

NOTARIATAS

Nr. 11/2011

NOTARAS CIVILINIAME PROCESSE: TEORIJA IR PRAKTIKA

**„Kišenės reikalai“:
naujausi mokesčių
pakeitimai**

„Lex est quod notamus“ – tai, ką patvirtina notaras, tampa įstatymu

LR civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad dokumentai, patvirtinti valstybės įgaliotų asmenų, yra laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais, turi didesnę įrodomąją galią ir yra vykdytini.

Notariato ištakos Lietuvoje siekia dar XIII amžių ir glaudžiai siejasi su Lietuvos valstybės ištakomis, kai valdant karaliui Mindaugui raštininkų (notarijų) funkcijas atlikdavo vienuoliai. 1775 metais trečiąjį kartą padalinus Lietuvos-Lenkijos Respubliką, tolesnė Lietuvos teisės raida buvo glaudžiai susieta su Rusijos teise. 1866 m. Notariato įstatymu, galiojusiu mūsų šalyje ir po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, buvo įsteigta notaro pareigybė.

Lietuvos Respublikos notariato įstatyme įtvirtinta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, įtvirtinantis neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus bei užtikrinantis šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą.

Lietuvoje veikia laisvasis (privatus) lotyniškojo tipo notariatas, sėkmingai reformuotas iš valstybinio notariato sistemos, galiojusios Lietuvoje iki 1992 metų gruodžio 1 d. Lotyniškojo tipo notariatas, grindžiamas civilinės teisės tradicija, šiandien egzistuoja per 70 pasaulio valstybių, priklausančių Tarptautinei notariato sąjungai, kurios nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 1994 m. vasario 11 d.

Europos Sąjungos notariato tarybos, atstovaujančios ir vienijančios ES lotyniškojo tipo notariatus, pilnateisium nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 2004 m. gegužės 1 d., tik Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.

Notaro veikla Lietuvoje kaip ir viso pasaulio lotyniškojo tipo valstybėse grindžiama nepriklausomumo, nešališkumo, notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimo ir kitais teisiniais principais.

TURINYS

AKTUALU

Atsispyrus nuo prarajos dugno.

INTERVIU su Lietuvos notarų rūmų prezidentu, Klaipėdos notaru

Mariumi Stračkaičiu

5

STRAIPSNIAI

Notaras civiliniame procese. Teorija ir praktika.

ARTŪRAS DRIUKAS

7

Mokesčių naujovės.

ARTŪRAS KAPITANOVAS

21

Notarų profesinės veiklos etika.

SANDRA VENCLOVIENĖ

32

Reikalavimo teisės perleidimas: teorinės ir praktinės problemos.

SANDRA JARULAITIENĖ

39

ISTORIJA

Šešiolika metų Gulago pragare. Apie notarą Juozą Gaputį.

VYTAUTAS GAIVENIS

45

TARPTAUTINIAI SANTYKIAI

Europos notariato naujienos. Ataskaitos iš komandiruočių į Europos Sąjungos notariatų tarybos Generalinių asamblėjų posėdžius

49

CNUE prioritetai 2011 metais – sutarčių ir įmonių teisė ES,

paveldėjimo ir sutuoktinių turto reglamentai

54

9-asis Europos teismų tinklo civilinėse ir komercinėse bylose atstovų metinis susitikimas

55

**Numerį rengė Lietuvos notarų rūmų
darbuotojai:**

Justas Čiomanas (teisininkas konsultantas)
Vaidota Majūtė (teisininkė konsultantė)
Sandra Vencloviienė (teisininkė konsultantė)
Sandra Vitkauskaitė (teisininkė konsultantė)
Aleksandras Matonis (atstovas viešiesiems ryšiams)
Egidija Tiesnesienė (valdytoja)
Dalia Jūrevičienė (sekretorė)
Dalia Remeikytė (specialistė archyvarė)
Irena Zacharevičienė (buhalterė)

Autoriai:

Artūras Driukas
Artūras Kapitanovas
Sandra Vencloviienė
Sandra Jarulaitienė
Vytautas Gaivenis

Edita Birulienė (kalbos redaktorė)

„Notariato“ archyvo nuotraukos.
Viršelyje bei 5 psl. koliažui panaudotos
Vytauto Abramausko nuotraukos –
XV a. rašalinė ir
XV-XVI a. stilius su vyskupo figūrele.
Dėkojame Nacionaliniam muziejui Lietuvos
didžiosios kunigaikštystės Valdovų rūmams.

Tiražas 600 egz.
ISSN 1822-8127

Olimpiečių g.4, Vilnius
El. p. rumai@notarai.lt
www.notarurumai.lt

Rengė spaudai ir spausdino UAB „Druka“
Šilutės pl. 79, LT-94101 Klaipėda
Tel. (8 46) 380458
Faks. (8 46) 380459
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

© 2010 Lietuvos notarų rūmai
© 2007 Notarų herbo autorius Arvydas Každailis

Naujojo „Notariato“ viršelyje – du archeologiniai radiniai, du būsimieji Valdovų rūmų muziejaus eksponatai, bylojantys apie vėlyvųjų viduramžių Lietuvą, kaip raštingą ir teisinės sistemos užuomazgų turinčią valstybę. Tai Lietuvos didžiosios kunigaikštystės Valdovų rūmų teritorijoje Vilniuje archeologų rasta raginė rašalinė (XV a.) ir kaulinė lazdelė rašymui, – stilius – su vyskupo atvaizdu. Nesunku įsivaizduoti, kad į šią ar panašią rašalinę kadaise žąsies plunksną mirkė Vytauto Didžiojo laikais sukurtos valdovo kanceliarijos darbuotojas ar Lietuvos Metrika vadintame valstybės archyve triušęs raštininkas. Kauliniu stiliumi (XV–XVI a.) buvo rašoma ant vaško lentelių, kurias naudodavo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, didikų, bažnyčios hierarchų sekretoriai ar kiti pareigūnai, valdovo dvarą ir diduomenę importo prekėmis aprūpindavę pirkliai, už rezidencijos statybas atsakingi asmenys. Deja, būtent dėl vaško lentelių įrašų trapumo netekome dalies viduramžių raštvedybos liudijimų. Archeologinių radinių nuotraukomis „Notariato“ viršelyje pasinaudoti maloniai leido Valdovų rūmų muziejaus vadovybė, kartu pabrėždama neatsiejamą rašto, teisės ir valstybės gyvenimo svarbą Lietuvoje nuo viduramžių iki mūsų dienų. „Lietuvai XIV a. pabaigoje tapus krikščioniška šalimi ir integruojantis į tarptautinę komunikacinę erdvę,

raštas tapo neatsiejama mūsų krašto gyvensenos dalimi, – sako Lietuvos didžiosios kunigaikštystės Valdovų rūmų muziejaus direktoriaus pavaduotoja dr. Jolanta Karpavičienė. – Rašto ir raštinių kultūra plėtojosi tarptautinės diplomatijos ir valstybės valdymo bei administravimo sferoje, įsivyravo teisinių santykių reguliavimo terpėje, smelkėsi į platesnius visuomenės sluoksnius. Tai liudija ir medžiaginiai kultūros paveldo ženklai, taip pat ir ši raginė rašalinė bei iš kaulo pagamintas stilius.“

Šiame numeryje sutelkėme dėmesį į praktikos dalykus. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas Artūras Driukas žurnalui adaptavo 2009 metais Notarų rūmų seminare skaitytą, bet ir šiandien itin aktualią paskaitą „Notaras civiliniame procese“. Auditorius Artūras Kapitanovas pasakoja, kiek šiomet palengvės kišenė – pristato naujausius mokesčių pakeitimus. Teisininkė Sandra Vencloviėnė rašo apie deontologijos – etikos teorijos – taikymą notarams. Teisininkė Sandra Jarulaitienė nagrinėja reikalavimo teisės perleidimo teoriją ir praktiką. „Istorijos“ skiltyje buvęs ilgametis Notarų rūmų teisininkas Vytautas Gaivenis nubraukia užmaršties dulkes nuo tarpukario Lietuvos iškilio asmenybės – Kaišiadorių notaro Juozo Gapučio – NKVD bylos.

Linkime malonaus ir prasmingo skaitymo.

Jūsų „Notariatas“

ATSISPYRUS NUO PRARAJOS DUGNO

Interviu su Lietuvos notarų rūmų prezidentu, Klaipėdos notaru Mariumi Stračkaičiu

„Notariatas“: Šį pavasarį baigiasi Jūsų, kaip LNR prezidento, trejų metų kadencija. Ką įvardytumėte kaip svarbiausią nuveiktą administracinį darbą?

Pavadinkime tai krizės administravimu. 2008 metais išrinktas Notarų rūmų prezidentu, nebuvau naujokas, jau turėjau įvairios patirties. Iki tol keliolika metų dirbau asesoriumi ir notaru, buvau Notarų rūmų prezidiumo narys ir viceprezidentas. Nors lietuviškojo notariato kelyje niekada netrūko kliūčių, visgi tai laikyčiau nuolatinio kopimu į kalną, kažkokio gražaus ir prasmingo tikslo link. Ir staiga, nors ir buvo bloga pranašaujančių ženklų, staigus kritimas į duobę. Notarų profesijos išlikimo klausimas iškilio akimirksniu. Nors išgyvenome sovietinės planinės ekonomikos žlugimą, „laukinio verslo“ ir ekonominės bevaldystės laikus, dar nebuvo tekę matyti tokio greito ir nuožmaus notaro profesijos ekonominių rodiklių kritimo. Per trejus metus – 70 procentų sumažėjusios notarų pajamos, 60 procentų kritęs notarinių veiksmų skaičius. Siekdami išgyventi, tiek mes savo notarų biure Klaipėdoje, tiek kiti kolegos visoje Lietuvoje privalėjome imtis skausmingų priemonių. Notarų rūmuose taupyta visur, palikome tik svarbiausias išlaidas, susijusias su gyvybiškų funkcijų palaikymu ir minimaliu atstovavimu tarptautinėse notariato institucijose. Per 2008–2009 metus notariatas „nukraujavo“, buvo atleisti iš darbo šimtai kvalifikuotų darbuotojų. Skausmingai atsiskayta paramos ir pašalpų notarams senjorams. Nors šios priemonės padėjo išvengti notarų biurų ir Notarų rūmų bankroto, morališkai tai buvo vienas sunkiausių laikotarpių kiekvienam notarui.

„Notariatas“: Politikai teigia, jog Lietuva jau „atsispyrė nuo krizės dugno“. Kuria kryptimi dabar turėtų pasukti notariatas?

Visuomet sakau viešai, kad ekonominės krizės aki-vaizdoje notarai pasidalijo su žmonėmis visais įmanomais sunkumais – prisiėmė politinės valdžios primestus mokesčius, susidūrė su nedarbo problema. Apmaudu, kad prieš kelerius metus neklausyta mūsų įspėjimų apie artėjančią, kraštutinio liberalizmo ir nepakankamo reguliavimo nulemtą krizę. Nebūsime tie, kurie iš tribūnos skelbia „žinoję, jog taip atsitiks“, tačiau esame itin konservatyvi profesija ir sieksime apsaugoti mūsų klientus nuo naujų „burbulų“ pūtimo. Mūsų atsakomybė – įspėti klientus apie kraštutinio įsiskolinimo bankams pavojų, atsakomybę už šeimos turtą, savo pajamų ir išlaidų subalansavimo svarbą. Tai taikyčiau ir Notarų rūmams. Krizės metu visi supratome, kad pagal notarų pageidavimus ir įsivaizdavimus pastatyta Notarų rūmų būstinė Vilniuje, Neries pakrantėje – išties graži ir prestižiška, tačiau notariatas savo ekonominio pakilimo laikotarpiu nesusimąstė apie būtinybę turėti nuosavą notarų archyvą. Pasisekė, jog, sėkmingai pardavę savo ankstesnę būstinę, padengėme skolą už naujuosius rūmus. Dabar, kai krizės dugnas pasiektas, galime atsikvėpti, nes numanome, jog blogiau nebebus, tačiau išmokytų pamokų nepamiršime. Planuodami ateitį, privalėsime galvoti ne apie notariatą supantį grožį, o apie darbo įrankius, kurie turi būti patikimi ir veikti bet kokiais ekonomikos sąlygomis.

„Notariatas“: Sudėtingas ekonomikos laikotarpis sutapo su Lietuvos politinės valdžios pasikeitimu po 2008 metų Seimo rinkimų. Kaip apibūdintumėte Notarų rūmų, kaip profesinės savivaldos, dialogą su politikais?

Toks dialogas vyksta, ir tai jau gerai. Valstybės politikai, priklausomai nuo savo politinių pažiūrų, skirtingai žiūri į teisininkų veiklą. Įstatymų leidžiamosios valdžios atstovai, tarp kurių – nemažai gerai teisę išmanančių žmonių, linkę kalbėtis argumentų kalba ir savo sprendimais demonstruoja atsakomybę už valstybės teisinės sistemos likimą. Geriausias pavyzdys – notarų įkainių klausimas. Seime inicijuotos Notariato įstatymo pataisos, numatančios, jog notarų kainodara bus pagrįsta Europos Sąjungos šalyse ir apskritai lotyniškajame notariate galiojančiais kriterijais. Šios pataisos užkirstų kelią ministrų postuose atsidūrusiems politikams imtis populistinių sprendimų dėl notarų paslaugų kainų, pataikaujant net ne rinkėjams, o interesų grupėms. Kol politikai sprendžia dėl tokių pataisų reikalingumo, laikomės principo neužbėgti už akių politiniams sprendimams ir šios temos nekomentuoti viešai.

„Notariatas“: Ar įmanomi konstruktyvūs santykiai su notariato veiklą kuruojančia Teisingumo ministerija?

To visada siekėme ir privalome siekti ateityje. Kasmet Notarų rūmų narių susirinkimo dalyviams pateikiu santykių su valstybės valdžios institucijomis ataskaitą. Komentuodamas ankstesnio ministro Petro Baguškos veiklą notariato srityje ir dabartinio Teisingumo ministerijos vadovo Remigijaus Šimašiaus aktyvumą, pirmajam taikau radikalojo populisto, antrajam – radikalaus liberalo apibūdinimus. Visuomet maniau, kad už populizmą nieko baisiau negali būti, tačiau įsitikinau, jog nevaldomas liberalizmas, ypač kai jis pasitelkiamas esą vartotojo interesams ginti, – grėsmingas taranas į teisinės sistemos sienas. Dabar nuolaidžiai, su šypsena, prisimename P. Baguškos „terorą“, kai ministras be įspėjimų, asmeniškai atvykdavo į notarų biurus, negailėdavo pastabų dėl biurų išvaizdos ar net notarų aprangos. Turiu pripažinti, jog šis „terorizavimas“, kad ir koks buvo nemalonus, atnešė pozityvių rezultatų. Apvažiavęs daugumą Lietuvos notarų biurų, drąsiai į juos kviesčiau ir užsienio svečius. Tai tvarkingos, teisės viršenybės misiją įkūnijančios įstaigos. Visai kas kita – dabartinio ministro iniciatyvos, nukreiptos ne į biurų įrengimą ar sienų spalvą. Kai kurias jų sveikiname ir remiame. Daug naujovių ir privalumų į civilinę teisę atneštų hipotekos reforma. Galimybė daryti notarams vykdomuosius įrašus notariškai patvirtintuose

hipotekos sandoriuose sukurtų notarams daugiau užimtumo ir atsakomybės (to mes nesibaiminame). Džiugu, kad diskusijoje su hipotekos reformos projekto iniciatoriais ir Teisingumo ministerija pavyko argumentais įtikinti, jog negalima atsisakyti privalomos notarinės formos įkeičiant kilnojamąjį turtą. Tai užtikrins geresnę sutarties šalių interesų apsaugą. Šis įstatymų projektų pluoštas drauge su minėtomis Notariato įstatymo pataisomis – Seimo kabinetuose, ir jų likimas priklauso nuo politikų valios. Būta ir kitų, ne tokių sėkmingų iniciatyvų. Notarų rūmai ministerijos prašymu atliko tyrimą apie civilinės metrikacijos būklės paslaugų teikimą Lietuvoje. Nustatėme, jog civilinės metrikacijos būklės funkcijų perdavimas notarams padėtų sutaupyti milijonus litų iš mokesčių mokėtojų kišenės. Siūlėme pagalvoti ir apie santuokų nutraukimo nesant ginčo funkcijos patikėjimą notarams, juolab kad šias funkcijas jau įgyvendina Latvijos ir Estijos notariai. Pateikėme argumentus, rodančius, jog skyrybų procedūros pas notarą įteisinimas neturės įtakos skyrybų statistikai. Mūsų argumentų nepakako, o Teisingumo ministerija, vengdama priešpriešos su Bažnyčia, palaidojo šią iniciatyvą. Be rezultatų baigėsi ir ministro inicijuota teisininkų funkcijų peržiūra. Tad progų susitikti, posėdžiauti, diskutuoti, aistringai ginčytis su teisingumo ministrais per pastaruosius trejus metus netrūko. Notarų rūmų prezidiumas ir teisininkai išseikvojo gausybę energijos, bet, retoriškai paklauskime, ar reikiama kryptimi? Svajojame apie laiką, kai Notarų rūmai galės rūpintis tuo, kas priklauso – notarų veiklos organizavimo gerinimu, paslaugų kokybės ir notarų kvalifikacijos kėlimu.

„Notariatas“: 2009 metų liepą pradėta diegti Nekilnojamojo turto sandorių viešoji elektroninė paslauga (NETSVEP), notariatas įžengė į elektroninių paslaugų erdvę. Žinant, kaip sunkiai ši sistema buvo kuriama, ar pateisina ji vartotojų – notarų ir jų klientų – lūkesčius?

Tokios sistemos, kaip NETSVEP, ar jai giminingos JAREP, HISREP, numatančios juridinių asmenų ir hipotekos sandorių registravimą, – neišvengiamybė. Notarų rūmų bėda, jog prieš dešimtmetį neįžvelgėme būsimos milžiniškos informacinių technologijų pažangos ir šių sistemų kūrimą inicijavome ne mes. Praėjus pusantrų metų nuo NETSVEP diegimo biuruose pradžios, šia sistema naudojasi dauguma notarų. Vieni tapo NETSVEP ekspertais, kiti tik prisiungia, kad užsakytų ir parsisiųstų reikalingas registrų pažymas sandoriams. Pakartosiu tai, ką nuolat sakau: sistema nedraugiška ir nepatogi vartotojui, vis dar nepatikima, tačiau alternatyvos jai nėra. Kuo

intensyviau notarijai naudosis NETSVEP, tuo greičiau sistemos užsakovui Registrų centrai ir jo rangovams pavyks pašalinti jos trūkumus. Pasimokę iš NESTVEP kūrimo proceso, kai notarijai iki beveik paskutinės fazės turėjo patariamąjį vaidmenį, Juridinių asmenų registravimo elektroninės paslaugos (JAREP) kūrimo procese esame aktyvesni ir agresyvesni.

„Notariatas“: Kur garantija, kad kiti veikiantys asmenys nesiims įgyvendinti naujų elektroninių iniciatyvų, kurios tiesiogiai susijusios su notariatu?

Garantijos jokios, todėl nevalia delsti. Pradėjome nuo palyginti nedidelių darbų, tačiau jie svarbūs. Notarų rūmų užsakymu sukurta unikali dokumentų valdymo sistema. Visi sukuriami, gaunami, išsiunčiami dokumentai elektroniniu būdu bus valdomi, deramai archyvuojami. Bus įmanoma stebėti kiekvieno dokumento kūrimo, pildymo ir taisymo eigą, paskirti darbuotojams užduotis ir kontroliuoti jų veiksmų seką. Sistemą palyginčiau su valstybinėse įstaigose veikiančiu „Aviliu“, tačiau mūsų – pritaikyta specialiai Notarų rūmų poreikiams. Pagal šiuolaikiškus funkcionalumo reikalavimus atnaujinome Notarų rūmų vidaus svetainę. Joje notarijai ir biurų darbuotojai itin lengvai ras informaciją nuo pat 2003 metų, veikia lanksti ir efektyvi dokumentų paieškos sistema. Netrukus į savo serverius perkelsime visų notarų elektroninio pašto paskyras. Atnaujinsime ir Notarų rūmų išorinę svetainę, kurioje atsiras ir vaizdo langas. Tačiau tai – tik įžanga. Įvairiems informacinių technologijų srityse dirbantiems ekspertams pateikėme savo sukurtą elektroninio notariato (e. notariato) viziją. Mūsų siekis – ne tik sukurti elektroninę notaro knygą, bet integruoti ją su elektroniškai atliekama paslauga, išsaugant notaro vaidmenį. Nelaukdami, kol bumerangu grįš anksčiau politikų neapdariai priimtų sprendimų pasekmės dėl įmonių registravimo supaprastinimo, teigiame – notaro teisinė kontrolė privalo išlikti net tuomet, kai į elektroninę erdvę persikels visa mūsų aplinka ir butis. Akivaizdu, kad per pastaruosius kelerius metus išsiplėtė galimybės patikimai identifikuoti asmenį – tai ir elektroninė bankininkystė, ir elektroninis parašas, ir kt. priemonės. Registratai taip pat padarė milžinišką pažangą. Tai suteikia galimybę laipsniškai perkelti į elektroninę erdvę notarinius veiksmus – svarbu, kad išliktų tiesioginis notaro ir jo kliento kontaktas. Į e. notariatą turime žengti itin apdairiai, tačiau ryžtingai. Artimiausia užduotis – parengti e. notariato strategiją. Jos įgyvendinimo greitį lems teisiniai ir e. visuomenės procesai, o išteklių ieškosime ir Europos Sąjungos fonduose. Mąstydamas apie ateitį, neatmetu galimybės, kad po kelerių metų klientas

pasirašys dokumentą ne popieriuje, o planšetinio kompiuterio ekrane.

„Notariatas“: Kaip lietuviškasis notariatas atrodo tarptautinių notarų organizacijų kontekste?

Pripažinsiu, dėl taupymo neįstengdami dalyvauti daugelyje tarptautinių notariato forumų, nemažai praradome. Netekome galimybės ne vien maloniai pabendrauti su užsienio kolegomis, bet neišgirdome nemažai aktualios ir mums taikytinos informacijos. Tomis progomis, kai turėdavome galimybę dalyvauti posėdžiuose (nusistatėme taisyklę, kad negalime praleisti ES notariatų tarybos bei Tarptautinės notariato sąjungos Europos reikalų komisijos renginių), grįždavome praturtę. Europos ir pasaulinis notariatas, lyg kasdien rasdamas naujų lotyniškojo notariato principų svarbos patvirtinimų, plečiasi. Vien 2010 metais į Tarptautinę notariato sąjungą priimtos penkios naujos narės. Šimtmečius besiformavusi kontinentinė teisė, kurią puoselėjame ir mes, kasdien įrodo esanti pranašesnė už bendrąją teisę. Lotyniškieji notariatai steigiasi ir plečiasi net ir anglosaksų valstybėse. Mūsų nusiskundimai apie liberalių politikų bandymus „liberalizuoti“ lietuvišką notariatą suprantami daugeliui kolegų Europoje ir Lotynų Amerikoje: kiekviena liberalesnė valdžia mėgina pajudinti lotyniškojo notariato pamatus. „Matėm, matėm mes tokių, – nesyk atviravo kolegos europiečiai. – Tik gyvenimas įrodo, jog kai kurios iniciatyvos trumpalaikės, o lotyniškas notariatas – gyvas.“ Per pastarąjį tarptautinį notarų kongresą Marakeše valdžios bandymais liberalizuoti ir sąnaudomis pagrįsti notarų tarifus taip pat skundėsi Afrikos valstybės Burkina Faso notariatai. Dabar nepraleidžiu progos apie tai užsiminti ir tarp mūsų teisininkų bei valdžios atstovų. Tarptautinis notariatas, ypač mūsų ilgalaikiai rėmėjai iš Vokietijos, Šveicarijos, itin dėmesingai reagavo į mūsų pagalbos šauksmą dėl iniciatyvos susieti notarų paslaugų įkainius su sąnaudomis, solidarizavosi, atsiumė savo delegatus, kurių argumentus išgirdo Lietuvos politikai, ir iniciatyva buvo „išaldyta“. Kartu su Vokietijos Koblenco miesto notariatais atgaivino teisinį kolokviumą, per šį renginį Vilniuje pritraukėme valdžios institucijų ir teisininkų bendruomenės dėmesį Europos sutarčių teisės, 28-ojo teisinio režimo ir kitoms problemoms. Tarptautiniuose notarų forumuose taip pat verda diskusijos apie e. notariatą, notarų etiką, šiuolaikišką darbo organizavimą, netgi ekologiją. Kaip sumažinti popieriaus bei elektros sąnaudas notarų biuruose, tokiu būdu ne tik mažinant darbo sąnaudas, bet ir gerinant ekologinę padėtį? Ši rimta šiuolaikinio notarų forumo diskusijų tema, neabejoju, pasieks ir mus.

Artūras Driukas

Lietuvos apeliacinio teismo
Civilinių bylų skyriaus pirmininkas

NOTARAS CIVILINIAME PROCESĖ. TEORIJA IR PRAKTIKA

Tretieji asmenys civiliniame procese

Tiek teisės moksle, tiek teismų praktikoje pripažįstama, jog dalyvauti trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, įtraukti būtina ir galima ne bet kokį asmenį, o tik teisiškai suinteresuotą bylos baigtimi. Trečiojo asmens dalyvavimas proceso šalių ginčą nagrinėjant negali būti savitiksliis. Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį, jog nuspręsti, ar tam tikrą asmenį reikia įtraukti į procesą, kartais nėra paprastas dalykas. Viena vertus, kaip šis klausimas bus išspręstas, labai svarbu asmeniui, apie kurio teises ir pareigas kalbama byloje. Į bylos nagrinėjimą neįtrauktam tam tikram asmeniui, jei tai buvo būtina, jam bus atimta galimybė efektyviai įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Jeigu teismo sprendime bus pasisakyta dėl šio asmens teisių ir pareigų, atsiras pagrindas teismo sprendimą panaikinti dėl absoliutaus teismo sprendimo negaliojimo pagrindo konstatavimo (Civilinio proceso kodekso (toliau tekste – CPK) 329 straipsnio 2 dalies 2 punktas), toks teismo sprendimas neįtrauktam dalyvauti procese neįgis prejudicinės galios (CPK 182 straipsnio 2 punktas), bylos nagrinėjimas užsitęs. Kita vertus, niekuo nepagrįstas su nagrinėjama byla nesusijusių asmenų įtraukimas dalyvauti trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų labai apsunkina bylos

nagrinėjimą ir ją užvilkina, pareikalauja tiek iš dalyvaujančių byloje asmenų, tiek iš valstybės daug nepagrįstų laiko ir lėšų sąnaudų.

Dažnoje byloje teismai sprendžia dilemą, kuri blogybė yra mažesnė – ar įtraukti su nagrinėjamu ginču tiesiogiai nesusijusį asmenį ir taip apsidrausti nuo teismo sprendimo panaikinimo aukštesniosios instancijos teisme, ar kiekvienu konkrečiu atveju įsigilinti į teisinių santykių esmę. Neretai teismai vadovaujasi taisykle – geriau daugiau nei mažiau, t. y. geriau asmenį įtraukti, nei neįtraukti. Itin sudėtinguose daugelio asmenų įvairiapusiųose materialiuosiuose teisiniuose santykiuose tai gal ir pateisinama, tačiau tik iš dalies. Išanalizavus net ir sudėtingą tarpusavyje susijusių materialijų teisinių santykių struktūrą bei jų subjektus, įvertinus pateiktų ieškinių reikalavimų turinį bei jų faktinį pagrindą, gerai suvokiant trečiųjų asmenų be savarankiškų reikalavimų instituto paskirtį ir šių asmenų įtraukimo į procesą teisinius pagrindus, nustatyti visų asmenų procesinę padėtį byloje ne taip ir sunku. Tačiau teismai kartais klysta ir įprastose teismų praktikai situacijose – į bylos nagrinėjimą įtraukiami ne tik su ginčo materialiuoju teisiniu santykiu nesusiję asmenys, bet ir su nė viena iš šalių jokiuose kituose materialiuosiuose teisiniuose santykiuose nesantys asmenys.

Pavyzdžiui, gana dažnai be teisinio pagrindo daly-

vauti trečiaisiais asmenimis byloje dėl nuosavybės teisės į tam tikrą nekilnojamąjį turtą pripažinimo įtraukiama **valstybės įmonė Registrų centras**, kurioje užregistruotas nekilnojamasis turtas bei daiktinės teisės į jį, nors jokie reikalavimai šiai įmonei nereiškiami, jokių pretenzijų nėra viena iš šalių jai neturi. Valstybės įmonė Registrų centras dažniausiai neturi teisinio ryšio nė su viena iš šalių ir su ginčo teisiniu santykiu, o tik vykdo valstybės pavestas funkcijas – registruoja daiktus, daiktinės teises, juridinius faktus (Civilinio kodekso (toliau tekste – CK) 4.253 straipsnis). Antai be pagrindo trečiuoju asmeniu VĮ Registrų centras buvo įtraukta: civilinėje byloje, kurioje ieškovė bei atsakovė pareiškė priešpriešinius reikalavimus pripažinti joms teisę įteisinti gyvenamojo namo mansardoje įrengtas patalpas¹; kitoje civilinėje byloje, kurioje atsakovas priešieškiniu prašė pripažinti negaliojančią turto pardavimo iš varžytynių akto dalį, pagal kurią ieškovoju parduota stoginė, panaikinti šio pastato teisinę registraciją ieškovo vardu ir pripažinti nuosavybės teisę į šią stoginę²; dar vienoje civilinėje byloje, kurioje ieškovas prašė pripažinti negaliojančią atsakovų sudarytą buto pirkimo ir pardavimo sutartį ir taikyti restituciją bei įpareigoti atsakovą sudaryti su ieškovu buto pirkimo ir pardavimo sutartį³; taip pat civilinėje byloje, kurioje ieškovė prašė pripažinti negaliojančiomis turto įkeitimo sutartį, kredito sutartį, turto perdavimo aktus⁴ ir pan.

Nėra pagrindo įtraukti į bylos nagrinėjimą trečiaisiais asmenimis **notarus**, kurie patvirtino tarp šalių sandorį, jeigu nėra viena iš šalių kaip ieškinio ar atsikirtimų pagrindu nenurodo kokių nors notaro kaltų veiksmų ar neveikimo, turėjusių reikšmės sandorio teisėtumui. Pagal Notariato įstatymo 2 straipsnį, notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, taigi su tvirtinamų sandorių šalimis notaro paprastai nesieja jokie materialieji teisiniai santykiai. Todėl jeigu sandoris ginčijamas, pavyzdžiui, kaip tariamas, apsimestinis, arba dėl esminio suklydimo (CK 1.86, 1.87, 1.90 straipsniai), reiškiamas *Actio Pauliana* (CK 6.66 straipsnis) ir ieškinio pagrindu nenurodomi kokie nors neteisėti notaro veiksmai,

įtraukti notarą trečiuoju asmeniu nėra pagrindo (žr. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartį civ. byloje Nr. 3K-3-93/2004), nes notaras nebus jokiai teisiniame santykiuje nė su viena iš šalių ir teismo sprendimu nebus paliestas notaro teisių ar pareigų klausimas. Tuo tarpu notarų įtraukimą į bylą trečiaisiais asmenimis gana dažnai be pagrindo nulemia vien sandorio patvirtinimo notarine tvarka faktas⁵. Kita vertus, jei sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindu nurodomas esminis sandorio patvirtinimo notarine tvarka taisyklių pažeidimas, tai notaras turi būti įtrauktas dalyvauti byloje. Pavyzdžiui, LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 22 d. nutartyje civ. byloje Nr. 3K-3-62/2001 kasacinis teismas, grąžindamas bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, nurodė, kad, nagrinėjant bylą iš naujo, į bylą trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų turėtų būti įtrauktas notaras, patvirtinęs sandorius.

CK 6.272 straipsnio 4 dalis nustato, kad žalai atsiradus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo pareigūnų ar teisėjų tyčinių veiksmų, atlyginusi žalą valstybė įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę iš atitinkamų pareigūnų įstatymų nustatyta tvarka išieškoti įstatymų nustatyto dydžio sumas. Taigi civilinėse byloje, iškeltose pagal ieškinius dėl žalos priteisimo iš valstybės, atitinkami pareigūnai trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų turėtų būti traukiami tik tuomet, kai ieškinio faktiniu pagrindu yra nurodomi **tyčiniai pareigūnų veiksmai**. Visais kitais atvejais nurodyti pareigūnai neturi būti įtraukti dalyvauti byloje, nes net ir atlyginusi žalą valstybė negalės pareikšti regresinio ieškinio. Tuo tarpu teismų praktikoje trečiaisiais asmenimis dalyvauti byloje be teisinio pagrindo traukiamos ne tik institucijos (ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratura, teismai), kurių pareigūnai atliko tam tikrą procesinį veiksmą, bet ir procesinį veiksmą (ne tyčini) atlikę pareigūnai⁶.

Trečiaisiais asmenimis civilinėse byloje kartais nepagrįstai įtraukiami ir kiti valstybės tarnautojai, pa-

¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 21 d. nutartis civ. byloje M. A. M. v. V. V. (bylos Nr. 3K-3-204/2005 m., kat. 30.9.1).

² LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis civ. byloje UAB DK „Lindra“ v. V. B. IĮ (bylos Nr. 3K-3-169/2005 m. kat. 121.1; 121.21).

³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 1 d. nutartis civ. byloje B. R. v. V. P., J. G. (bylos Nr. 3K-3-632/2004 m., kat. 31.6.1; 115).

⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis civ. byloje J. B. v. I. B., LAB „Tauro“ bankas, Vilniaus miesto trečiojo notarų biuro notarė R. R., teismo anstolių kontora prie Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo (bylos Nr. 3K-3-883/2002 m., kat. 27.5; 72.1; 15.2; 1.2).

⁵ Žr. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 15 d. nutartį civ. byloje B. R. v. V. P., J. G. (bylos Nr. 3K-3-188/2004 m., kat. 25.8.2); LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 12 d. nutartį civ. byloje K. S. v. ŽŪB „Vanaginė“, R. K. IĮ, Z. L. IĮ, UAB „Kodelita“, S. M. ir UAB „Rilkadeta“ (bylos Nr. 3K-7-175/2005 m., kat. 21.4.1.1).

⁶ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2001 m. sausio 16 d. nutartį civ. byloje S.V. v. LR Teisingumo ministerija (bylos Nr. 2A-34/2001 m.); Lietuvos apeliacinio teismo 2001 m. vasario 20 d. nutartį civ. byloje M. Z. v. LR Teisingumo ministerija (bylos Nr. 2A-95/2001 m.); LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 7 d. nutartį civ. byloje M. Z. v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (bylos Nr. 3K-3-1098/2001 m., kat. 39.6.2.3); Lietuvos apeliacinio teismo 2002 m. vasario 5 d. nutartį civ. byloje J. B., UAB „Vasario leidykla“ v. LR Teisingumo ministerija, LR vyriausybė (bylos Nr. 2A-25/2002 m., 115); Lietuvos apeliacinio teismo 2002 m. gruodžio 3 d. nutartį civ. byloje J. D. v. LR Vidaus reikalų ministerija, Policijos departamentas prie VRM, LR teisingumo ministerija, Vilniaus m. vyriausiasis policijos komisariatas, LR VRM Vidaus tarnybos antrasis pulkas (bylos Nr. 2A-356/2002 m., kat. 39.6.2.3);

vyzdžiui, apskrities viršininkas⁷.

Juo labiau nepriimtina, kai dalyvaujančiais byloje asmenimis įtraukiami juridiniai asmenys, susiję byloje tik su įrodomąja medžiaga – pateiktą byloje rašytinius įrodymus, atlikę su šalimis susijusios veiklos patikrinimus, vykdę norminiais aktais kitus jiems suteiktus įgaliojimus tam tikroje srityje. Kaip matome, teismų praktikoje yra ir neigiamų su nagrinėjama tema susijusių aspektų, kai teisėjai apsidrausdami į procesą įtraukia kartais ir visiškai su ginčo teisiniu santykiu bei ginčo šalimis teisinio ryšio neturinčius asmenis – **notarus, viešuosius registrus valdančias įmones ar kitas įstaigas, užsiimančias sandorių tvirtinimu, turto registracija, patentų išdavimu ir pan.** Tokia praktika iškreipia trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, instituto esmę ir paskirtį, apkrauna civilinę bylą nereikalinga medžiaga, pasunkina bylos nagrinėjimą, užvilkina procesą ir jį pabrangina. Jeigu teismas jau bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu pastebi, jog į bylą įtrauktas nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų tretysis asmuo, teismas turi teisę tokią klaidą ištaisyti ir nutartimi panaikinti tokio asmens minėtą procesinį statusą. Tokiu atveju šis asmuo teismo atliekamuose veiksmuose nedalyvauja, apie procesinius veiksmus neinformuojamas ir netenka kitų dalyvaujančio byloje asmens procesinių teisių. Todėl jis gali tokią teismo nutartį skųsti atskiruoju skundu. Kita vertus, vėlesnėse stadijose (apeliacijoje, kasacijoje, atnaujinus byloje procesą) iš proceso tretysis asmuo, nors įtrauktas ir be teisinio pagrindo, negali būti pašalintas, nes jis jau yra įgijęs procesines teises ir pareigas, jam yra kilę tam tikri procesinių veiksmų atlikimo teisiniai padariniai (pavyzdžiui, jis gali skųsti teismo sprendimus ar nutartis, jam galioja teismo sprendimo prejudicinė galia, dėl nepagrįsto įtraukimo dalyvauti bylos nagrinėjime gali reikalauti bylinėjimosi išlaidų ir nuostolių atlyginimo ir pan.).

Tačiau kartais ir nurodytų asmenų teisių ar pareigų klausimas, kaip minėta, gali būti keliamas byloje, jeigu juos su šalimis sieja tam tikri materialieji teisiniai santykiai. Todėl kiekvienu atskiru atveju teisėjas turėtų atidžiai įvertinti situaciją, t. y. nustatyti potencialius civilinio proceso dalyvius, jų teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi buvimą ar nebuvimą ir nuspręsti, ar ateityje tam tikrų asmenų teisėms ir pareigoms teismo sprendimas gali turėti kokios nors įtakos, ar ne. Tai nustatyti atsizvelgus į trečiojo asmens santykių su kiekviena iš ginčo šalių arba ginčo objektu pobūdį, taip pat į faktinį ieškinių pagrindą.

Atstovavimas civiliniame procese

Įgaliojimo atstovauti bendrininkui įforminimas

Bendrininkai gali procese dalyvauti savarankiškai arba pavesti jų interesams atstovauti vienam iš bendrininkų (CPK 44 straipsnio 2 ir 4 dalys, 56 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Į teismo posėdį kviečiami visi bendrininkai, išskyrus atvejus, kai vieno ar kelių iš bendrininkų atžvilgiu byla yra baigta (pavyzdžiui, nutraukta atsisakius ieškinių, priimtas sprendimas už akių ar dalinis sprendimas ir pan.).

Jei bendrininkai įgalioja atstovauti jų interesams vieną iš bendrininkų, toks įgaliojimas gali būti įforminamas žodiniu įgaliojimo pareiškimu, kuris turi būti įrašytas į teismo posėdžio protokolą, jei protokolas rašomas. Jei teismo posėdžio protokolas nerašomas, **įgaliojimas įforminamas notarine ar jai prilyginta tvarka** (CPK 57 straipsnio 2 ir 4 dalys). Jeigu procesiniams dokumentams gauti paskiriamas vienas iš bendrininkų ar kitas jų įgaliojamas asmuo, procesinių dokumentų įteikimas šiam asmeniui prilyginamas jų įteikimu visiems bendrininkams (CPK 120 straipsnis). Bendrininkai gali turėti ir bendrą atstovą pagal pavedimo sutartį.

Profesinės sąjungos įgaliojimų įforminimas

„Profesinių sąjungų įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad profesinės sąjungos atstovauja savo nariams ir įstatymų nustatyta tvarka gina savo narių teises ir teisėtus interesus valstybės organuose. Vykdydamos šią nuostatą, profesinės sąjungos savo narių teises ir teisėtus interesus civilinėse bylose teisme dažniausiai gina šiais būdais: 1) reiškia ieškinius profesinių sąjungų narių teisėms ir teisėtiems interesams ginti (CPK 49 straipsnio 1 dalis, DK 22 straipsnio 1 dalies 8 punktas, Profesinių sąjungų įstatymo 18 straipsnio 3 dalis); 2) atstovauja profesinės sąjungos nariams – dalyvaujantiems byloje asmenims – darbo teisiųjų santykių byloje (CPK 56 straipsnio 1 dalies 5 punktas).

Pirmuoju atveju byloje ieškovas yra profesinė sąjunga (CPK 50 straipsnio 1 dalis). Jos, kaip juridinio asmens, atstovavimą teisme reglamentuoja CPK 55 straipsnis. Profesinės sąjungos bylas teisme gali vesti ne tik jos kompetentingi organai, bet ir tam įgaliojamas profesinės sąjungos narys (CPK 55 straipsnio 1 dalis). **Įgaliojimų, duodamų profesinės sąjungos nariui arba darbuotojui, tvirtinimas notarine tvarka nėra reikalingas** (CPK 57 straipsnio 2 dalis, CK 2.140 straipsnis). Juos pasirašo profesinės sąjungos įstatų (statuto) įgaliojantis asmuo, be to, ant

⁷ Žr. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 7 d. nutartį civ. byloje Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras, ginant Vilniaus apskrities viršininko administracijos interesus v. V. S., L. P. (bylos Nr. 3K-7-658/2002 m., kat. 16.5; 18.1; 126).

įgaliojimo dedamas juridinio asmens antspaudas (CK 2.140 straipsnis).

Antruoju atveju profesinė sąjunga byloje yra savo nario atstovas pagal pavedimą. Šiuo atveju pagrindas atstovavimo santykiams tarp profesinės sąjungos ir jos nario atsirasti yra asmens narystė profesinėje sąjungoje, nes profesinė sąjunga pagal įstatymą atstovauja savo nariams (Profesinių sąjungų įstatymo 15 straipsnio 1 dalis). Dėl to procesinio atstovavimo pagal CPK 56 straipsnio 1 dalies 5 punktą santykio buvimui patvirtinti profesinės sąjungos narys **neprivalo duoti profesinei sąjungai notaro patvirtinto įgaliojimo.**

Sistemiškai aiškinant CPK 54 straipsnį, 56 straipsnio 1 dalies 5 punktą, 57 straipsnio 1 ir 2 dalis, 59 straipsnį, Profesinių sąjungų įstatymo 15 straipsnio 1 dalį, darytina išvada, kad profesinė sąjunga atstovauja savo nariui be specialiai atstovauti teisme išreikšto (žodžiu ar raštu) pavedimo (jį atstoja asmens narystė profesinėje sąjungoje). Taigi profesinė sąjunga ir be specialiai išduoto įgaliojimo turi CPK 59 straipsnio 1 dalyje numatytas teises, o notaro patvirtintas įgaliojimas yra būtinas tik CPK 59 straipsnio 2 dalyje numatytiems procesiniams veiksams atlikti. Byloje visais atvejais turi būti pateikti duomenys, patvirtinantys atstovaujamojo narystę profesinėje sąjungoje. Kai profesinei sąjungai atstovauja jos organas (pavyzdžiui, pirmininkas), jis veikia pagal įstatus (statutą) ir jo įgaliojimai paprastai neprivalo būti papildomai įforminami, o teismui byloje pateikiami jo (organo) statusą ir kompetenciją patvirtinantys įrodymai (CPK 55 straipsnio 1 dalis). Kai profesinei sąjungai atstovauja jos narys ar darbuotojas, įgaliojimai paprastai įforminami profesinės sąjungos duodamu įgaliojimu (CPK 55 straipsnio 1, 2 dalys, 57 straipsnio 2 dalis, CK 2.140 straipsnis). Kai profesinei sąjungai atstovauja advokatas ar advokato padėjėjas, turintis jo praktikai vadovaujančio advokato rašytinį leidimą atstovauti konkrečioje byloje, pavedimai įforminami rašytine su profesine sąjunga sudaryta sutartimi (CPK 57 straipsnio 3 dalis).“

Fizinių asmenų įgaliojimų įforminimas

Fizinių asmenų kitiems fiziniams asmenims išduodami įgaliojimai turi būti patvirtinti **notarine ar jai prilyginta tvarka** (CPK 57 straipsnio 2 dalis, CK 2.138 straipsnis), pavyzdžiui, pagal CK 2.138 straipsnio 2 dalį, notariniais prilyginami karių, laisvės atėmimo vietose esančių asmenų ar tolimajame plaukiojime esančių asmenų įgaliojimai, patvirtinti

atitinkamai karinių dalinių vadų, laisvės atėmimo vietų vadovų, laivų kapitonų. Atstovui suteiktus įgaliojimus gali patvirtinti tik turimas įgaliojimo originalas ar jo dublikatas ir jo pateikimas sandorį tvirtinančiam notarui; notaras atstovo įgaliojimus privalo tikrinti tik pagal atstovo pateiktą įgaliojimo originalą ar dublikatą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gruodžio 15 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-956/99 m.).

Notaro informavimas apie advokato mirusio kliento lėšas

Advokatas pats ar kieno nors vardu negali pirkti ar kitu būdu įsigyti iš kliento jo teisių, kurioms jis atstovavo ar kurias gynė byloje. Tokios sutartys negalioja. Tuo siekiama užkirsti kelią advokato ir kliento interesų konfliktui. Vedant bylą gautas iš kliento lėšas ar turtą advokatas turi perduoti klientui ar laikyti pinigų sąskaitoje, tačiau negali jų naudoti atlyginimui ar kitoms reikmėms, išskyrus jei turi kliento pavedimą. **Klientui mirus, apie turimas jo lėšas advokatas turi informuoti turto buvimo vietos notarų biurą.**

Teisingumas

CPK 27 straipsnyje pateiktas apygardų teismams teisingų bylų sąrašas **nėra baigtinis**. Nors daugelis šio straipsnio punktų yra perkelti iš kitų įstatymų, tačiau įstatymuose gali būti numatyti ir kiti atvejai, kada apygardos teismas nagrinėja bylas kaip pirmosios instancijos teismas. Pavyzdžiui, Notariato įstatymo 102 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog **Notarų garbės teismo sprendimas per 14 dienų nuo įteikimo notarui gali būti skundžiamas apygardos teismui.**

Notariato įstatymo 11 straipsnio 3 dalis numato, kad teisingumo ministras, manydamas, kad Notarų rūmų nutarimai ar sprendimai neatitinka Lietuvos Respublikos įstatymų, gali pateikti skundą Vilniaus apygardos teismui dėl tų nutarimų ar sprendimų panaikinimo. Šis skundas turi būti pateiktas per 1 mėnesį nuo skundžiamo nutarimo ar sprendimo gavimo dienos ir kt.

Procesinių dokumentų priedų nuorašų tvirtinimas

Remiantis CPK 113 straipsnio 1 dalimi, byloje dalyvaujantys asmenys teismui pateikia procesinių dokumentų originalus. Procesinių dokumentų priedai gali būti pateikiami tiek kaip originalai, tiek kaip nuorašai (CPK 114 str. 1 d.). Tačiau procesinių doku-

mentų priedų nuorašai turi būti patvirtinti nustatyta tvarka. Subjektų, turinčių teisę tvirtinti nuorašus civiliniame procese, ratą apibrėžia CPK 114 straipsnis, pagal kurį tokia teisė suteikiama teismui, **notarui**, byloje dalyvaujančiam advokatui arba dokumentą išdavusiam (gavusiam) asmeniui. Galiojantys teisės aktai reglamentuoja notarų atliekamo nuorašų tvirtinimo procedūrą. Notarai, tvirtindami dokumentus, vadovaujasi Notariato įstatymu bei teisingumo ministro 2004 m. kovo 15 d. įsakymu Nr. 1R-64 „Dėl notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų patvirtinimo“⁸. Pagal Notariato įstatymo 36 straipsnį⁹, „notaro tvirtinamuose dokumentuose notaras parašo tvirtinamąjį įrašą, pasirašo ir uždeda savo antspaudą“. Detaliau tvirtinamuosius notarų įrašus reglamentuoja minėto įsakymo 14 punktas bei šiame įsakyme patvirtinta tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų forma.

Nepaisant suteiktos galimybės pateikti ne procesinių dokumentų priedų originalus, o jų nuorašus, CPK 114 straipsnio 2 dalis suteikia teismui teisę savo iniciatyva ar dalyvaujančio byloje asmens prašymu pareikalauti pateikti dokumentų originalus. Siekiant išvengti bylos nagrinėjimo vilkinimo dalyvaujančio byloje asmens prašymas išreikalauti originalus turi būti pateiktas kiek galima anksčiau, jau pačiuose pirmuosiuose procesiniuose dokumentuose (ieškinyje, priešieškinyje, atsiliepime į pateiktą ieškinį). Vėliau tokį prašymą dalyvaujantys byloje asmenys gal pateikti tik jeigu priežastis, dėl kurių prašymas nebuvo pateiktas anksčiau, teismas pripažįsta svarbiomis arba jeigu tokio prašymo patenkinimas neužvilkins bylos nagrinėjimo (CPK 114 str. 2 d.). Byloje dalyvaujančio asmens prašymas išreikalauti procesinių dokumentų priedų originalus turi būti motyvuotas. Pagrindinis motyvas tokiu atveju yra abejonės dėl pateikto nuorašo tikrumo. Taigi, jei gavus ieškininio pareiškimo nuorašą su priedais, atsakovui kyla pagrįsta abejonė dėl pateiktų priedų tikrumo, prašymas pateikti originalus turėtų būti pateiktas jau atsiliepime į pareiškimą ieškinį. Tačiau jei abejonių dėl dokumentų tikrumo dėl svarbių priežasčių kilo tik vėliau, nei buvo pateiktas dokumento nuorašas, tai neturėtų būti kliūtis pareikšti prašymą pateikti originalus vėlesnėje proceso stadijoje. Jei su procesinio dokumento turiniu susijusi tik dalis dokumento, teismui gali būti pateikiamas ne visas dokumentas, o tik atitinkamos dokumentų dalys (išrašai, ištraukos) (CPK 114 str. 3 d.).

Taikos sutartis

LAT CBS 2005 m. sausio 6 d. konsultacijoje Nr. A3-120¹⁰ išaiškino, jog **taikos sutartimi** gali būti sprendžiamas jau kilęs teisminis ginčas arba užkertamas kelias teisminiam ginčui kilti ateityje:

„CK 6.983 straipsnyje nustatyta, kad taikos sutartimi šalys tarpusavio nuolaidomis išsprendžia kilusį teisminį ginčą, užkerta kelią kilti teisminiam ginčui ateityje, išsprendžia teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus (dėl taikos sutarties, kuria išsprendžiamas teismo sprendimo įvykdymo klausimas, žr. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 8 d. konsultaciją, paskelbtą Aukščiausiojo Teismo biuletenyje 21, p. 273, 274). Kilęs teisminis ginčas, t. y. kai teisme dėl ginčo iškelta civilinė byla, proceso šalių taikos sutartimi gali būti išsprendžiamas bet kurioje proceso stadijoje, jeigu teismas tokią sutartį patvirtina pagal CPK 140 straipsnio nuostatas ir bylą nutraukia (CPK 293 straipsnio 5 punktas).

Tuo tarpu dėl taikos sutarties, kuria siekiama išvengti ateityje tarp šalių galinčio kilti teismo ginčo, patvirtinimo šalys su prašymu gali kreiptis į teismą CPK XXXIX skyriuje (CPK 579-582 straipsniai) nustatyta supaprastinto proceso tvarka.

Pažymėtina, kad kreiptis į teismą dėl taikos sutarties patvirtinimo, kai civilinė byla dėl taikos sutartimi išspręstų klausimų teisme nėra iškelta, šalys neprivalo. Sudarydamos tokią sutartį šalys gali apsiriboti vien paprasta rašytine sandorio forma (CK 1.73 straipsnio 1 dalies 9 punktas, 6.983 straipsnio 3 dalis), o prireikus dėl taikos sutarties patvirtinimo šalys gali kreiptis ir į notarą. Tačiau tais atvejais, kai taikos sutarties pagal sandorio turinį turi būti taikoma įstatymuose nustatyta notarinė sandorio forma (pvz., daiktinių teisių į nekilnojamojį turtą perleidimo sandoris), tai siekiant, kad tokia taikos sutartis galiotų be teismo patvirtinimo, šalims kreiptis į notarą dėl šios sutarties patvirtinimo yra būtina (CK 1.74 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 1.93 straipsnio 3 dalis). Tais atvejais, jeigu dėl taikos sutarties, kuriai taikytina notarinė sandorio forma, patvirtinimo kreipiamasi į teismą supaprastinto proceso tvarka, kreiptis į notarą dėl šios sutarties patvirtinimo nebūtina, nes šiuo atveju teismo atliekami taikos sutarties patvirtinimo veiksmai pakeičia analogiškus notaro veiksmus.

Kadangi res judicata galią pagal CK 6.985 straipsnio 1 dalį turi tik teismo patvirtinta taikos sutartis, teismo nepatvirtinta taikos sutartis tokios galios neįgyja, tačiau nepriklausomai nuo to, patvirtinta teismo ar ne,

⁸ Valstybės žinios, 2004, Nr. 43–1418.

⁹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 15–598.

¹⁰ Teismų praktika. Nr. 22, p. 370–372.

teisėtai sudaryta ir galiojanti taikos sutartis, kaip ir bet kuri kita civilinė teisinė sutartis, šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 straipsnio 1 dalis) ir turi būti vykdoma (pacta sunt servanda). Tai, kad teismo nepatvirtinta taikos sutartis neturi res judicata galios, reiškia, jog procesine prasme tokia sutartis neužkerta kelio išskirti bylą teisme dėl taikos sutarties galiojimo ir ginčyti šia sutartimi nustatytus teisinius santykius (CPK 279 straipsnio 4 dalis), tačiau vien dėl to, kad taikos sutartis nepatvirtinta teismo, vienašališkai jos atsisakyti negalima, išskyrus tuos atvejus, kai egzistuoja įstatyme ir (ar) sutartyje numatytas sutarties negaliojimo arba nutraukimo pagrindas. Dėl šios priežasties, jeigu viena iš taikos sutarties šalių teismo nepatvirtintos taikos sutarties geruoju nevykdo, kita šalis, siekianti, kad sutartis būtų vykdoma, gali kreiptis į teismą su ieškiniu ginčo teisenos tvarka dėl taikos sutartį nevykdančios šalies įpareigojimo šią sutartį įvykdyti, taip pat su pareiškimu dėl teismo įsakymo išdavimo arba su ieškiniu dokumentinio proceso tvarka, jeigu taikos sutarties pagrindu reikalaujama įvykdyti piniginį reikalavimą arba priteisti kilnojamąjį daiktą (CPK 424 straipsnio 1 dalis, 431 straipsnio 1 dalis).“

Šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas taikos sutartį reglamentuojančių normų išaiškinimas labai dažnai įgyvendinamas praktiškai. Šalys turi galimybę operatyviai ir pigiai įforminti teisinius santykius, suteikti jiems apibrėžtumo, išspręsti ginčytinas situacijas.

Ieškinių tapatumas

Kaip vieną iš šalių tapatumo pavyzdžių galima nurodyti LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 21 d. nutartį civ. byloje pagal ieškovės S. J. ieškinį (bylos Nr. 3K-3-714/2000 m., kat. 62):

„Konstitucijos 30 straipsnis numato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Kreipimosi į teismą tvarką ir formą reglamentuoja proceso normos. CPK 150 straipsnyje numatyti pagrindai, kuriems esant teisėjas atsisako priimti ieškiniu pareiškimą. Vienas iš tokių atsisakymo priimti pareiškimą pagrindų, kai yra įsiteisėjęs teismo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu (2 dalies 3 punktas). Tai reiškia, kad iki tol, kol sprendimas nepanaikintas, šalys neturi teisės kreiptis į teismą dėl to paties ieškiniu, o teismas neturi teisės nagrinėti tokio reikalavimo. Tapačiais laikomi ieškiniai, kai yra visų trijų elementų (šalių, dalyko ir pagrindo) visiškas tapatumas. Ši taisyklė numatyta, siekiant išsaugoti teismo priimtų aktų stabilumą. Jeigu kartą yra pareikšta as-

mens tapatus reikalavimas teisme, vadinasi, šis asmuo realizavo jam priklausančią konstitucinę teisę kreiptis teisminės gynybos. Tokia padėtis susidarė šio ieškiniu pareiškimo priėmimo stadijoje. Ieškovės S. J. ankstesnis materialinio teisinio pobūdžio reikalavimas civilinėje byloje Nr. 216-723/1999 dėl notarės Ž. P. atstovės O. Ž. išduoto vykdomojo įrašo panaikinimo ir naujai pareikštas reikalavimas dėl vykdomojo įrašo panaikinimo grindžiami tais pačiais juridiniais faktais – Notariato įstatymo 2, 17, 22, 26 straipsnių, CK 208 straipsnio pažeidimu. Šiuo pagrindu byla išnagrinėta ir nustatyta, kad notarės Ž. P. atstovė O. Ž. buvo teisėtai teisingumo ministro įsakymu paskirta notaro atstovo pareigoms, ginčo vykdomąjį įrašą išdavė vadovaujantis tuo metu galiojančiu Notariato įstatymo 26 straipsnio 13 punktu, kai skolos dokumentas buvo patvirtintas notarine forma.

Civilinėje byloje Nr. 216-723/1999 ieškinyje dėl vykdomojo įrašo panaikinimo buvo pareikštas Vilniaus m. 10-ajam notarų biurui. Šį biurą notariniams veiksams atlikti įsteigė viena notarė Ž. P. Bylos nagrinėjimo metu šaliai (atsakovui) atstovavo O. Ž. pagal notarės Ž. P. išduotą įgaliojimą. Šiame įgaliojime nurodyta, kad O. Ž. taip pat byloje atstovaus ir Ž. P. Vadinasi, ieškovei S. J. ginčijant vykdomąjį įrašą notarė Ž. P. jau dalyvavo byloje atsakovo pusėje.

Teisėjų kolegija pažymi, kad nėra pagrindų, numatytų CPK 3542 straipsnyje, skundžiamoms teismų nutartims panaikinti.“

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad **ieškovė, pateikdama tapatų ieškinį, supainiojo šalies ir atstovavimo materialiojoje teisėje bei civiliniame procese institutus**. Nors notarinį veiksma atliko notaro atstovė (atstovavimas materialiojoje teisėje; Notariato įstatymo¹¹ 22 straipsnis), padariniai dėl notarinio veiksmo atlikimo kilo notarų biurui. Bylą teisme pagal pirmąjį ieškinį, dėl kurio jau priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas, vedė atsakovų 10-ojo notarų biuro ir notarės ta pati atstovė pagal pavedimą (procesinis atstovavimas), bylos šalys (atsakovai) buvo notarų biuras ir pati notarė, bet ne jų atstovė. Teismo sprendimo padariniai kilo ne notarų biure atstovės pareigas atlikusiai notaro atstovei (kuri buvo ir atstovė civilinėje byloje), bet notarų biurui.

Įrodinėjimo procesas

Pagal informacijos rašytiniuose dokumentuose atsiradimo būdą pateikiami rašytiniai įrodymai skirstomi į:

¹¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 28–810.

- pirminius (originalus);
- antrinius (nuorašus), kuriuos dar galima skirstyti į:
 - i) nuorašus, patvirtintus įstatymo nustatyta tvarka;
 - ii) nepatvirtintus nuorašus.

Šis skirstymas turi didelę procesinę reikšmę, nes CPK 198 straipsnis numato, kad rašytiniai įrodymai turi būti pateikiami CPK 114 straipsnyje nustatytos formos, t. y. originalai arba nuorašai, patvirtinti konkrečių asmenų: teismo, **notaro**, byloje dalyvaujančio advokato ar dokumentą išdavusio (gavusio) asmens. Tais atvejais, kai rašytinių įrodymų nuorašus tvirtina ieškinį rengiantis advokatas, kartu su procesiniu dokumentu ir rašytinių įrodymų nuorašais turi būti pateikiamas dokumentas, patvirtinantis advokato ir kliento susitarimą dėl atstovavimo. Kadangi ieškinį rengiantis advokatas yra pripažintinas byloje dalyvaujančiu advokatu, tai tokio advokato patvirtintas nuorašas tampa tinkama įrodinėjimo priemone – rašytiniu įrodymu.¹²

Kitų asmenų patvirtinti arba nepatvirtinti nuorašai negali būti laikomi rašytiniais įrodymais. Tai atitinka ir nacionalinę teismų praktiką, pagal kurią tinkama įrodinėjimo priemone yra laikomi tik rašytinių įrodymų originalai arba nustatyta tvarka patvirtinti nuorašai:

Pagal formą rašytiniai įrodymai skirstomi į:

- **paprastos rašytinės formos** (pavyzdžiui, rašytinė sutartis). CK 1.93 str. 2 dalyje nustatyta, jog įstatymų reikalaujamos paprastos rašytinės formos nesilaikymas atima iš šalių teisę, kilus ginčui dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo, remtis liudytojų parodymais įrodant šį faktą, o įstatymuose įsakmiai nurodytais atvejais sandorį daro negaliojantį. CK 1.76 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad rašytinės formos sandorius turi pasirašyti juos sudarę asmenys, išskyrus atvejus, kai fizinis asmuo dėl fizinų trūkumų, ligos ar kitokių priežasčių negali pats pasirašyti. Šis reikalavimas yra imperatyvus, todėl rašytinės formos sandoris, nepasirašytas kurios nors šalies, negali būti leistinas rašytinis įrodymas;¹³
- **įstatymo nustatytos formos ir turinio**, kuriems numatyti specialūs reikalavimai (1996 m. lapkričio 19 d. Kelių transporto kodekso Nr. I-1628 29 straipsnio 3 dalis ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. lapkričio 6 d. įsakymas Nr. 1K-266 „Dėl važtaraščio rekvizitų nustatymo“ nustato reikalavimus dėl privalomų važtaraščio rekvizitų; 2001 m. lapkri-

čio 6 d. Buhalterinės apskaitos įstatymo Nr. IX-574 13 straipsnyje nurodyti privalomi apskaitos dokumentų rekvizitai. Apskaitos dokumentai, sudaryti pažeidžiant minėtame straipsnyje nurodytus reikalavimus, negalėtų būti pripažįstami leistinomis įrodinėjimo priemonėmis);

- **notarine tvarka patvirtintus rašytinius įrodymus** (oficialūs testamentai, vedybų sutartys, nekilnojamojo turto pirkimo ir pardavimo sutartys galioja tik patvirtintos notaro. Jei tokie dokumentai nepatvirtinti notaro, teismas negali pripažinti jų rašytiniais įrodymais, kuriais galima įrodyti sandorio sudarymą ar įvykdymą).

Visi dokumentai, kurių forma ir turinys neatitinka įstatymų jiems keliamų reikalavimų, negali būti pripažinti leistiniais rašytiniais įrodymais.

Remiantis CPK 197 straipsnio 1 dalimi, rašytiniai įrodymai skirstomi į **oficialius (viešuosius)** ir **privacius (asmeninius)**. Ši klasifikacija pagrįsta rašytinių įrodymų atsiradimo būdo ypatumais:

- **privaciais** (asmeniniais) pripažintini iš privačių fizinų arba juridinių asmenų kilę rašytiniai įrodymai (laiškai, užrašai ir kt.). Privatūs rašytiniai įrodymai, pasirašyti juos sudariusio asmens arba patvirtinti notaro, įrodo, kad tam tikrus paaiškinimus tikrai davė juos sudaręs asmuo. Visus kitus privačius rašytinius įrodymus teismas vertina vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu ir laisvu įrodymų vertinimo principu atsižvelgdamas į visus byloje esančius įrodymus.
- **oficialiais** įrodymais laikomi dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybių institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų. Tokiems įrodymams priskiriama didesnė įrodomoji galia nei kitoms įrodinėjimo priemonėms (CPK 197 str. 2 d.), todėl jie dar vadinami **prima facie įrodymais**. Aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais. Draudimas panaudoti liudytojų parodymus netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams (CPK 197 str. 2 d.).

Pažymėtina, kad kai kuriuose įstatymuose atskirai nurodoma, kad vieni ar kiti dokumentai turi **prima facie** įrodomąją galią (pavyzdžiui, juridinių asmenų registro išduoti dokumentai (CK 2.71 straipsnio 3 da-

¹² 2003 m. balandžio 2 d. LAT CBS konsultacija Nr. A3-81 „Dėl kai kurių Civilinio proceso kodekso, Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo normų taikymo“ // Teismų praktika. Nr. 19.

¹³ LAT senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 51 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga.

lis), hipotekos registro duomenys (CK 4.185 straipsnio 5 dalis), **notaro patvirtinti dokumentai** (Notariato įstatymo 26 straipsnio 2 dalis), ekspertizės aktas (CK 3.148 straipsnis, CPK 389 straipsnis), nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga tyrimo aktai (Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 9 straipsnio 1 punktą), Gyventojų registro duomenys (Gyventojų registro įstatymo¹⁴ 9 straipsnio 4 dalis), turto arešto aktų registro duomenys (Turto arešto aktų registro įstatymo¹⁵ 4 straipsnio 2 dalis), nekilnojamojo turto kadastro duomenys (Nekilnojamojo turto kadastro įstatymo¹⁶ 3 straipsnio 4 dalis), civilinės būklės aktų įrašai (CK 3.286 straipsnio 1 dalis), antstolio surašytas faktinių aplinkybių konstatavimo protokolas (CPK 635 straipsnio 4 dalis), apskaitos dokumentai (Buhalterinės apskaitos įstatymo¹⁷ 12 straipsnio 1 dalis), važtaraštis (1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR)¹⁸ 9 straipsnio 1 dalis) ir kt.

Šių įrodymų didesnė įrodomoji galia reiškia, kad aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais.

Esminis skirtumas tarp privačių ir oficialių rašytinių įrodymų slypi jų įrodomojoje galioje: oficialūs rašytiniai įrodymai visiškai įrodo juose nurodytas aplinkybes, o privatūs rašytiniai įrodymai geriausiu atveju neginčijamai įrodo tai, kad juose esančius duomenis pateikė asmuo, pasirašęs dokumentą. Būtent dėl suteikiamos didesnės įrodomosios galios oficialių dokumentų galiojimui taikomi griežti reikalavimai ir negalima remtis rašytiniais įrodymais, kurie gauti pažeidžiant imperatyvias įstatymų normas:

„Negali būti pripažįstami įrodymais valstybės institucijų, **notarų** ir kitų valstybės įgaliotų asmenų išduoti dokumentai, iš esmės neatitinkantys šiems dokumentams keliamų formos reikalavimų. Dokumentai, išduoti pažeidžiant juos išdavusių institucijų kompetencijos ribas, neturi įrodomosios galios.“¹⁹

¹⁴ Valstybės žinios, 1999, Nr. 28–793.

¹⁵ Valstybės žinios, 1999, Nr. 101–2897.

¹⁶ Valstybės žinios, 2003, Nr. 57–2530.

¹⁷ Valstybės žinios, 2001, Nr. 99–3515.

¹⁸ Valstybės žinios, 1998, Nr. 107–2932.

¹⁹ LAT senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 51 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga.

Vienoje nagrinėtų bylų kasacinis teismas taip pat nurodė, kad prie oficialių rašytinių įrodymų priskiriami ir **notarų patvirtinti dokumentai** (Notariato įstatymo 2 straipsnio 1 dalis). Taigi notaro patvirtinta sutartis pripažįstama *prima facie*, t. y. didesnę galią turinčiu, įrodymu. Byloje dalyvaujantis asmuo, ginčijantis tam tikras aplinkybes, visų pirma turi paneigti šias aplinkybes patvirtinančius didesnės galios įrodymus. *Prima facie* įrodymu patvirtintas aplinkybes paneigti liudytojų parodymais gali būti leidžiama tik konstatavus, kad draudimas juos panaudoti priešarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams. Teismas, leisdamas remtis liudytojų parodymais, turi motyvuoti tokią būtinybę, argumentuodamas, kaip konkrečioje byloje minėti principai būtų pažeisti, jei liudytojų parodymais nebūtų leidžiama ginčyti oficialaus įrodymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 17 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-343/2006).

Ypatingoji teisena

Iki 2002 m. CPK priėmimo buvo teigiama, kad ypatingojoje teiseje, skirtingai nuo ieškinio teisenos, nėra šalių su priešingais interesais, t. y. vyravo nuomonė, kad ypatingoji teisena – tai vienašalė teisena; bylą pradeda pareiškėjas, kurio interesų niekas nepažeidė ir neginčija, o jis prašo teismo sprendimu patvirtinti tam tikrus faktus, nes tokio teismo sprendimo pagrindu įgis galimybę įgyvendinti subjektinę teisę. Remiantis 2002 m. CPK teisės normomis pripažįstama, kad kartais ir ypatingojoje teiseje gali būti šalys su priešingais interesais, pavyzdžiui, **bylose dėl notarinių veiksmų apskundimo**. Analizuojant CPK 443 straipsnio 6 dalies 2 sakinį akivaizdu, kad byloje dalyvujančių asmenų suinteresuotumas bylos baigtimi gali būti skirtingas. Taigi pasikeitus teisiniam reglamentavimui, ši skiriamoji riba tarp dviejų teisenų šiek tiek pakito, nors vis dar galima būtų teigti, kad ypatingojoje teiseje dažniausiai nėra šalių su priešingais interesais.

Analizuojant ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamas bylas pastebime, kad kai kurių bylų pagrindas vis dėlto gali būti ginčas dėl teisės, kaip, **pavyzdžiui, skundai dėl notarų ir notarinių veiksmų atliekančių įstaigų pareigūnų veiksmų** ir kt. Be to, 1964 m. CPK reikalavimas, kad kilus ginčui dėl teisės pareiškimas būtų paliekamas nenagrinėtas, lėmė dviejų procesų būtinumą, o tai nesuderinama su šiuolaikiniu civilinio proceso operatyvumo ir koncentruotumo principais. Todėl 2002 m. CPK atsisakya ginčo dėl teisės buvimo ar nebuvimo kriterijaus kaip es-

minio skiriamą pozymio tarp ginčo ir ypatingosios teisenos. CPK 443 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad bylas, kurios, remiantis CPK 442 straipsniu, nagrinėtinos ypatingosios teisenos tvarka, teismas išnagrinėja ypatingąja teise, neatsižvelgdamas į tai, ar nagrinėjimo metu kyla ginčas dėl teisės. Ginčo dėl teisės buvimas išlieka svarbus kriterijus sprendžiant, kad ginčas nagrinėtinas ginčo teise, tačiau galutiname vertinime atsižvelgiama ir į papildomus kriterijus, ypač didelį dėmesį skiriant tam, kuria teise tiksliau nagrinėti konkretaus pobūdžio bylas bei nagrinėjamų bylų pobūdžiui, pavyzdžiui, ar nagrinėjama byla iš esmės skirta privačiam ginčui tarp šalių spręsti, ar svarbiau yra užtikrinti viešojo intereso apsaugą.

Bylos dėl notarų veiksmų

CPK XXXI skyrius nustato skundų dėl notarinio veiksmo arba atsisakymo atlikti notarinį veiksma nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka procesinio reglamentavimo ypatumus. Taigi CPK bylas dėl notarų veiksmų (neveikimo) aiškiai priskiria prie ypatingąja teise nagrinėtinų bylų. Atkreiptinas dėmesys, kad šio pobūdžio bylose iš esmės egzistuoja ginčas dėl teisės, nes jose vienas asmuo mano, kad kito asmens (notaro) atlikti procesiniai veiksmai ar jų neatlikimas yra neteisėta veika, pažeidžianti jo teises, o notaras mano, kad jo veika yra teisėta. Tačiau tam tikros bylos rūšies nagrinėjimą ypatingosios teisenos tvarka lemia ne ginčo nebuvimas, o ypatingas viešojo intereso egzistavimas ir tikslingumo reikalavimai. Bylos dėl notaro veiksmų priskirtos ypatingąja teise nagrinėtinoms byloms būtent dėl ypatingo viešojo intereso egzistavimo.

Viešasis interesas yra, kai, notaras būdamas privatus subjektas, o ne valstybės pareigūnas, yra įgaliojamas atlikti konkrečias jam valstybės patikėtas viešąsias funkcijas teisėtos civilinės apyvartos užtikrinimo ir CPK reglamentuojamo vykdymo proceso srityse.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad notaras yra valstybės įgaliojamas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Taigi valstybė notarui suteikė įgaliojimus, patikėdama jam atlikti viešąją funkciją – užtikrinti sudaromų civilinių sandorių ir kitų tvirtinamų dokumentų teisėtumą. Teismų praktikoje akcentuojama, kad notarinii veiksmų apskundimo institutas įtvirtintas tiek fizinių ir juridinių asmenų, tiek valstybės interesų apsaugai:

„Notariato įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta,

kad notaras yra valstybės įgaliojamas asmuo, atliekantis šiame įstatyme nustatytas funkcijas, užtikrinančias, jog civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Konkretaus notaro užduotis yra atliekamais notariniais veiksmais patikrinti, ar tvirtinamas sandoris atitinka įstatymus. Taigi notaras, prieš tvirtindamas sandorius, privalo imtis įmanomų priemonių tam, kad būtų išvengta neteisėtų sandorių sudarymo, būti ypač atidus. Fizinii ir juridinių asmenų, taip pat valstybės interesų, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, apsaugai įtvirtintas civilinio proceso teisės notarinii veiksmų apskundimo institutas (CPK 511-513 straipsniai).“²⁰

Kadangi notariai įgyvendina valstybės patikėtas viešąsias funkcijas, egzistuoja didesnis viešasis interesas, kad viešosios funkcijos būtų vykdomos tinkamai. Viešojo intereso svarbą bylose dėl notarų veiksmų iliustruoja ir tai, kad notarų skaičius yra ribotas, jį nustato valstybė, kartu nustatydamą ir itin griežtus reikalavimus asmenims, norintiems vykdyti notaro veiklą. Teismų praktikoje nurodoma, kad notariai yra savo srities profesionalai, kuriems keliami didesni profesijos atidumo, rūpestingumo reikalavimai. Į tai visuomet atsižvelgiama nagrinėjant bylas dėl notarų veiksmų (neveikimo apskundimo):

„Minėta, kad sandorius tvirtinančiam notarui privalomas **objektyviai maksimalaus atidumo standartas**, nustatomas taikant protingumo kriterijų, siekiant užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų.“²¹

Kadangi notariai yra valstybės įgaliojami asmenys, atliekantys viešąsias funkcijas, bylų dėl jų veiksmų (neveikimo) nagrinėjimas reglamentuotas CPK XXXI skyriuje ir turi nemažai ypatumų.

Visų **pirma**, bylos dėl notarų veiksmų apskundimo yra nedispozityvios bylos, t. y. šiose bylose teismas privalo būti aktyvus (CPK 179 straipsnio 2 dalis), nes pagal CPK 443 straipsnio 8 dalį nagrinėjantis bylą teismas turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išaiškintos visos bylos aplinkybės.

Antra, skundai dėl notarų veiksmų neapmokestinami žyminiu mokesčiu (CPK 510 straipsnio 2 dalis, 511 straipsnio 2 dalis).

Trečia, tokie skundai gali būti nagrinėjami tiek rašytinio, tiek žodinio proceso tvarka, tačiau įprastai

²⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 22 d. nutartis civ. byloje pagal pareiškėjos D. K. skundą dėl Vilniaus miesto 35-ojo notarų biuro notarės A. P. veiksmų (bylos Nr. 3K-3-419/2007 m., kat. 128.11).

²¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 22 d. nutartis civ. byloje pagal pareiškėjos D. K. skundą dėl Vilniaus miesto 35-ojo notarų biuro notarės A. P. veiksmų (bylos Nr. 3K-3-419/2007 m., kat. 128.11).

turėtų būti nagrinėjami rašytinio proceso tvarka (CPK 442 straipsnio 6 punktas, 443 straipsnio 5 dalis). Nors įprastai skundai dėl notarų veiksmų nagrinėtini rašytinio proceso tvarka, tačiau CPK 443 straipsnis taip pat numato teismui teisę nuspręsti konkrečią bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka.

Ketvirta, skundas dėl notaro veiksmų gali būti paduodamas ne vėliau kaip per dvidešimt dienų nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą arba atsisakymą jį atlikti, bet ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo (CPK 512 straipsnis). Atkreiptinas dėmesys, kad pagal susiformavusią teismų praktiką procesinių terminų atnaujinimo klausimą reglamentuoja proceso, o ne materialiosios teisės normos. Tai yra nurodyta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39 patvirtintoje „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalgoje“²². Remiantis lingvistine CPK 512 straipsnio analize, darytina išvada, kad dvidešimties dienų terminas skundui dėl notaro veiksmų paduoti nėra naikinamasis ir gali būti atnaujintas CPK 78 straipsnyje nustatyta tvarka, jei asmuo praleido jį dėl priežasčių, kurias teismas pripažino svarbiomis. O įstatymo formuluotė „bet ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo“ rodo, kad devyniasdešimties dienų terminas yra naikinamasis ir jam pasibaigus netenkama teisės paduoti teismui skundo dėl notaro veiksmų.

LAT CBS 2003 m. birželio 26 d. konsultacijoje Nr. A3-84²³ nurodoma, kad CPK 137 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu teismas turi atsisakyti priimti skundą dėl notarinių veiksmų, jeigu jis paduotas praleidus CPK 512 straipsnyje nustatytą terminą:

„CPK 512 straipsnyje nustatytas dešimties dienų skundų dėl <...> notarinių veiksmų padavimo terminas, kuris skaičiuotinas nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą arba atsisakymą jį atlikti, nėra naikinamasis, todėl asmeniui, šį terminą praleidusiam dėl priežasčių, kurias teismas pripažįsta svarbiomis, CPK 78 straipsnyje nustatyta tvarka praleistas terminas gali būti atnaujintas. Tuo tarpu pasibaigus CPK 512 straipsnyje nustatytam trisdešimties dienų terminui suinteresuotas asmuo netenka teisės paduoti teismui skundą

dėl antstolių ar notarinių veiksmų. Taigi jeigu nuo skundžiamo <...> notarinio veiksmo atlikimo praėjo daugiau kaip trisdešimt dienų, skusti teismui tokį veiksma jau negalima. Skundas, paduotas teismui praleidus šį trisdešimties dienų terminą, yra nenagrinėtinas teisme, todėl šį skundą teismas turi atsisakyti priimti (CPK 137 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 443 straipsnio 1 dalis).“

Penkta, skundo dėl notaro veiksmo nepadavimas neatima teisės kreiptis į teismą dėl notaro neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo (CPK 510 straipsnio 4 dalis; 511 straipsnio 3 dalis). Tačiau tai reiškia, kad ieškovui įprastame civiliniame procese reikės įrodyti visų civilinės atsakomybės sąlygų buvimą. Tai akcentuojama ir teismų praktikoje: „LR notariato įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje (1992 m. rugsėjo 15 d. įstatymo Nr. 1-2882 redakcija) įtvirtinta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Už žalą, padarytą kaltais notarinais veiksmais, notarijai atsako Civilinio kodekso nustatyta tvarka, todėl nagrinėjamoje byloje sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, reikia vadovautis Civilinio kodekso šeštosios knygos XXII skyriaus trečiojo skirsnio normomis, reglamentuojančiomis deliktinę atsakomybę (2000 m. liepos 8 d. LR civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 47 straipsnio 2 dalis). **Deliktinės atsakomybės taikymas notarijai yra galimas tik įrodžius visas bendrąsias civilinės atsakomybės taikymo sąlygas.** Ieškovas byloje dėl notaro veiksmais padarytos žalos atlyginimo privalo įrodyti padarytą žalą, neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos. Kaltė taip pat yra notaro atsakomybės sąlyga. Teismų praktikoje pripažįstama, kad jeigu teismo sprendimu yra pripažintas negaliojančiu notaro patvirtintas sandoris, tai žalos atlyginimo iš notaro byloje yra prielaida svarstyti, kad notaras atliko ne viską, nes objektyviai įstatymo pažeidimas yra konstatuotas. Notarijai valstybė yra suteikusi svarbius įgaliojimus jam vykdant viešąją funkciją – apsaugant teisėtumą civiliniuose teisiniuose santykiuose, ir tai suponuoja notaro griežtos profesinės atsakomybės ypatumus. Kiekvienu atveju, kai notaras peržengia įstatymo jam suteiktus įgaliojimus ar juos netinkamai vykdo ir dėl to padaroma žala tretiesiems asmenims, tokios žalos atsiradimas pripažintinas neteisėtu (CK 6.263 straipsnio 1 dalis), ir ji turėtų būti atlyginta, esant visoms deliktinės atsakomybės sąlygoms.“²⁴

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika, Nr. 18, p. 199.

²³ Teismų praktika. Nr. 19, p. 265–266.

²⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 19 d. nutartis civ. byloje V. V. v. notari V. P. (bylos Nr. 3K-3-251/2007 m., kat. 44.5.2.17).

Šešta, CPK 513 straipsnio 2 dalis nustato, kad dėl teismo nutarties, priimtos notaro veiksmų klausimu, gali būti duodamas atskirasis skundas. Atskirųjų skundų padavimo terminą nustato CPK 335 straipsnis. Pagal CPK 335 straipsnį atskirieji skundai paduodami per tą teismą, kurio nutartis yra skundžiama. Kadangi, kaip jau minėta, skundai dėl notarų veiksmų gali būti nagrinėjami tiek rašytinio, tiek žodinio proceso tvarka, tai pagal CPK 335 straipsnio prasmę termino atskirajam skundui dėl teismo nutarties, priimtos byloje dėl notaro veiksmų apskundimo, paduoti eigos pradžią lemia tai, ar šią bylą teismas išnagrinėjo žodinio ar rašytinio proceso tvarka. Jeigu teismo nutartis priimta žodinio proceso tvarka (CPK 153 straipsnio 1 dalis), tai CPK 335 straipsnyje nustatyto septynių dienų termino atskirajam skundui dėl tokios nutarties paduoti eiga prasideda nuo nutarties priėmimo dienos. Šiuo atveju teismo nutartis, atitinkanti CPK 291 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus, turi būti priimama ir paskelbiama teismo posėdyje tuoj pat po bylos dėl notaro veiksmų apskundimo išnagrinėjimo (CPK 290 straipsnio 3 dalis). Tuo atveju, kai teismo nutartis yra priimta rašytinio proceso tvarka (CPK 153 straipsnio 2 dalis), termino atskirajam skundui paduoti eiga prasideda nuo nutarties nuorašo įteikimo dienos (CPK 335 straipsnis). Pažymėtina, kad būtent taip CPK 335 straipsnis, nustatantis terminą atskirajam skundui dėl teismo nutarties paduoti ir šio termino eigos pradžią, aiškinamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacine tvarka priimtose nutartyse (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 10 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-1232/2003). Kadangi pareiškėjas ar suinteresuotas asmuo, tik žinodamas teismo nutarties, priimtos byloje dėl notaro veiksmų apskundimo, motyvus, gali tinkamai įgyvendinti CPK 513 straipsnio 3 dalies suteiktą teisę skųsti jam nepalankią nutartį atskiruojų skundu, tai nuo asmens teisės gauti teismo nutarties nuorašą įgyvendinimo tiesiogiai priklauso ir tinkamas teisės paduoti atskirąjį skundą įgyvendinimas. Atkreiptinas dėmesys, kad CPK 335 straipsnyje nustatytas septynių dienų terminas atskiriesiems skundams nėra naikinamas. Teismų praktikoje teismui įstatyme nustatyto termino išsiųsti dalyvaujančiam byloje asmeniui priimto procesinio sprendimo nuorašą pažeidimas, jeigu dėl tokio pažeidimo asmuo prarado galimybę tinkamai įgyvendinti jam suteiktą apeliacijos teisę, yra pripažįstamas svarbia priežastimi praleistą terminą atnaujinti (CPK 335 straipsnis).

Toliau atskirai aptarsime skundų dėl notaro veiksmų nagrinėjimo ypatumus, kuriuos lemia subjekto, dėl kurio veiksmų paduodamas skundas, specifika. CPK 511 straipsnio tvarka gali būti paduotas **skun-**

das dėl notarinio veiksmo arba atsisakymo atlikti notarinį veiksma. Notarinius veiksmus atlieka notaras arba kiti asmenys, kuriems įstatymai suteikia teisę atlikti notarinius veiksmus. Teisinėje literatūroje sutinkama nuomonė, kad CPK XXXI skirsnio tvarka gali būti skundžiamas tik rašytinis notaro atsisakymas atlikti notarinį veiksma, o kitokio pobūdžio žodiniai atsisakymai yra Notariato įstatymo 7 straipsnyje nurodytos notaro tarnybinės priežiūros, kurią vykdo Teisingumo ministerija, dalykas²⁵. Vis dėlto tokia nuomonė kritikuotina dėl keleto priežasčių. Jau minėta, kad notaras vykdo valstybės jiems patikėtas viešąsias funkcijas. Atsisakymas atlikti viešąsias funkcijas sukelia asmenims neigiamas pasekmes, nepriklausomai nuo to, ar atsisakymas išreikštas žodžiu ar raštu. Nepagrįstas atsisakymas atlikti notarinius veiksmus pažeidžia asmenų teises ir teisėtus interesus. Remiantis konstituciniu teisminės gynybos principu, asmeniui dėl jo teises pažeidžiančių veiksmų ar neveikimo turi būti suteikta teisė kreiptis į teismą, nepriklausomai nuo to, kokia forma padarytas jo teisių pažeidimas. Be to, CPK 511 straipsnis neįtvirtina ribojimo skųsti tokį notaro neveikimą, kuris neišreikštas raštu. Notariato įstatymo 40 straipsnio 2 dalies nuostata, kad asmens, kuriam atsisakyta atlikti notarinį veiksma, prašymu atsisakymo priežastis išdėstoma raštu ir išaiškinama jo apskundimo tvarka ir terminai, traktuotina kaip nuostata, nustatanti pareigą notarui pateikti rašytinį atsisakymą atlikti notarinį veiksma, siekiant padėti asmeniui apsispręsti, ar kreiptis į teismą, ir išaiškinti kreipimosi į teismą procedūrą, tačiau ne kaip teisės kreiptis į teismą ribojimas. Darytina išvada, kad žodžiu ar neveikimu išreikštas atsisakymas atlikti notarinį veiksma gali būti skundžiamas XXXI skyriuje nustatyta tvarka. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje:

„Pagal CPK 511 straipsnio 1 dalį apskundimo teismui objektas gali būti ne tik atliktas notarinis veiksmas, bet ir atsisakymas atlikti notarinį veiksma. Notariato įstatymo 40 straipsnio 2 dalyje užfiksuota nuostata, kad asmens, kuriam atsisakyta atlikti notarinį veiksma, prašymu atsisakymo priežastis išdėstoma raštu, lemia išvada, **jog teisme gali būti skundžiamas ir toks atsisakymas atlikti notarinį veiksma, kuris nėra išreikštas materialiąja forma – raštu, bet kuris aiškiai parodo notaro nuostatą atsisakyti atlikti notarinį veiksma, ir tokia nuostata gali būti išreikšta tiek žodžiu, tiek neveikimu.** Suprantama, aplinkybė, kad nėra materialiąja for-

²⁵ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė, II t.: Justitia, Vilnius, p.446.

ma pareikštos notaro nuostatos dėl prašomo atlikti notarinio veiksmo, apsunkena pareiškėjui įstatymo nustatytą prievolę įrodyti savo reikalavimo pagrinda, tačiau nagrinėjamoje byloje tokia aplinkybė neegzistuoja – bylą nagrinėję teismai nustatė, kad notarė žodžiu atsisakė notariškai patvirtinti pirkimo ir pardavimo sutarties papildymą 2006 m. birželio mėn. pradžioje, tad pareiškėja į teismą kreipėsi 2006 m. birželio 13 d., t. y. nepraleidusi CPK 512 straipsnyje nustatyto termino. Taip pat ir pati kasatorė neneigia, kad atsisakymas atlikti notarinį veiksma – notariškai patvirtinti sutarties papildymą, žodžiu buvo pareikštas teismų nustatyto laikotarpiu, o tai, kad jis nebuvo pareikštas raštu, minėta, neturi reikšmės – svarbu, kad yra nustatytas atsisakymo atlikti notarinį veiksma faktas ir nustatyta, kad skundas dėl notarės veiksmų teisme pateiktas nepraleidus įstatyme nustatyto termino.²⁶

Remiantis CPK 511 straipsnio 2 dalimi, skundas dėl atlikto notarinio veiksmo ar atsisakymo atlikti notarinį veiksma pateikiamas notaro arba kito asmens, kuriam įstatymai suteikia teisę atlikti notarius veiksmus, kurio veiksmai skundžiami darbo vietos (notarų biuro) apylinkės teismui.

Teismų praktikos notaro civilinės atsakomybės klausimais tendencijos

Bendrosios notaro civilinės atsakomybės sąlygos

Pagal Notariato įstatymo 16 straipsnį notarai atsako už žalą, padarytą kaltais veiksmais, vykdant notaro profesinę veiklą. Taigi nors notaro atsakomybę lemia ir pati lengviausia kaltės forma, vis dėlto **notaro atsakomybė be kaltės negalima**. Dėl to, sprendžiant dėl tam tikrą notarinį veiksma atlikusio notaro civilinės atsakomybės, būtina nustatyti, kokius kaltus veiksmus notaras atliko, taip pat įvertinti, ar šis asmuo toje konkrečioje situacijoje padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti. Šios nuostatos nuosekliai plėtojamos teismų praktikoje:

- Notaro civilinę atsakomybę (kompensacinio pobūdžio) lemia bet kuri, net ir pati lengviausia, kaltės forma – nepakankamas atidumas, klaida ir pan. Todėl nustatydami notaro civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindus, teismai turi nustatyti ne tik tyčios ar neatsargumo, bet ir kitokias nusižengimo formas, kurias nulemia būtent profesinės veiklos specifika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis

bylos Nr.3K-3-398/99 m., nutartis paskelbta Biuletenyje Nr. 12, p. 119–123).

- Tam tikrų profesijų (notarų, gydytojų, advokatų ir pan.) veiklos specifika lemia jų civilinės atsakomybės ypatumus. Būtent notaro profesija, jo darbas yra veikla, susijusi su rizika padaryti žalą tiek savo, tiek trečiųjų asmenų turtui. Dėl notarų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo notarams taikytini griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai. Šios ypatybės lemia ir notarų civilinės atsakomybės draudimą (Notariato įstatymo 6 straipsnis) bei jų profesinės civilinės atsakomybės ypatumus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis, bylos Nr.3K-3-398/99m., nutartis paskelbta Biuletenyje Nr. 12, p. 119–123).

- Notarų veiklos ypatybės ir reikšmė lemia griežtesnius atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimus. Kaip tik tai lemia privalomą notarų civilinės atsakomybės draudimą (Notariato įstatymo 6 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 22 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-336/2000 m.).

- Notaras privalo užtikrinti, kad civiliniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių. Jeigu teismas panaikina ar pripažįsta negaliojančiu notaro patvirtintą sandorį, tai yra prielaida svarstymui, kad notaras ne viską atliko, nes objektyviai įstatymo pažeidimas konstatuotas. Notaras atlieka teisinio pobūdžio veiklą, teikia teises paslaugas, todėl jas turi suteikti tinkamai. Tinkamas teisiųjų paslaugų suteikimas apima reikalavimus tai daryti kruopščiai, atidžiai ir teisiškai kvalifikuotai. Teisinės paslaugos atlikimas reikalauja teisiškai įvertinti faktus. Vadinas, faktai turi būti nustatyti ir tinkamai kvalifikuoti. Tvirtindamas sandorį notaras turi nustatyti faktines sandorio aplinkybes, jas teisiškai įvertinti ir tinkamai teisiškai įforminti. Notaras negali apsiriboti tuo, kad būsimo sandorio šalys pageidauja sudaryti apibrėžtą sandorį (pvz., dovanojimo). Ar pagal aplinkybes tai bus tam tikros rūšies sandoris, lemia ne vien sandorio šalių pageidavimas. Notaras privalo nustatyti faktinę padėtį, kurioje esant šalys ketina sudaryti sandorį, asmenų pageidaujamas ar prognozuojamas pasekmes, jų pageidaujamas sąlygas ir tikėtinas pasekmes. Taip yra nustatomi tikrieji asmenų ketinimai ir jų laisva valia dėl sandorio sudarymo. Šių ir kitų reikšmingų duomenų pagrindu notaras privalo atlikti teisinį kvalifikavimą ir daryti teisinio pobūdžio išvadas, ar asmenų pageidaujamas sandoris neprieštaras įsta-

²⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 22 d. nutartis civ. byloje pagal pareiškėjos D. K. skundą dėl Vilniaus miesto 35-ojo notarų biuro notarės A. P. veiksmų (bylos Nr. 3K-3-419/2007 m., kat. 128.11).

tymams, kokią konkrečią sutarties rūšį atitinka asmenų nurodytos aplinkybės ir pageidaujamos sąlygos, tai tinkamai teisiškai įforminti. **Atsižvelgiant į šiuos notaro profesinės veiklos reikalavimus, tvirtinant sandorius, notaro kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, nustatyta pagal tai, ar įrodyta, kad notaras konkrečioje situacijoje elgėsi tokiu būdu. Notarui, aiškinančiam, kad jo veiksmai buvo teisėti ir jis dėl žalos nekaltas, tenka pareiga įrodyti, kad jis padarė viską, ko iš jo šioje situacijoje gali būti protingai reikalaujama, kad žala nekiltų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 13 d. nutartis, bylos Nr. 3K-7-645/2002m., nutartis paskelbta Biuletenyje Nr. 18, p. 49–54).**

- Kasacinis teismas pažymėjo, kad dalinės atsakomybės esmė yra ta, jog kiekvienas iš žalą padariusių asmenų atsako tik už žalą dalį, priklausomai nuo jo atliktų veiksmų, jų sukeltų pasekmių ir kaltės laipsnio. Dėl to, kai sprendžiama dėl dalinės atsakomybės taikymo, teismui itin svarbu kiek įmanoma visapusiškiau, detaliau ir objektyviau įvertinti konkrečios situacijos aplinkybes, kad būtų galima teisingiau nustatyti kiekvieno už žalą atsakingo asmens atsakomybės ir atlygintinos žalos dydį.

Žemesnės instancijos teismai nusprendė, kad didžiausią žalą dalį, t. y. 60 proc. visos žalos, turi atlyginti pripažintus negaliojančiais sandorius patvirtinusi notarė, 25 proc. – Registrų centras, išdavęs pažymėjimą nekilnojamojo turto įkeitimo sandoriui sudaryti ne įkeičiamo turto savininkui, ir 15 proc. – ieškovės įgaliotinis, nerūpestingai atstovavęs įgaliotinei. Teismai sprendimą priteisti iš notarės didžiausią žalą dalį grindė notaro civilinės atsakomybės ypatumais, nurodydami, kad notaro civilinę atsakomybę lemia bet kuri, net ir pati lengviausia kaltės forma.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad žemesnės instancijos teismai rėmėsi kasacinio teismo nutartyse pateiktais išaiškinimais, nesiedami jų su nagrinėjamoje byloje nustatytais faktais ir visapusiškai nevertindami šios konkrečios bylos aplinkybių, kurios ne visiškai sutampa su kasacinio teismo precedentuose nurodytomis aplinkybėmis. Be to, teismai neatsižvelgė į tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika notarų atsakomybės klausimais, nepaneigiant kaltės, kaip vienos iš civilinės atsakomybės sąlygų, nustatymo būtinumo, modifikavosi, ir neatkreipė dėmesio į kitose kasacinio teismo nutartyse padarytas išvadas dėl notaro kaltės nustatymo. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad pagal Notariato įstatymo 16 straipsnį notariats atsako už žalą, padarytą kaltais veiksmais,

vykdant notaro profesinę veiklą. Taigi **nors notaro atsakomybę lemia ir pati lengviausia kaltės forma, tačiau vis dėlto notaro atsakomybė be kaltės negalima.** Dėl to, sprendžiant dėl tam tikrą notarinį veiksma atlikusio notaro civilinės atsakomybės, būtina nustatyti, kokius kaltus veiksmus notaras atliko, taip pat įvertinti, ar šis asmuo toje konkrečioje situacijoje padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 21 d. nutartį; bylos Nr. 3K-3-11/2004; 2004 m. birželio 23 d. nutartį; bylos Nr. 3K-3-371/2004).

Kasacinis teismas konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai, sprenddami dėl notarės civilinės atsakomybės ir jos dydžio ginčo atveju, pažeidė įrodinėjimą ir įrodymų vertinimą reglamentuojančias teisės normas (CPK 176, 185 straipsniai), taip pat netyrė faktinių bylų aplinkybių, reikšmingų sprendžiant dėl VĮ Registrų centro atsakomybės dydžio, ir tinkamai nepagrindė išvados dėl šiam atsakovui tenkančios atsakomybės dalies, be to, detaliau netyrė ieškovės įgaliotinio veiksmų įtakos žalai atsirasti, nesvarstė dėl jo kaltės laipsnio, o jam tenkančios atsakomybės dalį nustatė nepateikdami motyvuotų argumentų. Dėl nurodytų motyvų kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo nutartį ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 30 d. nutartis Nr. 3K-3-295/2006).

Dėl notaro civilinės atsakomybės neturtinės žalos atlyginimo atveju

Kasacinis teismas nurodė, kad notaro turtinė atsakomybė už profesinę veiklą padarytus pažeidimus yra deliktinė. Pagal deliktinės civilinės atsakomybės nuostatas atsakingas asmuo privalo atlyginti žalą įstatymų nustatytais atvejais (6.263 straipsnio 2 dalis). Tokia nuostata yra CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodyti keli (bet ne visi) atvejai, kai turi būti atlyginama neturtinė žala. Tai – neturtinė žala, kuri padaryta nusikaltimo atveju, kai ji padaryta asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo, taip pat kai jos atlyginimą numato įstatymas. Notaro veiklą reglamentuoja **Notariato įstatymas, bet neturtinės žalos atlyginimo atvejo jame nenurodyta.** Kadangi neteisėtais notaro veiksmais išduodant paveldėjimo teisės liudijimą į visą palikimą, o ne į jo dalį, nebuvo įrodytas notaro nusikaltimas, neturtinės žalos padarymas nesiejamas su žala asmens sveikatai ar gyvybės atėmimu, tai nėra nei vieno atvejo, nurodyto CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, kurį reikėtų taikyti ir pagal kurį būtų pagrindas priteisti neturtinę žalą iš notaro (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų

skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 6 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-88/2006).

Draudiko prievolė mokėti draudimo išmoką

Notaro neatsargumas ar kaltės nebuvimas patys savaime neatleidžia draudiko nuo prievolės išmokėti draudimo išmoką įvykus draudiminiam įvykiui, abiem nurodytais atvejais **draudiminė apsauga galioja, nebent žala yra padaroma tyčiais notaro veiksmais** – tai pripažįstama nedraudiminiu įvykiu. Kasacinis teismas nurodė, kad nenustačius notarės tyčios ieškinyje dėl jos turėjo būti atmestas, o žalos atlyginimas neviršijant draudimo išmokos priteistinas iš draudimo bendrovės (Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 23 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-371/2004).

Dėl draudiko regreso teisės, kai žalą padaro keli asmenys; dėl delspinigių įskaitymo į draudimo išmoką

Kasacinis teismas nurodė, kad draudimo sutartimi draudikas įsipareigoja sumokėti draudėjui arba trečiajam asmeniui įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytą draudimo išmoką, kuri apskaičiuojama įstatyme ar draudimo sutartyje nustatyta tvarka (CK 6.987 straipsnis). Draudimo sutarties taisyklės yra standartinės draudimo sutarties sąlygos ir sudėtinė draudimo sutarties dalis (CK 6.992 straipsnis). AB „Lietuvos draudimas“ notaro civilinės atsakomybės draudimo taisyklių Nr. 019 45 punkte nustatyta, kad į draudimo išmokų sumą neįskaitomos netesybos. Dėl to pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai netinkamai taikė ir aiškino draudimo taisyklių nuostatas ir nepagrįstai priteisė atsakovui AB „Lietuvos draudimas“ draudimo išmoką, į ją įskaitydami 864 Lt delspinigius. Kasacinis teismas nurodė, kad **jeigu delspinigiams atlyginti negalioja draudiminė apsauga, tai juos turi atlyginti solidarčiai draudėjas (notarė) ir kiti už žalos atlyginimą atsakingi asmenys (atsakovas ir valstybė)** (CK 6.6 straipsnio 3 dalis, 6.279 straipsnio 1 dalis).

Kasacinis teismas nurodė, kad draudikui pagal civilinės atsakomybės draudimo sutartį teisė reikalauti išmokėtų išmokų iš atsakingų už žalą asmenų atsiranda tik išmokėjus draudimo išmoką naudos gavėjui. Byloje nėra nustatyta, kad AB „Lietuvos draudimas“ sumokėjo draudimo išmoką ieškovei. Dėl to kasacinis teismas konstatuoja, kad atsakovas AB „Lietuvos draudimas“ įgis reikalavimo teisę į atsakingus už žalą asmenis tik po to, kai išmokės draudimo išmoką ieškovei.

Kasacinis teismas pažymi, kad nagrinėjamoje byloje

žala ieškovei padaryta kelių asmenų veiksmais – atsakovo, notarės ir hipotekos teisėjo. AB „Lietuvos draudimas“ neįgis regreso teisės į notarę, nes notarė yra draudėja pagal jos ir AB „Lietuvos draudimas“ sudarytą civilinės atsakomybės draudimo sutartį (CK 6.1015 straipsnio 1 dalis). Taigi AB „Lietuvos draudimas“ **regreso teisę įgis tik į atsakovą ir valstybę (pagal CK 6.272 straipsnį žalą, atsiradusią dėl hipotekos teisėjo neteisėtų veiksmų, atlygina valstybė)**.

CK 6.280 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, atlyginęs kelių asmenų bendrai padarytą žalą, asmuo turi teisę iš kiekvieno reikalauti jų išmokėto žalos atlyginimo dalies, proporcingos jų kaltei. Dėl to kasacinis teismas konstatavo, kad atsakovas AB „Lietuvos draudimas“ turės regreso teisę tik į atsakovo ir valstybės žalos dalis, kurias už nurodytus asmenis AB „Lietuvos draudimas“ atlygins ieškovei, išmokėjęs draudimo išmoką (CK 6.101 straipsnio 4 dalies 4 punktas, 6.1015 straipsnio 1 dalis). Konkrečios atsakovo, notarės ir valstybės atlygintinos žalos dalys turėtų būti nustatytos kitoje byloje, kurioje AB „Lietuvos draudimas“ būtų pateikęs ieškinį ir reikalaujamas iš atsakovo ir valstybės išmokėto žalos atlyginimo dalies, proporcingos jų kaltei, nes tai yra ne šios bylos nagrinėjimo dalykas.

Kasacinis teismas nurodė, kad regreso teisė draudikui AB „Lietuvos draudimas“ atsiras įstatymo pagrindu, todėl tam, kad draudikas galėtų ją įgyvendinti, teismui nereikia jos pripažinti. Dėl to sprendimo dalis, kuria buvo atmestas reikalavimas dėl AB „Lietuvos draudimas“ pripažinimo regreso teisės, paliekama galioti, bet remiantis kitais negu apeliacinės instancijos teismo nutartyje nurodytais motyvais (CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 punktas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 21 d. nutartis, bylos Nr. 3K-3-420/2006).

■

Artūras Kapitanovas

Auditorius, UAB Mokesčių ekspertų biuro vadovas

MOKESČIŲ NAUJOVĖS

Kaip ir kiekvienais metais, 2010 metų pabaigoje Seimas priėmė mokesčių įstatymų pakeitimus, kurie iš dalies įsigaliojo atgaline data, t. y. įstatymai buvo priimti gruodžio mėnesį, o įsigaliojo nuo sausio 1 dienos. Toks mokesčių įstatymų įsigaliojimas atgaline data kelia daug rūpesčių ir neaiškumų mokesčių mokėtojams. Daugiausia atgaline data įsigaliojo Gyventojų pajamų mokesčio (GPM) įstatymo nuostatų, o būtent šis įstatymas reglamentuoja visų fizinių asmenų, įregistravusių individualią veiklą, taip pat – ir notarų bei jų padėjėjų, veiklą.

Straipsnyje aptarsime pagrindinius mokesčių įstatymų pakeitimus.

GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO ĮSTATYMAS

Laisvoji profesija

Nuo 2010 metų sausio 1 dienos atsirado nauja sąvoka GPM įstatymo 2 straipsnio 35 dalyje (**laisvosios profesijos** sąvokos įvedimas). Jos atsiradimas daugiausiai susijęs su 6 straipsnio nauja 3 dalimi. Laisva profesija – tai individualios veiklos atmaina, kuriai netaikomas lengvatinis GPM tarifas.

Pakeitimas

35. Laisvoji profesija – profesija, kuria reikiamą kvalifikaciją turintys gyventojai verčiasi asmeniškai, atsakingai ir profesiniu atžvilgiu nepriklausomai, teikdami intelektines paslaugas klientams ir visuomenei, įskaitant teisinę (advokato, advokato padėjėjo, notaro, notaro padėjėjo, antstolio, antstolio padėjėjo, konsultanto teisės klausimais ir kitą teisinę veiklą), apskaitininko, auditoriaus, buhalterio, lobisto, finansų konsultanto, mokesčių konsultanto, architekto, inžinieriaus, dizainerio, gydytojo, psichologo, žurnalisto, maklerio, brokerio ir panašią veiklą.

Fiziniai asmenys, kurie Valstybinėje mokesčių inspekcijoje įregistravo individualią veiklą, turi peržiūrėti, kiek mokesčių jiems teks mokėti už 2010 metus, t. y., kokį GPM tarifą – 15 proc. ar 5 proc. – taikys. Laisvosios profesijos atstovams, prie kurių priskirti ir notariai bei jų padėjėjai, ir ateityje bus taikomas 15 proc. GPM tarifas nuo apmokestinamųjų pajamų. Šiuo atveju, skaičiuodami 2010 metų apmokestinamas pajamas, notariai galės

atimti sąnaudas pagal juridinę galią turinčius dokumentus, arba, be jokių dokumentų, – 30 proc. sąnaudų nuo pajamų. Pavyzdžiui, per 2010 metus notaras uždirbo 50 000 Lt pajamų ir patyrė 10 000 Lt sąnaudų, kurioms turi pateisinamus dokumentus. Šiuo atveju notaras mokesčius skaičiuoti gali pasirinkęs vieną iš būdų:

<p><i>1 variantas</i></p> <p>Pajamos 50 000 Lt Sąnaudos 10 000 Lt Apmokestinamos pajamos 40 000 Lt (50 000–10 000). Mokesčiai: Privalomasis sveikatos draudimas (PSD) 1800 Lt (40 000/2 x 9 proc.) Valstybinis socialinis draudimas (VSD) 5700 Lt (40 000/2 x 28,5 proc.) GPM 4875 Lt (40 000 – 1800 – 5700) x 15 proc.</p>	<p><i>2 variantas</i></p> <p>Pajamos 50 000 Lt Sąnaudos 15 000 Lt (30 proc. sąnaudų nuo pajamų be dokumentų) Apmokestinamos pajamos 35 000 Lt (50 000–15 000). Mokesčiai: PSD 1575 Lt (35 000/2 x 9 proc.) VSD 4987,5 Lt (35 000/2 x 28,5 proc.) GPM 5250 Lt (35 000 x 15 proc.)</p>
---	--

Šiuo atveju pats fizinis asmuo gali pasiskaičiuoti, kuris variantas jam naudingesnis. Kartu reikia pažymėti, kad privalomojo sveikatos draudimo įmokai bei valstybinio socialinio draudimo įmokoms yra įvestos „lubos“, t. y. ne daugiau kaip 48 dydžiai draudžiamųjų pajamų. Draudžiamosios pajamos 2011 metais liko tokios pačios kaip ir 2010-aisiais – 1170 Lt. Vadinas, didžiausia suma, nuo kurios skaičiuojamas PSD ir VSD, yra 56 160 Lt. Šiuo atveju tiek už 2010 metus, tiek už 2011 metus maksimali PSD suma gali būti 5054,4 Lt (56 160 x 9 proc.) ir 16 005,6 Lt VSD (56 160 x 28,5 proc.), iš viso 21 060 Lt. Tačiau norėdamas mokėti maksimumą, notaras turi turėti apmokestinamų pajamų daugiau kaip 112 320 Lt.

<p><i>Pakeitimas</i></p> <p>6 straipsnis. Pajamų mokesčio tarifai</p> <p>1. Pajamų mokesčio tarifas yra 15 proc., jeigu šiame straipsnyje nenustatyta kitaip. 2. Pajamų mokesčio 20 proc. tarifas taikomas pajamoms iš paskirstytojo pelno. 3. Pajamų mokesčio 5 proc. tarifas taikomas individualios veiklos pajamoms, išskyrus pajamas iš laisvųjų profesijų veiklos ir pajamas iš vertybinių popierių (įskaitant pajamas iš išvestinių finansinių priemonių).</p>	
---	--

Asmenys, nepatenkantys į laisvųjų profesijų atstovų sąrašą, gali taikyti nuo apmokestinamųjų pajamų 5 proc. GPM tarifą, pradedant nuo 2010 metų. Tačiau skaičiavimo tvarka yra tokia pati, kaip nurodyta pavyzdyje. Iš naujo nustatytas lengvatinis **5 proc. GPM tarifas** taikomas 2010 m. ir vėlesnių metų individualios veiklos pajamoms (išskyrus pajamas iš laisvųjų profesijų veiklos ir pajamas iš vertybinių popierių).

Gyventojų pajamų mokesčio tarifai

2010 m. (ir vėlesnių metų) tarifų taikymas			
Pajamų rūšis	5 proc.	15 proc.	20 proc.
Individualios veiklos pajamos (iš žemiau nenurodytų veiklų t. y. iš gamybinės, prekybinės, žemės ūkio ir kitų neišvardintų paslaugų veiklos)	5		
Pajamos iš laisvųjų profesijų veiklos (jai priskiriama: teisinė (advokato, advokato padėjėjo, notaro, notaro padėjėjo, antstolio, antstolio padėjėjo, konsultanto teisės klausimais ir kita teisinė veikla), apskaitininko, auditoriaus, buhalterio, lobisto, finansų konsultanto, mokesčių konsultanto, architekto, inžinieriaus, dizainerio, gydytojo, psichologo, žurnalisto, maklerio, brokerio ir panaši veikla)		15	

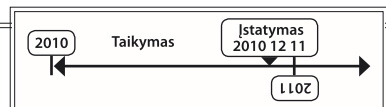
Pajamos iš vertybinių popierių		15	
Pajamos iš išvestinių finansinių priemonių		15	
Ne individualios veiklos pajamos		15	
Nekilnojamojo turto perleidimo ir nuomos pajamos		15	
Pajamos iš kitos nenurodytos veiklos		15	
Pajamos iš paskirstytojo pelno (dividendai)			20

Asmenų, galinčių taikyti 5 proc. GPM tarifą, **alternatyva – fiksuotas gyventojų pajamų dydžio mokestis**, kuris sumokamas, įsigyjant verslo liudijimą (2011 m. nustatyta mažesnė verslo liudijimo kaina). Ši alternatyva nebloga, nepaisant nustatytų ir nuo 2012 m. taikytinų apribojimų, t. y. nuo 2012 metų sausio 1 dienos fizinis asmuo, būdamas PVM mokėtoju, negalės įsigyti verslo liudijimo, o turės Valstybinėje mokesčių inspekcijoje registruotis individualią veiklą ir mokėti 5 proc. arba 15 proc. GPM tarifą nuo apmokestinamųjų pajamų bei taikyti 37,5 proc. nuo pusės apmokestinamųjų pajamų valstybinio socialinio draudimo įmokų.

Nuoma ir nekilnojamojo turto pardavimas

Nuo 2010 m. sausio 1 d. pasikeitus GPM įstatymo nuostatomis, individualia veikla **nelaikoma nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos** veikla (**2 straipsnio 7 dalies pakeitimas**). Vadinasi, tokią veiklą vykdančias asmuo, nors pagrįstai tikėjosi **2010 m.** taikyti 18 ir 18¹ straipsnio nuostatas, jų taikyti negalėtų pagal GPM įstatymą.

Iki šiol centrinis mokesčių administratorius savo sprendimu, suderinęs su Finansų ministerija, leido fiziniams asmenims, kurie buvo nuomai bei nekilnojamojo turto pardavimui įsiregistravę individualią veiklą, taikyti 18 ir 18¹ straipsnio nuostatas (nors GPM įstatymas to nenumato). Tačiau jau nuo 2011 metų sausio 1 d. minėtų nuostatų taikyti tokie veiksmai, kaip individuali veikla, jau negalima ir tokios pajamos apmokestinamos, taikant be jokių sąnaudų 15 proc. GPM tarifą. Nuo šių pajamų nereikia mokėti nei PSD, nei VSD.

Pakeitimas

7. Individuali veikla – savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį:

- 1) savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla, išskyrus nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą;
- 2) savarankiška kūryba, mokslinė, profesinė, įskaitant laisvąsias profesijas, ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla;
- 3) savarankiška sporto veikla;
- 4) savarankiška atlikėjo veikla.

Kitos 2 straipsnio 7 dalies pakeistos nuostatos patikslina „individualios veiklos“ sąvokos paaiškinimą, nurodant, kad tai ir **mokslinė** bei **laisvųjų profesijų** veikla. Iš paaiškinimo pašalintas vienas iš požymių, pagal kurį galima buvo nustatyti, ar vykdoma individuali veikla – t. y. verslo liudijimo turėjimo faktas. Pakeitimas ir vėl susijęs su NT nuomos veikla, kurią ir toliau galima vykdyti, įsigijus verslo liudijimą (**2 straipsnio 22 dalies pakeitimas**), tai nelaikoma individualia veikla.

GPM įstatymo **10 straipsnis** pakeistas ir suderintas su kitomis įstatymo nuostatomis: NT perleidimas ir nuoma nelaikoma individualia veikla.

Pakeitimas
 10 straipsnis. Individualios veiklos pajamos

1. Individualios veiklos pajamoms priskiriamos pajamos iš individualios veiklos, įskaitant pajamas iš individualios veiklos turto, išskyrus nekilnojamąjį pagal prigimtį daiktą, nuomos, pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn.

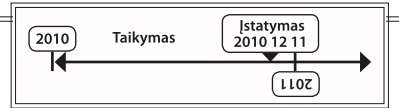
Su minėtuoju pakeitimu susiję kiti: 2 (*verslo liudijimas*), 10 (*nustatyta individualios veiklos išimtis dėl NT perleidimo ir nuomos*), 16 (*patikslinta apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimo tvarka*) ir 19 (*NT, naudojamo individualioje veikloje, įsigijimo savikainos nustatymas*) straipsnių pakeitimai.

Aukščiau paminėto pakeitimo teigiami ir neigiami aspektai pateikti lentelėje

Pakeitimo esmė	Privalumai	Trūkumai
	<p>Atskirais atvejais atsiranda teisė pasinaudoti GPMĮ 17 straipsnio lengvatomis ir nurodytą metų skaičių išlaikius turtą – pajamas priskirti neapmokestinamosioms pajamoms (17 str. 1 d. 28 p.).</p>	<p>Dėl kito išlaidų atėmimo principo taikymo, apmokestinamosios pajamos gali padidėti, todėl padidės ir GPM suma (19 str.).</p>
<p><i>Nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veikla visais atvejais nelaikoma individualia veikla</i></p>	<p>Patikslinus „Verslo liudijimo“ sąvoką, NT nuomos veiklą ir toliau galima vykdyti įsigijus verslo liudijimą (2 str.).</p>	<p>Jei NT, naudotam (bet kuriuo momentu) individualioje veikloje, buvo skaičiuojamas nusidėvėjimas pagal didžiausius galimus normatyvus, parduodant tokį NT, jo įsigijimo savikaina mažinama iš individualios veiklos pajamų atskaityta šio turto įsigijimo kainos dalimi (t. y. sukauptu nusidėvėjimu). Tai gali labai padidinti GPM (19 str.).</p>
	<p>Individualios veiklos turtui priskirto NT perleidimo pajamos liko B klasės pajamomis (22 str.).</p>	<p>NT nuomos pajamos, dėl to, kad veikla nelaikoma individualia veikla, visais atvejais tampa A klasės pajamomis, išskyrus „verslo liudijimo“ atvejus. Taigi prisideda papildomi mokesčio išskaičiavimo, deklaravimo ir kontrolės darbai (22 str.).</p>

Kitos pajamos

Pagal GPM įstatymo 2 straipsnio 14 dalies pakeitimą, pajamomis **nelaikomos** išmokos ar turtas, gauti **mažinant vieneto įstatinį kapitalą**, kuris (ar jo dalis) buvo **sudarytas iš vieneto dalyvių įnašų**. **Kitai patariant, už tai, ką įnešė savininkas, o po kurio laiko išsiėmė savo įnašą, jokių mokesčių mokėti nereikia**. Šį pakeitimą taip pat galima traktuoti kaip formalų įstatymo papildymą, nes vieneto dalyvių įnašų grąžinimas bet kuria forma ir anksčiau (pagal pajamų sąvokos paaiškinimą) nebuvo laikomas pajamomis.

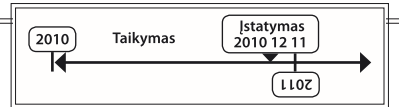

Pakeitimas

14. **Pajamos** – pozityviosios pajamos, priskiriamos Europos ekonominių interesų grupės pajamos, nutraukus gyvybės draudimo sutartis ar išstojus iš pensijų fondo gražinamos įmokos (ar jų dalis), atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita nauda pinigais ir (arba) natūra, išskyrus:

1) dėl įstatinio kapitalo didinimo akcininkams proporcingai jų turimų akcijų skaičiui nemokamai išduotas akcijas arba anksčiau išleistų akcijų nominalios vertės padidinimo suma, taip pat pajaus vertės ar dalies padidinimo suma dėl pagrindinio kapitalo didinimo pajininkams ir nariams proporcingai jų turimai pajų vertei ar daliai, **taip pat mažinant vieneto įstatinį kapitalą gaunamas lėšas (jų dalį) ir (arba) turtą (jo dalį), tenkančius įstatinio kapitalo, sudaryto iš vieneto dalyvių įnašų, sumažinimo daliai.**

GPM įstatymo 12 straipsnio nuostatų pakeitimai suderinti su 2 straipsnio 14 dalies pakeitimu, nurodant, kad dividendais laikomas **tik toks** įstatinio kapitalo **mažinimas**, kuris sudarytas **ne iš vieneto dalyvių įnašų**. 12 straipsnis papildytas Pelnų mokesčio įstatymo analogiškais nuostatomis: **mažinant vieneto įstatinį kapitalą**, laikoma, kad **pirmiausia** vieneto dalyviams **išmokama** ta įstatinio kapitalo dalis, kuri buvo **sudaryta padidinus įstatinį kapitalą iš vieneto lėšų, o ne iš vieneto dalyvių įnašų**.

Pakeitimas

12 straipsnis. Pajamos iš paskirstytojo pelno

Pajamomis iš paskirstytojo pelno laikomi dividendai. Dividendais laikomos ir skirstant vieneto pelną ar mažinant vieneto įstatinį kapitalą, **sudarytą ne iš vieneto dalyvių įnašų**, vieneto dalyvio gautos lėšos ir (arba) vieneto dalyviui perleisto turto tikroji rinkos kaina to turto nuosavybės teisės perleidimo vieneto dalyviui dieną. **Mažinant vieneto įstatinį kapitalą, laikoma, kad pirmiausia vieneto dalyviams išmokama ta įstatinio kapitalo dalis, kuri buvo sudaryta padidinus įstatinį kapitalą iš vieneto lėšų, o ne iš vieneto dalyvių įnašų.**

Situacija

UAB „M“ įstatinis kapitalas 150 000 Lt. Tik pradinis įstatinis kapitalas 10 000 Lt buvo suformuotas iš akcininkų įnašų, o kitas kapitalas buvo formuojamas iš sukaupto nepaskirstyto pelno ir akcininkai gavo nemokamai. Mažinant įstatinį kapitalą, visais atvejais bus laikoma, kad išmokami dividendai, nes veikianti įmonė negali turėti mažesnio nei 10 000 Lt įstatinio kapitalo. Vadinasi, išmokant 140 000 Lt bus traktuojami kaip išmokėti dividendai. Jei jie bus mokami fiziniams asmenims, tai išmokant bus taikomas 20 proc. GPM tarifas, jei įmonei, tai 15 proc. pelno mokesčio tarifas (arba neapmokestinama, jei įmonė valdo ne mažiau kaip 10 proc. akcijų ir ne trumpiau kaip 12 mėnesių).

Mokesčių susimažinimas

Dėl to, kad apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimui įtakos turi GPM įstatymo 21 straipsnyje išvardintos išlaidos, pradėkime pakeitimus apžvelgti nuo 21 straipsnio.

Įstatymo 21 straipsnio 3 dalis patikslinta, nurodant, kad bendra atimamųjų išlaidų, nurodytų 21 straipsnio 1 dalyje, suma negali viršyti **25 proc. apmokestinamųjų pajamų**, kurioms taikomas šio 6 straipsnio 1 dalyje nustatytas pajamų mokesčio tarifas (15 proc.). Vadinasi, deklaruojant 2010 m. pajamas, gyventojas galės atimti iš apmokestinamųjų pajamų dar mažiau išlaidų, nes maksimali atimamųjų išlaidų suma sudaro 25 proc. apmokestinamųjų pajamų, kurioms taikomas 15 proc. tarifas. Visos kitos pajamos, kurios yra apmokestintos 5 proc. ar 20 proc. GPM tarifu, nedaro įtakos ribojančios sumos dydžiui.

Pakeitimas

3. Bendra atimamų išlaidų, nurodytų šio straipsnio 1 dalyje, suma negali viršyti 25 proc. apmokestinamųjų pajamų, kurioms taikomas šio įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje nustatytas pajamų mokesčio tarifas, sumos, apskaičiuotos šio įstatymo 16 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka, atėmus 16 straipsnio 1 dalies 1–5 punktuose nurodytas sumas.

Beviltiškų skolų ir kiti leidžiami atskaitymai

Notarai, įsiregistravę PVM mokėtojais, nuo 2010 metų turi savo pajamas skaičiuoti kaupimo principu, t. y. skaičiuoti mokesčius neatsižvelgdami, ar gautos įplaukos, ar ne. Kadangi pajamos pripažįstamos kaupimo principu, gali būti atskirų atvejų, kai klientai neapmokės paslaugų, todėl tokias beviltiškas skolas galima laikyti sąnaudomis ir jomis mažinti apmokestinamąsias pajamas. Tačiau norint mažinti skolas beviltiškais skolomis, būtina turėti *skolų beviltiškumo, pastangų šioms skoloms susigrąžinti įrodymų*. Savarankiškai, individualią veiklą vykdančioms asmenims, nenagrinėjusiems Pelno mokesčio įstatymo nuostatų, bus nelengva nustatyti 2010 m. beviltiškų skolų leidžiamus atskaitymus, net ir tuo atveju, jei jau minėta tvarka bus supaprastinta.

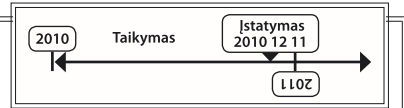
Pavyzdys, 2010 metais notaras išrašė PVM sąskaitą faktūrą klientui 5000 Lt plus 1050 Lt, iš viso – 6050 Lt. Klientas bankrutavo ir susigrąžinti pinigų nepavyks. Skaičiuojant 2011 metų apmokestinamas pajamas, galima bus susimąžinti pajamas 6050 Lt, tačiau jei turėsite įrodymų, kad siekėte išieškoti šias sumas. Tačiau jei notaras pasirinktų skaičiuoti sąnaudas be dokumentų, t. y. 30 proc. nuo pajamų, tai beviltiškais skolomis susimąžinti negalės.

Neapmokestinamosios pajamos

GPM įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 26 punkte pagaliau ištaisyta „neteisybė“: ne tik vaikaičiai gali gauti neapmokestinamas dovanas iš senelių (tokios nuostatos galiojo iki pakeitimo), bet ir **vaikaičio dovanota seneliams dovana (nuo 2010 m.)** yra laikoma neapmokestinamomis pajamomis, nepriklausomai nuo dovanos dydžio.

26) paveldėjimo būdu gautos pajamos, kurios yra mokesčio objektas pagal Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokestį reglamentuojančius teisės aktus; dovanojimo būdu gautos pajamos iš sutuoktinių, vaikų (įvaikių), tėvų (įtėvių), brolių, seserų, vaikaičių ir senelių; taip pat iš kitų gyventojų dovanojimo būdu per mokesčių laikotarpį gautų pajamų suma (vertė), neviršijanti 8000 litų;

GPM įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 28 punkto nuostatos (lengvatos) taikomos ir tam **kilnojamam** pagal prigimtį daiktui, kuris **nekilnojamuoju pripažįstamas pagal įstatymus** (taikomas 3 metų „išlaikymo“ terminas). Tuo tarpu nekilnojamojo pagal prigimtį daikto (išskyrus nurodytu 53 ir 54 punktuose) perleidimo pajamos neapmokestinamos, jei toks daiktas įsigytas anksčiau negu **prieš 5 metus**. Svarbu paminėti, kad pastarasis pakeitimas taikomas, kai NT įsigytas **2011 m. sausio 1 d. ar vėliau** (kaip jau minėjome, ir NT, kuris įsigytas iki 2011 m. sausio 1 d. ir iki šio įstatymo įsigaliojimo buvo laikomas individualios veiklos turtu).

28) ne individualios veiklos turto pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn pajamos, gautos pardavus ar kitaip perleidus nuosavybėn kilnojamąjį daiktą (įskaitant kilnojamąjį pagal prigimtį daiktą, kuris nekilnojamoju pripažįstamas pagal įstatymus), jeigu šios rūšies daiktui pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus privaloma teisinė registracija ir šis daiktas yra nustatyta tvarka įregistruotas Europos ekonominės erdvės valstybėje, jeigu toks daiktas įsigytas anksčiau negu prieš 3 metus iki jo pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn; turto pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn pajamos, gautos per mokesčių laikotarpį pardavus ar kitaip perleidus nuosavybėn šios dalies 53 ir 54 punktuose nenurodytą nekilnojamąjį pagal prigimtį daiktą, esantį Europos ekonominės erdvės valstybėje, jeigu toks daiktas įsigytas anksčiau negu prieš 5 metus iki jo pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn;

Ne individualios veiklos registruojamo turto ir nekilnojamojo turto perleidimo neapmokestinimo sąlygos

Pajamų (turto) rūšis	Daiktas įsigytas anksčiau nei prieš	Deklaruota gyventojų gyvenamoji vieta	Papildomos sąlygos
Kilnojamojo daikto (pagal Lietuvos teisės aktus privaloma teisinė registracija ir daiktas įregistruotas EEE valstybėje) perleidimo ne individualios veiklos pajamos	3 metus		
Nekilnojamojo daikto (kito nei gyvenamojo būsto , įskaitant priskirtą žemę, nurodyto žemiau), esančio EEE valstybėje, perleidimo pajamos	5 metus		
Nekilnojamojo daikto (gyvenamojo būsto, įskaitant priskirtą žemę), esančio EEE valstybėje, perleidimo pajamos		pastaruosius 2 m. iki perleidimo	
Nekilnojamojo daikto (gyvenamojo būsto, įskaitant priskirtą žemę), esančio EEE valstybėje, perleidimo pajamos		trumpiau nei 2 metus	per 1 m. nuo tokio būsto perleidimo pajamos yra panaudojamos kitam EEE valstybėje esančiam gyvenamajam būstui įsigyti (kur deklaruojama gyvenamoji vieta)

NEKILNOJAMOJO TURTO MOKESTIS

Esminis 2 straipsnio pakeitimas yra nauja sąvoka „**įsigyjamas nekilnojamasis turtas**“ – pagal finansinės nuomos (lizingo) sutartį, kurioje **numatytas nuosavybės teisės perėjimas**, taip pat pagal pirkimo ir pardavimo išsimokėtinai ar išperkamosios nuomos sutartį asmens valdomas nekilnojamasis turtas (ar jo dalis). Pastaroji sąvoka yra susijusi su Nekilnojamojo turto mokesčio mokėtojų pagausėjimu, mokesčio objekto ir mokesčio apskaičiavimo bei mokėjimo pakeitimu.

Istatymas 2010 12 11	Taikymas
→	
LLOZ	

Pakeitimas

5. **įsigyjamas nekilnojamasis turtas** – pagal finansinės nuomos (lizingo) sutartį, kurioje numatytas nuosavybės teisės perėjimas, taip pat pagal pirkimo ir pardavimo išsimokėtinai ar išperkamosios nuomos sutartį asmens valdomas nekilnojamasis turtas (ar jo dalis).

Daugiau mokesčio mokėtojų dėl mokesčio naštos perkėlimo

3 straipsnis, nustatantis, kas yra NTM mokėtojai, detalizuotas. Mokesčių mokėtojų padaugėjo tik formaliai. NT mokesčio našta iš savininkų perkelta turtą įsigyjantiems asmenims.

Istatymas 2010 12 11	Taikymas
→	
LLOZ	

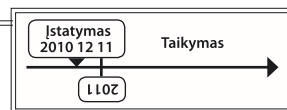
Pakeitimas

3 straipsnis. Mokesčio mokėtojai

1. Mokestį moka **nekilnojamojo turto savininkai** – fiziniai ir juridiniai asmenys, išskyrus šio straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodytus atvejus.
2. Mokestį už įsigyjamą nekilnojamąjį turtą **moka šį turtą įsigyjantis fizinis ar juridinis asmuo**, jeigu duomenys apie atitinkamą sandorį yra įrašyti viešajame valstybės registre.
3. Nekilnojamojo turto mokestį už juridiniam asmeniui **neterminuotai ar ilgesniam kaip vieno mėnesio laikotarpiui** perduotą naudotis nekilnojamąjį turtą (arba jo dalį), **nuosavybės teise priklausantį** fiziniam asmeniui (asmenims) **arba jo (jų) įsigyjamą**, tuo laikotarpiu moka šis **juridinis asmuo**.

Aiškesnis mokesčio objektas

4 straipsnis, kuriuo nustatomas mokesčio objektas, pakeistas nustatant papildomas išimtis. NTM objektu nelaikomas: **faktiškai nenaudojamas** NT, kurio statyba **neužbaigta**. Statybos įstatymo nustatyta tvarka (analogiškos nuostatos ir paaiškinimai buvo 7 str. 3 d., kuri yra panaikinta) ir valdžios bei privataus subjektų partnerystės pagrindu sukurtas ar įgytas NT (yra papildomų sąlygų).

Pakeitimas

4 straipsnis. Mokesčio objektas

Mokesčio objektas yra nekilnojamasis turtas, esantis Lietuvos Respublikoje, išskyrus:

- 1) **faktiškai nenaudojamą** nekilnojamąjį turtą, kurio statyba **neužbaigta** Lietuvos Respublikos statybos įstatymo nustatyta tvarka;
- 2) fiziniams asmenims nuosavybės teise **priklausančius ir jų įsigyjamus** gyvenamosios, sodų, garažų, fermų, šiltnamių, ūkio, pagalbinio ūkio, mokslo, religinės, poilsio paskirties statinius (patalpas), žuvininkystės statinius ir inžinerinius statinius, jeigu jie yra ekonominei ar individualiai veiklai **nenaudojamas** nekilnojamasis turtas arba yra neterminuotai ar ilgesniam kaip vieno mėnesio laikotarpiui **neperduoti** naudotis juridiniams asmenims;
- 3) **valdžios ir privataus subjektų partnerystės**, kaip tai apibrėžta Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme, **pagrindu sukurtą ar įgytą nekilnojamąjį turtą**, kol vykdoma atitinkama valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartis ir šis nekilnojamasis turtas naudojamas pagal toje sutartyje nustatytą paskirtį.

Nekilnojamojo turto mokesčio objektas

Išskyrus

- faktiškai **nenaudojamą** nekilnojamąjį turtą, kurio statyba neužbaigta Lietuvos Respublikos statybos įstatymo nustatyta tvarka;

- kai **fiziniams** asmenims nuosavybės teise priklausantis ir įsigyjamas įvairių rūšių NT yra **nenaudojamas** ekonominei ar individualiai veiklai arba yra neterminuotai ar ilgesniam kaip vieno mėnesio laikotarpiui **neperduotas** naudotis juridiniams asmenims;

2 - valdžios ir privataus subjektų **partnerystės**, kaip tai apibrėžta Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme, **pagrindu sukurtą ar įgytą** nekilnojamąjį turtą, kol vykdoma atitinkama valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartis ir šis nekilnojamasis turtas naudojamas pagal toje sutartyje nustatytą

Tarifų nustatymo tvarka

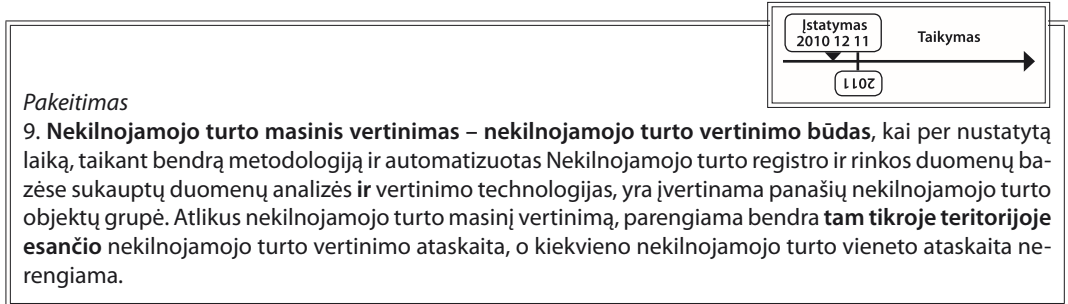
Pagal įstatymo 6 str. pakeitimą pasikeitė mokesčių tarifų nustatymo tvarka. Nors paprastai savivaldybės taryba kito mokesčių laikotarpio tarifą nustato iki birželio 1 d., šis terminas atidedamas **iki gruodžio 1 d.**, jei kitą mokesčių laikotarpį NTM bus skaičiuojamas taikant **iš naujo** atlikto nekilnojamojo turto **masinio vertinimo** metu nustatytą **vertę**. Tarybos gali nustatyti dar įvairesnius tarifus, atsižvelgdamos į **NT naudojimą, teisinį statusą, technines savybes**. Jei tarybos pavėluoja nustatyti NTM tarifus, tokiu atveju taikomi *ne praėjusio mokesčių laikotarpio mokesčio tarifai*, o taikomas vienas 0,3 proc. tarifas.

Mokesčio lengvatos

Įstatymo 7 straipsnis ne tik buvo pakeistas, bet 2010 m. gruodžio 28 d. „Valstybės žiniuose“ Nr. 154 buvo paskelbtas ir jo atitaisymas (4 ir 5 punktai liko galioti). Formaliai sumažėjo 7 straipsnyje nurodytų, juridiniams asmenims taikomų lengvatų (valstybės ar savivaldybių nekilnojamojo turto neapmokestinimas apėmė ne vieną iki šiol besidubliuojančią lengvatą). Įstatymo 7 str. 3 dalies nuostatos faktiškai perkeltos į 4 str. 1 dalį.

Masinis ir individualus turto vertinimas

Įstatymo 2 str. 9 dalyje nežymiai patikslintas sąvokos *nekilnojamojo turto masinis vertinimas* paaiškinimas.

Įstatymo 8 straipsnyje nuosekliau išdėstytos nuostatos, pagal kurias nustatoma tiek įstatymo 9 str. 2 d. 1 ir 2 punktuose nurodyto turto, tiek 3 ir 4 punktuose nurodyto turto mokesčių vertė. Nekilnojamojo turto mokesčių verte gali būti laikoma **nekilnojamojo turto vertė**, nustatyta atlikus nekilnojamojo turto individualų vertinimą, jei naujai nustatyta (patvirtinta) vertė skiriasi nuo „pirminės“ daugiau **kaip 20 proc.** (anksčiau 10 proc.).

Visiems notarams, kurie turi patalpas kaip savo nuosavybę ir jose vykdo veiklą, 2011 metais reikia išsiimti naujas pažymas iš VĮ Registrų centro ir penkerius metus mokėti pagal naujas pažymas. Reikia pažymėti, kad naujas pažymas reikia išsiimti patalpoms, kurios vertintos pagal masinio vertinimo kainas.

Situacija

Įmonei „M“ nuosavybės teise priklausančio nekilnojamojo turto mokesčių vertė nustatyta masinio vertinimo būdu 2011 m. – 800 000 Lt. Atliktas individualus turto vertinimas, kurio metu nustatyta, kad nekilnojamojo turto vertė sudaro 650 000 Lt. Nėra prasmės teikti pažymą nekilnojamojo turto mokesčių verte laikyti nekilnojamojo turto vertę, nes skirtumas sudaro tik 18,75 proc. (150 000/800 000 Lt).

Skundai ir prašymai

Pagal įstatymo 10 straipsnio pakeitimą, tiek **skundai** dėl turto vertintojo nustatytos nekilnojamojo turto mokesčių vertės, tiek **prašymai** dėl individualios vertės laikymo mokesčių verte turto vertintojui teikiami **per 3 mėnesius nuo mokesčių laikotarpio pradžios, t. y. pateikti iki kovo 31 dienos**. Skundas išnagrinėjamas per 2 mėn., prašymas – per 3 mėn.

Mokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo pakeitimai

Daugiausia pakeitimų yra įstatymo 12 straipsnyje:

1. Sutrumpintos nuostatos, reglamentuojančios, kas apskaičiuoja, deklaruoja ir sumoka NTM (tiesiog pateikta nuoroda į **įstatymo 3 str.**);
2. Visos straipsnio nuostatos papildomos **įsigyjamo NT sąvoka**;
3. Avansinį NTM juridiniai asmenys moka už nuosavybės teise priklausančią ir įsigyjamą turtą (sausio 1 d. duomenimis). 1500 Lt riba išliko, tačiau papildomai nustatytos pereinamosios nuostatos: juridiniai asmenys, kuriems **nuo 2011 m. sausio 1 d. atsiranda prievolė** mokėti nekilnojamojo turto mokesčių už **įsigyjamą nekilnojamąjį turtą, avansinio mokesčio už šį nekilnojamąjį turtą 2011 metų mokesčių laikotarpiu mokėti neprivalo**;
4. Palikta viena bendra NT mokesčio apskaičiavimo procedūra, neskaidant jos atskirai fiziniams ir juridiniams asmenims;

5. Pakeistos mokesčio apskaičiavimo pradžios ir pabaigos taisyklės (nebėra nukrypimų ir papildomų išimčių). Dabar tą mėnesį, kai yra įsigyjamas nekilnojamasis turtas, jau reikia skaičiuoti mokesť, o tą mėnesį, kai parduodamas, skaičiuoti nereikia.

PVM MOKESTIS

Registravimosi PVM mokėtoju prievolės

Įsigaliojus 71¹ straipsnio pakeitimui, **prievolės registruotis** PVM mokėtoju **nelieka**, kai asmuo įsigyja užsienio apmokestinamųjų asmenų šalies teritorijoje teikiamas paslaugas, kurių suteikimo vieta yra Lietuva, ar teikia paslaugas PVM mokėtojas, kurių teikimo vieta, remiantis kriterijais, nustatančiais paslaugų teikimo vietą, yra kita valstybė ES narė.

Pavyzdžiui, 2010 metais buvusi tvarka. Jei notaras yra PVM mokėtojas, tai jam niekas nesikeitė ir 2011 metais, t. y. liko ta pati tvarka. Notaras, būdamas PVM mokėtoju, gavo konsultacines paslaugas iš užsienio kliento už 5000 Lt. Taigi nuo tokių paslaugų reikia apskaičiuoti pardavimo PVM 1050 Lt, bet jo mokėti nereikia, nes tokia pati suma yra ir PVM atskaitoje. Šiuo atveju reikia tik pildyti žurnalą, kurio tvarka nustatyta 2004 metų VMI prie FM viršininko įsakyme VA-19.

Jei notaras nėra PVM mokėtojas ir pirkė paslaugas iš užsienio už 5000 Lt, tai 2010 ir 2011 metais toks notaras į valstybės biudžetą privalo sumokėti 1050 Lt. Tačiau gavus tokias paslaugas 2010 metais, nuo to paties mėnesio notaras tapo PVM mokėtoju ir turėjo nuo visų savo paslaugų, atliekamų Lietuvoje, skaičiuoti PVM.

Nuo 2011-01-01 pasikeitė tvarka, t. y. dabar, kol nėra uždirbama 100 000 Lt suma, tol nėra prievolės mokėti PVM nuo uždirbtų paslaugų.

■

Sandra Vencloviene

Lietuvos notarų rūmų teisininkė konsultantė

NOTARŲ PROFESINĖS VEIKLOS ETIKA

Profesinės veiklos etika. Kiekvienai visuomenei, organizacijai ir profesijai gyvuoti ir išlikti reikia tam tikrų taisyklių, nusakančių leistiną ir priimtina elgesį.¹ Žmogaus veikla yra daugialypė, tad norint reguliuoti žmogiškąjį elgesį konkrečiose specifinės veiklos srityse, universalių moralės normų neužtenka. Todėl kartu su atskiromis žmonių veiklos formomis susiformavo ir specialios normos, reguliuojančios vienos ar kitos profesinės veiklos etiką.²

Profesinė veikla – tai tokia veiklos forma, kuriai būdinga³:

- 1) nuolat vykdoma;
- 2) atlieka tam tikrą specifinę socialinę funkciją;
- 3) yra pagrindinis profesionalo pragyvenimo šaltinis;
- 4) tokiai veiklai vykdyti reikia konkrečių teorinių žinių ir / ar praktinių įgūdžių, kurių neturi neprofesionalai;
- 5) teorinių žinių ir / ar praktinių įgūdžių įgijimo bū-

das ir tvarka yra nustatyti oficialiai, t. y. leidimai tokiai veiklai vykdyti suteikiami tik tiems asmenims, kurie būtinas teorines žinias ir / ar praktinius įgūdžius įgijo oficialiai nustatytu būdu pagal atitinkamą procedūrą. Pavyzdžiui, nustatomas reikalavimas, kad asmuo, kuris nori tapti profesionalu ir vykdyti profesinę veiklą, turėtų universitetinį išsilavinimą;

- 6) profesinės veiklos kontrolė. Šiuo tikslu kuriamos profesinės asociacijos, kurios pripažįstamos oficialiai. Jos nustato būtinas sąlygas ir procedūras, kurių reikia laikytis, norint vykdyti profesinę veiklą. Profesinės asociacijos taip pat apibrėžia kriterijus, pagal kuriuos vertinama atliekama profesinė praktika. Narystė tokioje asociacijoje ir jos nustatytų normų laikymasis yra būtinos sąlygos, norint vykdyti profesinę veiklą.

Į profesinę veiklą žmogus įsitraukia kartu su visais savo subjektyviais jausmais, išgyvenimais, siekiais, moraliniais vertinimais, savo mąstymo būdu. Tarp daugelio situacijų profesiniuose santykiuose ima išsiskirti tipiškiausios, kurios ir charakterizuoja profesijos santykinį savarankiškumą, jos moralinę atmosferą. Tai savo ruožtu lemia žmonių poelgius, jų elgesio normų savitumą. Kai tik profesiniai santykiai įgyja kokybinį pastovumą, tai paskatina ypatingų moralinių nuostatų, atitinkančių darbo pobūdį, for-

¹ J. Palidauskaitė. Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija. Kaunas: Technologija, 2010, p. 346.

² I. Stokaitė, R. Pukienė. Valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas. Mūsų socialinis kapitalas – žinios: konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: 2005, p. 318.

³ Alonso Hortal A. Seven. Theses on Professional Ethics. Ethical Perspectives 3, 1996, p. 200. Prieiga per internetą: <<http://www.ethicalperspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=859>>.

mavimąsi.⁴

Etika pagal Tarptautinių žodžių žodyną⁵ (lot. *ethica*, gr. *ēthos* – paprotys, įprotis, būdas) yra mokslas, tiriantis dorovę (morale) arba žmonių elgesio normų visumą. Elgesio norma – tai žmonių tarpusavio santykių standartas, schema, leidžiamo elgesio riba, apriėpanti leidimą ir draudimą.⁶

Profesinė etika – etikos mokslo pošakis, tyrinėjantis moralės normų ir principų, kurie veikia specifinius konkrečios profesijos žmonių santykius, sistemą. Ji formuojasi tam tikros profesijos žmonių bendruomenėje, atsižvelgiant į profesijos tikslus, situacijas, kuriose gali atsidurti tos profesijos žmonės. Todėl pagrindinė profesinės etikos socialinė funkcija – padėti sėkmingai išspręsti profesijos keliamus uždavinius. Be to, profesinė etika atlieka ir tarpininkės, galinčios derinti visuomenės ir profesinės grupės santykius, vaidmenį. Įvairios profesinės etikos rūšys turi savas tradicijas, senesnes ar naujesnes, ir tai liudija pagrindinių etinių normų, šimtmečiais sukurtų vienos ar kitos profesijos atstovų, tęstinumą. Taigi profesinė etika užtikrina ryšį ir progresyvių moralinių vertybių perimamumą, plėtojant moralinius santykius darbo sferoje.⁷

Profesinė etika įgyvendinama per konkretų elgesio normų rinkinį ar elgesio kodeksą, kuriuo turi vadovautis tam tikro profesinio vaidmens atlikėjas, priimdamas sprendimus.⁸

Etikos kodeksai. Dauguma visuomeninių, verslo organizacijų, įvairių profesijų atstovai (medikai, notarai, žurnalistai ir kt.), valstybės tarnautojai, tarptautinės organizacijos savo veikloje vadovaujasi etikos kodeksais, nustatančiais savireguliacijos lygį ir atspindinčiais taikomus elgesio standartus.

Etikos kodeksai gyvavo nuo seno. Kai kurių profesijų kodeksų užuomazgų randama dar antikos ir viduramžių dokumentuose. Pavyzdžiui, 420 m. pr. Kr. sukurta Hipokrato priesaika, amatininkų ir prekeivių cechų ir gildijų nuostatai ir kt.⁹ Atsigręžus į Lietuvos valstybingumo raidą luominės monarchijos epochoje, tarnybinės etikos normų galima rasti ne tik bajorijos santykius reguliavusiuose XVI a. sukurtose Lietuvos statutuose, bet ir atskirų bendruome-

nių ar miestų savivaldos aktuose.¹⁰ Etikos kodeksai daugiausiai vadinti garbės kodeksais (angl. *honour codes*). Jie taip pat vadinami profesinės atsakomybės kanonais, elgesio principais, taisyklėmis, etikos standartais, deontologiniais kodeksais, veiklos gairėmis ir kt.¹¹

Profesinės etikos kodeksai išreiškia susitarimą tarp profesionalų svarbiausiais profesinės veiklos etikos klausimais. Kodekso priėmimas suprantamas kaip ženklas, kad grupė įsipareigojimus visuomenei kečia aukščiau už savo interesus.¹² Etikos kodeksai yra svarbūs siekiant profesionalumo ir yra suprantami kaip profesinės ideologijos dalis. Profesionalumas suvokiamas ne tik kaip techniniai gebėjimai, bet ir kaip vadovavimasis aukštais moralės standartais.¹³ Etikos kodeksuose atsispindinčios vertybės formuoja visuomenės nuomonę ir siekia diegti pasitikėjimą profesija. Net ir asmeniškai nepasižadėjus vadovautis etikos kodeksais, visuomenė tikisi, kad tos profesijos atstovai ar organizacijos nariai elgsis būtent taip, kaip skelbiama jų etikos kodeksuose.¹⁴ Etikos kodeksai reikalauja daugiau nei paprasto paklusimo tam tikriems principams, pateikiamas platesnis profesijos ar organizacijos veiklos fonas, pabrėžiamas visuomeninis kontekstas, asmeninė ir socialinė atsakomybė, priimant sprendimus. Paprastai kodeksuose nekalbama apie sankcijas, įgyvendinimo mechanizmą ar kodekso vykdymą prižiūrinčias institucijas, nes pats kodeksas vertinamas kaip moralinis autoritetas. Tokie kodeksai skatina etinį suvokimą, gali būti naudojami mokymams ir priimant sprendimus.¹⁵ Sankcijos už kodekso pažeidimus dažniausiai numatomos rengiamose detaliose taisyklėse, nusakant, kada pažeidus moralės normas bus drausminių pasekmių (raštiškas įspėjimas, pašalinimas).¹⁶ Etikos kodeksai skatina aukštus elgesio standartus (pabrėžiamos svarbios asmeninės, profesinės ar organizacinės vertybės, skatinama ne tik veikti, bet ir mąstyti, vadovaujantis asmeninės ir profesinės etikos reikalavimais) ir padeda užkirsti kelią neetiškam elgesiui (probleminių situacijų prevencija), drausmina profesijos atstovus ir nubrėžia atsakomybės ribas, padeda priimti sprendimus (nurodomi prioritetai, asmeninės ir profesinės vertybės), didina asmeninį ir visuomenės pasitikėjimą, padeda priimti

⁴ I. Stokaitė, R. Pukienė. Valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas, p. 318.

⁵ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2001, p. 219.

⁶ J. Palidaukaitė. Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija. Kaunas: Technologija, 2010, p. 39.

⁷ I. Stokaitė, R. Pukienė. Valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas, p. 319.

⁸ Ten pat, p. 318.

⁹ J. Palidaukaitė. Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija, p. 340.

¹⁰ G. Gulyas. Valstybės tarnautojų etika. Vilnius: Margi raštai, 2002, p. 7.

¹¹ J. Palidaukaitė. Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija, p. 338.

¹² Ten pat, p. 346.

¹³ Ten pat, p. 346.

¹⁴ Ten pat, p. 346.

¹⁵ Ten pat, p. 343–344.

¹⁶ Ten pat, p. 346.

sprendimus. Apskritai etikos kodeksai ne tik akcentuoja bendražmogiškąsias ir profesines vertybes bei standartus organizacijos atstovams ar profesinei bendrijai, bet ir informuoja apie tokių gairių buvimą platesnėje visuomenėje. Be to, jie atspindi ir visuomenės, ir konkrečios profesinės asociacijos ar organizacijos lūkesčius.

Notarų profesinės veiklos etika. Notariato padėtis ir vaidmuo valstybės teisinėje sistemoje yra specifiniai. Notaro paskirtis – juridškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų bei asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Notaro profesija yra viena iš profesijų rūšių, kurios atstovams yra taikomi ne tik aukštos kvalifikacijos, bet ir specialūs profesinio elgesio standartai, nustatyti tiek notariato veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, tiek profesinio elgesio taisyklėse. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartyje civilinėje byloje 3K-3-398/1999 nurodė, kad dėl notarų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo notarams taikytini griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai.

Notariato įstatymo¹⁷ 3 straipsnio 2 dalis nustato reikalavimus asmenims, norintiems eiti notaro pareigas. Be kitų šiame straipsnyje nurodytų sąlygų, pagrindžiančių asmens kvalifikaciją, kaip savarankiškas reikalavimas nurodoma ir nepriekaištinga asmens reputacija. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną¹⁸, nepriekaištingas pagal bendrinę šio žodžio prasmę yra labai geras, toks, kuriam negalima nieko prikišti, o reputacija reiškia viešąją nuomonę apie kieno nors (paprastai asmens) ypatybes. LAT 2001 m. vasario 7 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2001, aiškindamas nepriekaištingos reputacijos sąvoką, nurodė, kad bendrinės kalbos prasme pasakymas apie žmogų kaip apie nepriekaištingos reputacijos asmenį reiškia, kad kalbama apie idealų asmenį, kuris neturi jokių ydų, trūkumų ar kitokių neigiamų savybių. Tai nerealu, todėl įstatyme vartojama nepriekaištinga reputacija turi būti suprantama teisine prasme, kaip nustatymas ribų, kada asmeniui gali būti daromi tam tikri priekaištai dėl jo esamo ar buvusio veiksmo, elgesio ar savybių, tačiau jie teisiškai pripažįstami pateisinamais ir netrukdo jam dirbti tam tikrą darbą. Notariato įstatymo 3 straipsnio 3

dalis aiškina nepriekaištingos reputacijos sąvoką ir išvardija keturis atvejus, kuriems esant asmuo nelaiškomas nepriekaištingos reputacijos:

- 1) teistumas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistumas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas;
- 2) pašalinimas ar atleidimas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, notaro atstovo, teismo antstolio ar antstolio pareigų už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus arba iš pareigų valstybės tarnyboje, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui už nusikalstamą veiką valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, jei po šio atleidimo nepraejo penkeri metai;
- 3) piktnaudžiavimas psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu;
- 4) neatitikimas Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų.

Pažymėtina, kad vadovaujantis Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 5 punktu, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kuriuo notaras nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas, notaro įgaliojimai pasibaigia. Tais atvejais, kai notaras piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu bei neatitinka Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų, vadovaujantis Notariato įstatymo 7(1) straipsniu, yra pagrindas iškelti notarui drausmės bylą. Minėtasis Notariato įstatymo straipsnis nustato, kad drausmės byla notarui gali būti iškeliama už Lietuvos Respublikos notariato įstatymo, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų ir Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus.

Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Notaro profesijai, kaip ir kitoms profesijoms, būdinga tai, kad yra nustatytos tam tikros profesinio elgesio taisyklės. Pažymėtina, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 5 straipsniu, asmuo, paskirtas notaru, prieš pradėdamas eiti pareigas, turi prisiekti Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui. Priesaikos tekstas apibrėžia bendrą notaro pareigą elgtis sąžiningai ir dorai, vykdamas notaro pareigas. Asmuo, paskirtas notaru, bet neprisiekęs, negali eiti notaro pareigų.

2000 m. kovo 25 d. Lietuvos notarų rūmų visuotinio narių susirinkimo nutarimu buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso nauja redakcija (ankstesnė redakcija buvo priimta 1994

¹⁷ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Valstybės žinios, 1992, nr. 28-810.

¹⁸ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/dlkz/>>

m. balandžio 29 d.).¹⁹ Notarų garbės etikos kodeksas nustato notarų profesinės etikos taisykles, kurių turi laikytis kiekvienas notaras, Lietuvos notarų rūmų narys. Pažymėtina, kad pagal Notarų garbės (etikos) kodekso 25 straipsnį, kodekso reikalavimai taikomi ir notarų atstovams bei kandidatams į notarus (asesoriams). Profesinės etikos taisykles notaras, notaro atstovas ir kandidatas į notarus (asesorius) privalo žinoti *ex officio*.²⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad notarų profesinio elgesio taisyklės yra nustatytos ne tik Notarų garbės (etikos) kodekse, tačiau ir kituose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Notariato įstatymo 12 straipsnis įtvirtina notarų nepriklausomumo principą, 14 straipsnis nustato, kad notarami privalo užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą. Tačiau šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas notarų profesinio elgesio taisyklėms, įtvirtintoms tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniuose notarų etikos kodeksuose.

Pagal Notarų garbės (etikos) kodeksą, notaras savo darbinėje veikloje turi atsiriboti nuo politinės veiklos, nereikšti savo politinių įsitikinimų, aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, savo elgesiu ir darbu stiprinti Lietuvos notarų rūmų ir savo biuro prestižą, prisidėti prie teisinės valstybės kūrimo; notaras privalo būti moralus ir sąžiningas, turi išlaikyti jo pareigoms deramą orumą, būti objektyvus ir absoliutus šalių teisinio saugumo garantas; notaras privalo saugoti notarinių veiksmų paslaptį, užtikrinti notarinių dokumentų saugumą; notaras negali reklamuoti savo profesinės veiklos, privalo laikytis sąžiningos konkurencijos principų ir neturi ginti asmeninių interesų, pasinaudodamas savo užimama padėtimi bei kt.

Notarų garbės (etikos) kodekse apibrėžtų etikos taisyklių veiksmingumą garantuoja tai, kad kodeksas buvo priimtas visuotinio narių susirinkimo, t. y. daugumai asociacijos narių sutinkant su kodekse įtvirtintomis nuostatomis. Be to, veiksmingumą užtikrina egzistuojantis kodekso įgyvendinimo mechanizmas.

Pagal Notariato įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 6 punktą ir 10 straipsnio 1 dalies 8 punktą, vienas svarbiausių Lietuvos notarų rūmų uždavinių yra prižiūrėti, kaip notarami laikosi profesinės etikos reikalavimų. Notarui pažeidus Notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimus, vadovaujantis Notariato įstatymo 7(1) straipsniu, Lietuvos notarų rūmų prezidiumas arba Lietuvos Respublikos teisingumo ministras turi teisę iškelti notarui drausmės bylą. Lietuvos notarų rūmų

prezidiumo darbo reglamentas, patvirtintas prezidiumo 2008 m. balandžio 18 d. nutarimu (ankstesnė redakcija patvirtinta 1997 m. birželio 7 d.)²¹, reglamentuoja Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų priėmimo tvarką; prezidiumo posėdžiai yra teisėti ir prezidiumas turi teisę priimti nutarimą, jeigu jame dalyvauja daugiau negu pusė prezidiumo narių; prezidiumas gali priimti nutarimus elektroniniu būdu, balsuojant už juos ta pačia tvarka kaip ir posėdyje; posėdžiai turi būti protokoluojami; nutarimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių prezidiumo narių balsų dauguma atviru balsavimu; balsams pasidalijus po lygiai, lemia prezidiumo pirmininko balsas; priimtus nutarimus pasirašo prezidiumo pirmininkas; protokolą pasirašo prezidiumo posėdžio pirmininkas ir sekretorius.

Pagal Notarų garbės teismo nuostatus²², patvirtintus 2004 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-184, notarui drausmės byla gali būti iškeliama ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo pažeidimo ar nusižengimo paaikšėjimo dienos, neįskaitant patikrinimo (revizijos) trukmės laiko, kai notaras negalėjo eiti savo pareigų (atostogos, liga ir kitos priežastys), o nutraukus baudžiamąją bylą, per vieną mėnesį nuo tos dienos, kai institucija, turinti teisę iškelti notarui drausmės bylą, gavo nutarimą nutraukti bylą. Pažeidimo ar nusižengimo paaikšėjimo diena laikoma diena, kai teisę iškelti notarui drausmės bylą turinčiai institucijai tapo žinoma apie notaro padarytą pažeidimą ar nusižengimą arba kai buvo atliktas notaro veiklos tarnybinis patikrinimas. Drausmės byla notarui negali būti keliama, jeigu nuo pažeidimo ar nusižengimo padarymo dienos praėjo daugiau kaip vieneri metai.

Pagal Notariato įstatymo 10¹ straipsnį, notarų profesinės etikos bylas nagrinėja Notarų garbės teismas, vadovaudamasis Notarų garbės teismo nuostatais. Notarų garbės teismą sudaro 5 nariai, iš kurių du renkami Lietuvos notarų rūmų susirinkime, du skiria Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, vieną – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Notarų garbės teismo įgaliojimai trunka trejus metus. Atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis LAT 2006 m. kovo 29 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2006, Lietuvos notarų rūmų prezidiumas arba Lietuvos Respublikos teisingumo ministras tik iškelia drausmės bylą, o drausmės bylą nagrinėja ir, nustatęs pažeidimus, drausminę nuobaudą skiria

19 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.notarurumai.lt/?item=200721153340&lang=1>>.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2009.

21 Lietuvos notarų rūmų prezidiumo darbo reglamentas. Prieiga per internetą: <<http://www.notarurumai.lt/?item=2007119142821&lang=1>>.

22 Notarų garbės teismo nuostatai, patvirtinti 2004 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-184. Valstybės žinios, 2004, nr. 118-4413.

Notarų garbės teismas.

Pagal Notarų garbės teismo nuostatus, drausmės byla Notarų garbės teisme turi būti išnagrinėta per vieną mėnesį nuo bylos iškėlimo dienos. Drausmės bylos nagrinėjimas gali būti atidėtas, bet ne ilgiau kaip dešimčiai dienų, jeigu garbės teismo posėdyje paaiškėja, kad būtina surinkti papildomus įrodymus, kurių surinkti per teismo posėdį nėra galimybių, arba jeigu yra kitų svarbių aplinkybių, dėl kurių būtina atidėti drausmės bylos nagrinėjimą.

Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs notaro drausmės bylą, gali: jį išteisinti; patenkinti drausmės bylos svarstymu; nutraukti drausmės bylą, jei praleistas šios bylos iškėlimo terminas; įpareigoti notarą viešai atsiprašyti nukentėjusiojo arba notaro biuro kolektyvo; pareikšti jam pastabą; pareikšti jam papeikimą; pareikšti jam griežtą papeikimą; uždrausti profesinę veiklą iki trijų mėnesių; pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministruui atleisti jį iš pareigų.

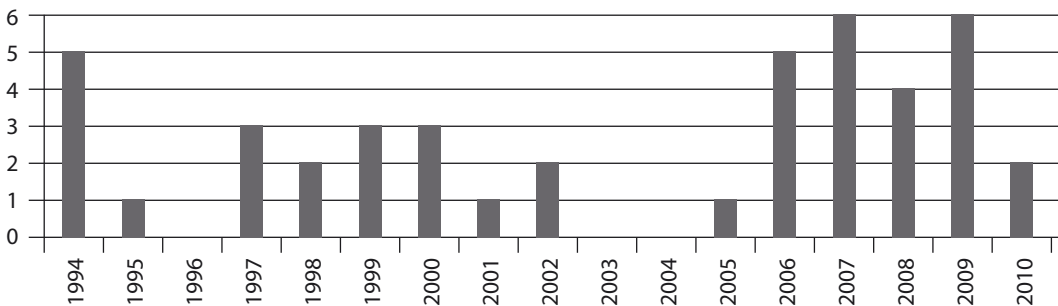
Notarų garbės teismo sprendimas per 14 dienų nuo įteikimo notarui gali būti skundžiamas apygardos teismui. Notarų garbės teismo paskirta nuobauda galioja vienerius metus. Notarų garbės teismas gali po šešių mėnesių nuo nuobaudos paskyrimo panaikinti paskirtą nuobaudą notarui, jeigu jis sąžiningai atliko pareigas ir padarė atitinkamas išvadas po nuobaudos paskyrimo.

Pažymėtina, kad tuo atveju, jeigu teismo tvarka būtų nustatyta, kad Notarų garbės teismas pritaikė notarui poveikio priemonę neteisėtai, Lietuvos notarų rūmai atsakytų už notarui padarytą materialinę ir moralinę žalą.

1994–2010 m. Notarų garbės teismas iš viso išna-

grinėjo 45 drausmės bylas (detaliau žr. lentelę Nr. 1. Drausmės bylų skaičius). 33 drausmės bylos buvo iškeltos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro iniciatyva, 12 drausmės bylų iškėlė Lietuvos notarų rūmų prezidentas.

Europos notarų elgesio kodeksas. 2004 m. Lietuvos Respublikai įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvos notariatas buvo priimtas į Europos Sąjungos notariatų tarybą (angl. *Council of the Notariats of the European Union (CNUE)*), ne pelno siekiančią asociaciją. CNUE nariai yra Europos Sąjungos valstybių lotyniškojo tipo notariatai. CNUE tikslas – atstovauti nariams Europos Sąjungos institucijose, skatinti ir plėtoti lotyniškojo tipo notariatų veiklą ir paslaugų teikimą Europoje, stiprinti profesinį notariatų bendradarbiavimą, rinkti, sisteminti ir teikti notariatams aktualią tarptautinę informaciją, atlikti tyrimus, rengti studijas, bendradarbiaujant su notariatais, siekiant pagerinti notarinės veiklos praktiką Europoje ir kt. CNUE, atlikusi savo narių notariatų nacionalinių deontologijos taisyklių analizę, nusprendė bendras taisykles susisteminti ir įtvirtinti Europos notarų elgesio kodekse (naujausia kodekso redakcija priimta CNUE generalinės asamblėjos 2009 m. gruodžio 11 d.)²³. Pažymėtina, kad priimant Europos notarų elgesio kodeksą, nesiekta pakeisti nacionalinių deontologijos taisyklių. Todėl Europos notarų elgesio kodeksas pirmiausia įtvirtina nuostatą, jog notariai privalo laikytis jų veiklos valstybėse nustatytų profesinio elgesio taisyklių. Europos notarų elgesio kodekso tikslas – nustatyti gaires ir užtikrinti Europos piliečiams bei verslui, kurie atlieka tarpvalstybines operacijas,

■ Drausmės bylų skaičius

23 Europos notarų elgesio kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.cnue.eu/>.

tokią pat patikimą apsaugą, teisinį tikrumą ir veiksmingumą, kaip ir nacionalinių operacijų atveju. Be to, Europos notariatai, norėdami pagerinti paslaugų teikimą, naujas informacines technologijas savo veikloje naudoti skatina, atsižvelgdami į Europos notarų elgesio kodekse nustatytas taisykles.

Europos notarų elgesio kodeksas nustato tokius pagrindinius notarų elgesio principus: preventyvaus teisingumo vykdymas; teisinio tikrumo garantavimas; lojalumas valstybei, suteikusiai notarui įgaliojimus; prieinamų viešųjų paslaugų sąžiningas teikimas; nešališkumas ir nepriklausomumas; konfidencialumas ir profesinės paslapties saugojimas; atsakomybė; nuolatinis kvalifikacijos kėlimas ir kt. Kodeksas taip pat nustato tarpvalstybinių operacijų (tarptautinio pobūdžio) pagrindines atlikimo taisykles: nustatytų elgesio principų gerbimas; teritorinė notaro jurisdikcija; asmens laisvė pasirinkti notarą ir teritorinę jurisdikciją; informacijos klientui suteikimas; notarų bendradarbiavimas ir kt.

Europos notarų elgesio kodeksas taip pat įtvirtina, kad notaras, nuolatos siekdamas gerinti savo teikiamų paslaugų kokybę, atsižvelgdamas į taikomą teisę ir Europos notarų elgesio kodeksą, privalo savo veikloje naudoti informacines technologijas ir būti atsakingas už savo elektroninį parašą, kurio naudojimas yra griežtai asmeninis. Be to, kodeksas nustato, kad CNUE nariai notariatai bendradarbiauja ir keičiasi patirtimi, o notaras, tvirtindamas tarptautinio pobūdžio sandorį, kai būtina, gali kreiptis į kitos valstybės notarą per CNUE administruojamą Europos notarų tinklą (angl. *European Notarial Network (ENN)*). Be to, numatyta, kad nuomonės dėl klausimų, kilusių aiškinant ar taikant kodeksą, galima kreiptis į CNUE prezidentą, kuris ją pateikia apklausęs atitinkamą notariatą. Europos notarų elgesio kodeksas ar CNUE kodekso įgyvendinimo mechanizmo nenumato. Pasitikima CNUE narių notariatų kodeksui suteikiamu moraliniu autoritetu.

Tarptautiniai notarų etikos principai. Tarptautinė notariato sąjunga (angl. *International Union of Notaries (UINL)*), nevyriausybė organizacija, vienijanti 81 Europos, Amerikos, Afrikos ir Azijos valstybę, kurių notariatai priklauso lotyniškojo notariato sistemai, buvo įkurta dar 1948 m. Lietuvos notariatas į UINL buvo priimtas 1994 m. UINL pagrindinis tikslas – skleisti informaciją apie notarinę veiklą, ją koordinuoti ir plėtoti tarptautiniu mastu, remiantis tarptautiniu bendradarbiavimu garantuoti notariato svarbą ir nepriklausomumą, siekti geriau aptarnauti asmenis.

UINL taip pat yra patvirtinusi notarų etikos princi-

pus (naujausia jų redakcija buvo patvirtinta 1994 m. spalio 17 d. UINL visuotinio narių susirinkimo).²⁴ Nustatyti tokie pagrindiniai etikos principai: profesinio pasirengimo (notarai privalo savo funkcijas atlikti kompetentingai, su atitinkamu pasirengimu); reikalavimai notaro biurui (notarai privalo turėti visą veiklai vykdyti būtiną įrangą ir užtikrinti paslaugų prieinamumą); konkurencija (notarai privalo gerbti klientų teisę laisvai pasirinkti notarą bei sąžiningai konkuruoti tarpusavyje); viešumas (draudžiama notarų reklama, išskyrus griežtas išimtis); asmeninis notarinių paslaugų aspektas (notarai visuomet privalo patikrinti asmenų, kuriems atliekami notariniai veiksmai, tapatybę ir veiknumą); profesinė konfidencialumo pareiga (notarai privalo išlaikyti profesinę konfidencialumą ir užtikrinti, kad jo laikytųsi notaro darbuotojai); nešališkumas ir nepriklausomumas (notarai privalo nediskriminuoti klientų ir vengti, kad jo asmeniškai santykiai turėtų įtakos notarinei veiklai; notaras taip pat turi suderinti šalių interesus ir priimti išimtinai objektyvius sprendimus, kurie apsaugotų abi šalis); stropumas ir atsakomybė (notarai privalo savo pareigas vykdyti tinkamai ir konstruktyviai; privalo informuoti ir patarti šalims apie galimas jų veiksmų pasekmes, paaiškinti ir suteikti visą būtiną informaciją, reikalingą suderintiems sprendimams priimti; nustatoma pareiga draustis).

Notarų etikos principai nustato, kad UINL nariai notariatai, atsižvelgdami į savo nacionalinę teisę, turi padaryti viską savo galioje ir taikyti bei vykdyti UINL nustatytus notarų etikos principus, nustatydami atitinkamas sankcijas už jų pažeidimą. Be to, kiekvienas notariatas sudarys „ad hoc“ komitetą, kuris bus atsakingas už šių etikos principų laikymąsi. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas iš esmės nustato tokius pačius principus, specialus jų taikymo priežiūros komitetas nėra sudarytas.

Socialinis gyvenimas tampa vis sudėtingesnis, tad atskirioms praktinės, profesinės veiklos sritims prireikia vis didesnės moralinės kompetencijos. Pažinti profesinės etikos pagrindus ypač svarbu tiems, kuriems bendravimas su žmonėmis yra darbo veiklos pagrindas, pavyzdžiui, notarams. Kiekvienas notaras, užsiimantis profesine veikla, privalo laikytis nustatytų profesinės etikos taisyklių, kurios reikalauja ne tik teisėtos, bet ir aukštos elgesio standartus atitinkančios veiklos.

²⁴ Tarptautiniai notarų etikos principai. Prieiga per internetą: <http://uinl.net/presentacion.asp?idioma=ing&submenu=DEONTOLOGIA>

Literatūra:

1. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.
2. G. GULYAS Valstybės tarnautojų etika. Vilnius: Margi raštai, 2002.
3. ALONSO HORTAL, A. SEVEN Theses on Professional Ethics. Ethical Perspectives 3, 1996, p. 200. Prieiga per internetą: <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=859>>.
4. A. MACINTYRE Trumpa etikos istorija. Vilnius: Charibdė, 2000.
5. A. LAURINAVIČIUS Administravimo pareigūnų etika. Kaunas, 2001.
6. J. PALIDAUSKAITĖ Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija. Kaunas: Technologija, 2010.
7. I. STOKAITĖ, R. PUKIENĖ Valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas. Mūsų socialinis kapitalas – žinios: konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: 2005, p. 318–321.
8. N. VASILJEVIENĖ Verslo etika ir elgesio kodeksai: filosofinės ištakos, metodologiniai pagrindai ir šiuolaikinės praktikos bruožai. Vilnius: Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas, Verslo etikos centras, 2003.
9. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2001.
10. J. JURALEVIČIENĖ Valstybės tarnautojų profesinės kompetencijos teoriniai ir teisiniai aspektai. Prieiga per internetą: <<http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z5/1648-2603-2006-nr5-84.pdf>>.
11. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Valstybės žinios, 1992, nr. 28-810.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-398/1999.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2001.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2009.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2006.
16. Notarų garbės teismo nuostatai, patvirtinti 2004 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-184. Valstybės žinios, 2004, nr. 118-4413.
17. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo darbo reglamentas. Prieiga per internetą: <http://www.notarurumai.lt/?Item=2007119142821&lang=1>.
18. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.notarurumai.lt/?item=200721153340&lang=1>>.
19. Europos notarų elgesio kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.cnue.eu/>.
20. Tarptautiniai notarų etikos principai. Prieiga per internetą: <http://uinl.net/presentacion.asp?idioma=ing&submenu=DEONTOLOGIA>.

■

Sandra Jarulaitienė

Vilniaus m. 37-ojo notaro biuro
notarės padėjėja

REIKALAVIMO TEISĖS PERLEIDIMAS: TEORINĖS IR PRAKTIKINĖS PROBLEMOS

Kiekvienas asmuo nuolat dalyvauja įvairiuose civiliniuose teisiniuose santykiuose, kuriuose jis gali būti daikto savininkas, valdytojas, skolininkas arba kreditorius ir t. t. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau Civilinis kodeksas arba CK) civilinių teisiųjų santykių dalyviams ne tik suteikia galimybę sudaryti įvairius teisinius sandorius, bet ir sudarytų sandorių pagrindu sukurti kitus teisinius santykius, pavyzdžiui, perleisti reikalavimo teisę naujam kreditoriui, savo įsipareigojimus (skolą) perkelti kitam asmeniui.

Perleidžiant reikalavimo teisę, jai pereinant trečiajam asmeniui įstatymo pagrindu arba perkeltiant skolą, įvyksta prievolės dalyvių pasikeitimas. Asmenų pasikeitimas prievolėje teisės moksle apibūdinamas kaip naujo asmens įstojimas vietoj buvusio kreditoriaus arba skolininko.¹

Civilinės teisės teorijoje apibrėžiama, kad skolininko skolos perkėlimas ar kreditoriaus reikalavimo teisės perleidimas, kaip prievolinės subjektinės teisės, yra savarankiški civilinių teisiųjų santykių objektai

(CK 1.112 str. 1 d.), todėl gali būti perleistos kitam asmeniui bendraisiais pagrindais (CK 1.112 str. 2 d.).² Skolininkas gali perkelti savo skolą kitam asmeniui (skolininkui) tik tuo atveju, kai kreditorius sutinka (CK 6.116 str. 1 d.). Kreditoriaus sutikimas pareiškiamas po to, kai skolininkas ir skolos perėmėjas praneša kreditoriui apie numatomą skolos perkėlimą (CK 6.116 str. 1 d.). Kreditoriaus sutikimas perkelti skolą skolininkui gali būti suteiktas ir iš anksto (CK 6.116 str. 2 d.). Kreditoriui, kaip ir skolininkui, įstajimas taip pat suteikia teisę disponuoti savo turimomis reikalavimo teisėmis į skolininką. Kreditorius gali perduoti savo reikalavimo teisę kitam asmeniui, t. y. naujam kreditoriui, pagal reikalavimo teisės perleidimo sutartį, kuri teisės doktrinoje vadinama cesijos sutartimi. Nors įstajimas suteikia teisę kreditoriui vienašališkai (be skolininko pagal prievolę sutikimo) spręsti dėl turimų reikalavimų perleidimo kitam asmeniui, ši kreditoriaus teisė nėra absoliuti. Taip pat pažymėtina, kad šiuo klausimu nei teorijoje, nei praktikoje nėra vieningos nuomonės.

¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2004, p. 77.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis c.b. AB Lietuvos žemės ūkio bankas v. AB Sėtos sūrinė, bylos Nr. 3K-3-545/2000.

Civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro autorių nuomone, perleisti kreditoriaus reikalavimo teisę kitam asmeniui be skolininko sutikimo galima tik pagal bendrąją taisyklę (tokia galimybė yra tik vienašalės prievolės atveju).³ Tačiau teisinėje literatūroje sutinkama ir kita nuomonė, kad reikalavimo teisės perleidimas galimas be skolininko sutikimo ir dvišalės sutarties pagrindu, nes įstatyme nėra įtvirtinta taisyklė, kad kreditorius, perleisdamas savo teises pagal dvišalę sutartį, būtinai turi perleisti ir savo pareigas naujam kreditoriui.⁴ Kaip šalims derėtų elgtis, kai reikalavimo teisė perleidžiama remiantis dvišale ar vienašale sutartimi? Ar pagrįstas požiūris, kad reikalavimo teisės perleidimas galimas be skolininko sutikimo dvišalės sutarties pagrindu, nes įstatyme nėra įtvirtinta taisyklė, kad kreditorius, perleisdamas savo teises pagal dvišalę sutartį, privalo pranešti skolininkui? Šiuos probleminius klausimus nagrinėsime straipsnyje, o atsakymus padės rasti civilinės teisės teorijos doktrina bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika reikalavimo teisės perleidimo bylose.

Reikalavimo teisės perleidimo galiojimo sąlygos

Reikalavimo perleidimas (cesija) (CK 6.101 str.) yra vienas iš asmenų pasikeitimo prievolėje būdų, kurio esmė yra ta, kad pradinis kreditorius (cedentas) perduoda kitam asmeniui (cesionarijui) turimą galiojantį reikalavimą sutarties arba įstatymo pagrindu. Perleidus reikalavimą pasikeičia kreditorius prievolėje, o pati prievolė išlieka nepakitusi. Civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalyje pateikta bendroji taisyklė, kad prievolinė subjektinė teisė, t. y. kreditoriaus reikalavimo teisė, yra savarankiškas civilinių teisinių santykių objektas (CK 1.112 str. 1 d.), todėl gali būti perleista bendrais pagrindais (CK 1.112 str. 2 d.).⁵

Kreditorius gali perleisti tik galiojantį ir įmanomą įvykdyti reikalavimą skolininkui. Civilinio kodekso 6.102 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas perleisti tokį reikalavimą, kurio atžvilgiu negalimas išieškoti. Nurodytas įstatymo reikalavimas reiškia, kad kreditorius gali perleisti tik galiojantį reikalavimą, t. y. tokį, kurį galima įgyvendinti. Negalima perleisti neegzistuojančios, negaliojančios

reikalavimo teisės; teisės, kuri jau perleista; teisės, kurios negalima įgyvendinti dėl to, kad skolininkas tapo nemokiu dar iki teisės perleidimo ir pan. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad vienas esminių reikalavimų, kad prievolė galioja, yra galimybė ją įvykdyti, t. y. ji *inter alia* turi atitikti įmanomumo reikalavimą. Prievolės įmanomumas grindžiamas protingumo principu, nes pripažįstama, jog galima įsipareigoti atlikti tik tai, kas įmanoma. Vadinas, susitarus dėl to, kas neįmanoma, prievolė negalioja (*impossibillium nula obligatio est*). Tokią poziciją yra išreiškęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. sausio 31 d. nutartyje Nr. 3K-3-6/2008, kurioje konstatavo, kad: „Teisėje galioja principas, jog niekas negali perduoti kitam daugiau teisių, negu pats turi (*nemo plus juris ad alium transferre potest quam in se haberet*), todėl tai, kad ieškovas sutartimi įsipareigojo perduoti atsakovui teises, kurių pats neturėjo, leidžia daryti išvadą, kad sutarties sudarymo metu sutarties dalykas neatitiko įmanomumo reikalavimų. <...> tais atvejais, kai prievolė neatitinka įmanomumo reikalavimo, t. y. jos neįmanoma įvykdyti jau sutarties sudarymo metu, reiškia, kad tokia sutartimi pažeidžiamas teisės imperatyvas, kuris nors nėra *expressis verbis* nustatytas įstatyme, bet impliციškai išvestinas iš prievolės esmės (CK 6.3 straipsnio 3, 4 dalys).“⁶

Civilinio kodekso 6.101 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendroji taisyklė, kad, perleidžiant reikalavimo teisę, perleidžiamos ir papildomos, šalutinės teisės (teisės į palūkanas, netesybas ir pan.).⁷ Pavyzdžiui, kartu su reikalavimo teise, užtikrinta įkeitimu, naujasis kreditorius įgyja ir teises, susijusias su prievolės įvykdymo užtikrinimu. Tačiau, Civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro autorių nuomone, ši teisės norma yra dispozityvi, todėl reikalavimo teisės perleidimo sutartyje šalys gali numatyti šios taisyklės išimtį. Pavyzdžiui, pradinis kreditorius gali perleisti tik pagrindinį reikalavimą, o papildomus – dėl palūkanų, netesybų – pasilikti sau.⁸ Tokiu atveju bus dalinis reikalavimo teisės perleidimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad reikalavimo perleidimo sutarties formai įstatymas kelia tokius pat reikalavimus kaip ir pagrindinei prievolei (CK 6.103 str.). Jeigu reikalavimas atsirado, pavyzdžiui, iš sutarties, kuriai reikėjo paprastos rašytinės formos, tai ir reikalavimo perleidimo sutartis turi būti sudaryta

³ A. Bakanas, G. Bartkus, G. Dominas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Šeštoji knyga (I). – Vilnius: Justitia. 2003, p. 140.

⁴ Ten pat, p. 83.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis c.b. AB Lietuvos žemės ūkio bankas v. AB Sėtos sūrinė, bylos Nr. 3K-3-545/2000.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis c.b. UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“, UAB „Norekso valdos“, bylos Nr. 3K-3-6/2008 (S).

⁷ A. Bakanas, G. Bartkus, G. Dominas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Šeštoji knyga (I). – Vilnius: Justitia. 2003, p. 141.

⁸ Ten pat.

mažiausiai paprasta rašytine forma (gali būti ir notarine). Priešingu atveju cesijos sutarties šalys gali nebeteikti teisės remtis liudytojų parodymais, įrodinėdamos sutarties sudarymo ar įvykdymo faktą (CK 1.93 str. 2 d.). Jeigu nebus laikomasi privalomos notarinės formos (pavyzdžiui, perleidžiant reikalavimą, susijusį su nekilnojamuoju daiktu; perleidžiant reikalavimą, kylantį iš pagrindinės sutarties, kuri buvo sudaryta notarine forma), tokia sutartis negalios (CK 1.93 str. 3 d.).

Reikalavimo teisės perdavimo ribojimai

Civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu, (CK 6.101 str. 1 d.), tačiau reikalavimo perdavimas neturi pažeisti skolininko teisių arba suvaržyti jo prievolės labiau negu iki šalių pasikeitimo. Reikalavimo perdavimas be skolininko sutikimo negalimas ir tokiais atvejais, kai kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminę reikšmę (CK 6.101 str. 5 d.). Šiuo klausimu yra svarbus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotas precedentas vienoje iš bylų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. spalio 12 d. nutartyje Nr. 3K-3-394/2009 nagrinėjo klausimą, ar kredito unija gali perleisti savo reikalavimą pagal paskolos kredito unijos nariui sutartį. Teismas konstatavo, kad „<...> pagal CK 6.101 straipsnio 5 dalį be skolininko sutikimo kreditoriui draudžiama perleisti reikalavimą, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės. Civilinio kodekso 6.101 straipsnio 5 dalyje įtvirtintos normos (draudžiama) lingvistinis aiškinimas patvirtina, kad ši teisės norma imperatyvi. Sprendžiant, ar kredito unijai suteikus savitarpio paskolą savo nariui, kreditoriaus asmuo turi esminės reikšmės, analizuotinos Kredito unijų įstatymo nuostatos <...>. Atsižvelgiant į savitarpio paskolos pobūdį, kredito unijos ir jos narių statusą, darytina išvada, kad kredito unijai suteikus paskolą savo nariui yra būtent toks atvejis, kai kreditoriaus asmuo turi skolininkui esminės reikšmės. Taigi tokio reikalavimo perdavimas be skolininko sutikimo galėtų būti pripažintas negaliojančiu kaip prieštaraujantis imperatyvioms įstatymo normoms (CK 6.101 str. 5 d.).“⁹

Civilinio kodekso 6.102 straipsnyje įtvirtinti visi atvejai, kuriais įstatymas imperatyviai draudžia reikalavimo perdavimą:

- 1) draudžiama perleisti tokį reikalavimą, kurio atžvilgiu negalimas išieškoti;
- 2) draudžiama perleisti reikalavimą teisėjui, prokurorui ar advokatui, kurie dėl šio reikalavimo iškeltoje byloje atlieka savo tarnybines pareigas;
- 3) draudžiama perleisti reikalavimą, kuris neatsiejama susijęs su kreditoriaus asmeniu (reikalavimą išlaikyti, reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir t. t.).

Reikalavimo teisės perdavimo probleminiai aspektai, kai pagrindinė sutartis yra dvišalė

Atkreiptinas dėmesys, kad Civilinio kodekso teisės normos neatsako į klausimą dėl reikalavimo teisės perdavimo kitam asmeniui dvišalės sutarties pagrindu, o teisės teoretikų nuomonės šiuo atveju yra priešingos. Apibendrinus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką šiuo klausimu, pastebima, kad teismas, sprenddamas reikalavimo teisės perdavimo pagrįstumo klausimą, dažniausiai nesigilina į šalių priešpriešinių teisių ir pareigų sudėtį, o siekia tik nustatyti, ar pradinis kreditorius turėjo teisę, dėl kurios sudaryta reikalavimo perdavimo sutartis, ir ar ši jo teisė buvo galiojanti cesijos sutarties sudarymo metu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuodamas teismų praktiką dėl reikalavimo perdavimo teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų, yra išaiškinęs, kad reikalavimo perdavimo teisėtumas turi būti vertinamas trimis aspektais: 1) prievolės, iš kurios atsirado teisė, esanti reikalavimo perdavimo dalykas; 2) sandorio, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę, reikalavimo perdavimo forma (perleidimo pagrindą); 3) reikalavimo perdavimo (cesijos) sandorio, kuriuo perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės).¹⁰ Keliamas klausimas, kuo pasižymi vienašalė ir dvišalė sutartis, bei kuo gali skirtis reikalavimo teisės perdavimas, kai pagrindinė sutartis yra vienašalė ir dvišalė? Vienašalė sutartis – tai tokia sutartis, kai viena šalis turi tik teises, o kita šalis – tik pareigas, pavyzdžiui, paskolos, pavedimo, dovanojimo sutartys. Tuo tarpu dvišalių sutarčių šalis sieja prieš-

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 12 d. nutartis c.b. P.R. v. Nacionalinė kredito unija ir kt., bylos Nr. 3K-3-394/2009.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis c.b. UAB „Arisanda“ v. UAB „2B Pack“, bylos Nr. 3K-3-199/2008.

priešinės teisės ir pareigos,¹¹ pavyzdžiui, pirkimo ir pardavimo sutartis, paslaugų sutartys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 11 d. nutartyje Nr. 3K-3-75/2004 konstatuota, kad dvišalės sutarties reikšmė yra ta, jog civilines teises ir pareigas tokia sutartis sukuria ją sudariusiems abiem šalims.¹²

Atkreiptinas dėmesys, kad skirtinga reikalavimo teisės perleidimo interpretacija sukuria gana sudėtingą šio instituto taikymo praktikoje problematiką. Galimi atvejai, kada tarp teisės subjektų gali susiformuoti tokie santykiai, kai, pavyzdžiui, bendrovė A pagal dvišalę paslaugų sutartį turi teisių ir pareigų bendrovei B, kuri taip pat turi priešpriešinių teisių ir pareigų bendrovei A. Tuo tarpu bendrovės A antrinė įmonė C yra skolinga bendrovei B. Esant tokiai situacijai, bendrovė A ir bendrovė C sudaro reikalavimo teisės perleidimą skolininkui bendrovei B, o tuo pasinaudama bendrovė C vienašališkai įskaityta priešinius vienaarūšius reikalavimus bendrovei B ir ją apie tai informuoja. Įskaičius priešinius vienaarūšius reikalavimus prievolė baigiasi. CK 6.130 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešinis vienaarūšis reikalavimas, kurio terminas yra suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pareikalavimo momentu. Kad įskaitymas įvyktų, pakanka vienos prievolės šalies pareiškimo kitai prievolės šaliai (CK 6.131 straipsnio 1, 2 dalys), nes įskaitymas yra vienašalis sandoris. Reikalavimo įskaitymo teisinės pasekmės (prievolės pasibaigimas) atsiranda nepriklausomai nuo kitos prievolės šalies valios ir požiūrio į tokį kontrahento veiksmą, tačiau būtina apie tokio veiksmo atlikimą pranešti kitai šaliai.¹³ Nagrinėjamu atveju prievolė tarp bendrovių pasibaigia įskaitymo būdu, nors pirminės dvišalės sutarties pagrindu bendrovės A tam tikri įsipareigojimai (skolos, pareigos) bendrovei B lieka neišspręsti, o bendrovė B atsiduria nepavydėtinoje situacijoje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš civilinių bylų yra išdėstęs savo nuomonę, kad „<...> cesijos sutartimi cedantas perduoda cesonarijui tam tikrą **teisę** sutarties arba įstatymo pagrindu. <...> Taigi cesija nėra abstraktus savarankiškas sandoris, o yra susietas su pagrindiniu sandoriu, kuriame vyko reikalavimų pasikeitimas, t. y. sutartimi, kuri yra cesi-

jos esmė. Pažymėtina tai, kad Civiliniame kodekse cesija nenurodoma kaip atskira sutarčių rūšis, t. y. neišskirta kaip savarankiškas sandoris. **Kai pagal cesijos sutartį pradinis kreditorius perduoda savo reikalavimo teisę naujam kreditoriui, jis nustoja būti prievolės šalis, o vietoj jo prievolėje atsiranda naujasis kreditorius.** Naujasis kreditorius yra saistomas pradinio kreditoriaus ir skolininko sutarties sąlygų, tarp jų - ir nustatančių iš sutarties kylančių ginčų teisingumą (CK 6.101 straipsnio 1 dalis). Cesijos sutartimi perleidžiamas ne daiktas, bet **reikalavimo teisė**“.¹⁴

Jeigu reikalavimo perleidimo sutartimi yra perleidžiama kreditoriaus teisė naujam kreditoriui, o pradinis kreditorius nustoja būti prievolės šalimi, kaip dvišalės sutarties pagrindu turi pereiti ar kam pasilikti pradinio kreditoriaus pareigos (įsipareigojimai) skolininkui (kreditoriui)? Remiantis teisės samprata, pradiniam kreditoriui pareigos negali pasilikti, nes jis pasitraukia iš prievolės, o naujasis kreditorius negali perimti pradinio kreditoriaus įsipareigojimų, nes toks įsipareigojimų perleidimas turi skolos perkėlimo požymių.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 10 dienos nutartyje Nr. 3K-3-928/2001 pažymėta, kad „telekomunikacijų paslaugų sutartis sudaryta tarp AB „xxx“ ir A. V. Iš šios sutarties atsiradusios prievolės yra dvišalės. A. V. kartu yra ir kreditorius, ir skolininkas. Kaip kreditorius, A. V. gali perleisti savo teises, atsiradusias iš sutarties, kitam asmeniui. <...> Kartą pagal aptariamą telekomunikacijų paslaugų sutartį A. V. yra skolininkas. <...> skolą kitam asmeniui skolininkas gali perkelti tik sutinkant kreditoriui. Taigi dėl skolos perkėlimo turi būti kreditoriaus ir skolininko susitarimas.“¹⁵

Vadinasi, kai sutartis yra dvišalė, t. y. kai abi sutarties šalys yra ne tik kreditoriūs, bet ir skolininkės viena kitos atžvilgiu, anot Civilinio kodekso šeštosios knygos autorių, reikalavimo teisės perleidimas reiškia ir skolos (įsipareigojimų) perkėlimą, todėl būtinas kitos šalies sutikimas, o reikalavimo teisė gali būti perleista tik laikantis Civilinio kodekso 6.115-6.122 straipsnių reikalavimų.¹⁶

¹¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2004, p. 127.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 11 d. nutartis c.b. UAB „Hoja ekspedicija“ v. UAB „Hofa“, bylos Nr. 3K-3-75/2004.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. Šakių r. Grinaičių žemės ūkio bendrovė, UAB „Litamilk“ v. BUAB „Asotros veterinarija“, bylos Nr. 3K-3-591/2009.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 01 d. nutartis c.b. „VICI logistika“ v. Kauno laisvosios ekonominės zonos valdymo uždaroji akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė „FEZ Developments Limited“, akcinė bendrovė „Axis Industrines“, bylos Nr. 3K-3-545/2009.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 10 d. nutartis c.b. A. Vyšniauskas v. AB „Lietuvos telekomas“, bylos Nr. 3K-3-928/2001.

¹⁶ A. Bakanas, G. Bartkus, G. Dominas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Šeštoji knyga (I) – Vilnius: Justitia. 2003, p. 140.

Reikalavimo teisės perleidimo įsigaliojimo momentas

Civilinio kodekso 6.109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad reikalavimo perleidimo faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis ir skolininką tik nuo to momento, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, arba nuo to momento, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją ar kitokį reikalavimo perleidimo fakto įrodymą.

Reikalavimą perleidus cesijos sutartimi, kuri kyla iš vienašalės prievolės, jos šalims teisės ir pareigos atsiranda nuo sutarties sudarymo (CK 6.181 str.), o tam, kad reikalavimo perleidimas sukeltų teises pasekmes skolininkui (būtų panaudotas prieš skolininką), skolininkas turi būti tinkamai, įstatymo nustatyto būdu, informuotas apie cesijos sutarties sudarymo faktą. Tačiau pranešimas skolininkui gali būti išsiunčiamas jau po cesijos sutarties sudarymo, kai kreditorių pasikeitimo faktas jau yra įvykęs. Įstatyme reikalavimo perleidimo įsigaliojimo skolininkui, kurio buvimo vieta žinoma, momentas siejamas su dviem alternatyviais teisiniais faktais: tai gali būti momentas, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, arba momentas, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją arba kitokį reikalavimo perleidimo fakto įrodymą (CK 6.109 str. 1, 2 d.). Pranešimu apie reikalavimo perleidimą laikomas sutarties dėl reikalavimo perleidimo perdavimas naujam kreditoriui ir šios sutarties pateikimas skolininkui (CK 6.109 str. 5 d.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. gruodžio 18 d. nutartyje Nr. 3K-3-591/2009 pažymėjo, kad „<...> tik esant įstatyme įtvirtintoms prielaidoms, t. y. skolininkui tinkamai pranešus apie reikalavimo perleidimą ir pateikus reikiamus perleidimo fakto įrodymus, naujasis kreditorius skolininko atžvilgiu įgyja iš pradinės prievolės kylančias teises ir gali jomis disponuoti“.¹⁷

Įstatyme išsamiai nenustatyti specialūs pranešimo skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą, kylantį iš vienašalės sutarties, būdai, išskyrus Civilinio kodekso 6.109 straipsnio 5 dalyje nurodytą būdą, kad tinkamu pranešimu laikomas reikalavimo perleidimo sutarties pateikimas skolininkui. Dėl to šią spragą užpildo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas Civilinio kodekso 6.109 straipsnio 1 dalį ir formuodamas šiuo klausimu vienodą teismų

praktiką. Išplėstinė teisėjų kolegija 2010 m. balandžio 16 d. civilinės bylos nutartyje Nr. 3K-7-168/2010 pažymėjo, kad „CK 6.109 straipsnio 1 dalies formuluotė, jog pranešimu laikomas reikalavimo perleidimo fakto įrodymo pateikimas skolininkui, reiškia, kad bet kuris pranešimas, nesvarbu, kokios formos ir kurio kreditoriaus (pradinio ar naujojo) pateikiamas, tačiau informuojantis skolininką apie cesiją, CK 6.109 straipsnio 1 dalies prasme yra įrodymas apie reikalavimo perleidimo faktą. Dėl to išplėstinė teisėjų kolegija, aiškindama CK 6.109 straipsnio 1 dalies normą, konstatavo, kad skolininkui apie reikalavimo perleidimą, kai jam sudaryti skolininko sutikimo nereikia, gali būti pranešta bet kokia forma ir bet koku būdu, svarbu, kad pranešime būtų informacija apie pradinio kreditoriaus turimą ar būsimą reikalavimą ir jo perleidimą įvardytam naujam kreditoriui“.¹⁸

Minėjome, kad skolos perkėlimas yra prievolės pavyiosios šalies – skolininko pakeitimas kitu asmeniu. Perkeliama skolą kitam asmeniui naujojo skolininko asmuo kreditoriui turi didelę reikšmę, todėl perkelti skolą, skirtingai nei perleisti reikalavimo teisę, galima tik kreditoriaus sutikimu. Atsižvelgiant į tai, formuojasi išvada, kad perleidžiant reikalavimo teisę, kuri kyla dvišalės sutarties pagrindu ir kreditorius yra taip pat ir skolininkas savo skolininko atžvilgiu, tokiam reikalavimo teisės perleidimui turėtų būti taikomos skolos perkėlimo taisyklės. Vadinasi, tokiam reikalavimo teisės perleidimui turėtų būti pareikalautas skolininko sutikimas.

Nors įstatymas neregulmentuoja atvejo, kai reikalavimo teisė perleidžiama dvišalės prievolės pagrindu, ir įsakmiai nenurodo, kad kreditorius turėtų gauti skolininko sutikimą tokiam sandoriui sudaryti, tačiau remiantis civilinės teisės protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais skolininko sutikimas turėtų būti gautas. Nagrinėjant teisės normas, reglamentuojančias skolos perkėlimą, pažymėtina, jog skolininkas privalo įrodyti, kad kreditoriaus sutikimas buvo. Nors įstatymas nenumato, kokios formos privalo būti skolininko sutikimas, tačiau teisės teorijoje rekomenduojama, kad kreditoriaus sutikimas būtų rašytinis, nes gali kilti įrodinėjimo problema. Tačiau įstatymas arba sutartis gali numatyti specialią sutikimo formą.¹⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad, kol kreditoriaus sutikimas nėra gautas, skolos perkėlimo sutartis neįsigalioja. Vadinasi, sudarant

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. Šakių r. Grinaičių žemės ūkio bendrovė, UAB „Litamilk“ v. BUAB „Asotros veterinarija“, bylos Nr. 3K-3-591/2009.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 16 d. nutartis c.b. UAB „Zalasis tiltas“ v. „Danske Bank“ A/S Lietuvos filialas, trečiasis asmuo UAB „Constructus“, bylos Nr. 3K-7-168/2010.

¹⁹ A. Bakanas, G. Bartkus, G. Dominas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Šeštoji knyga (I). – Vilnius: Justitia. 2003, p. 158.

reikalavimo teisės perdavimo sutartį, turinčią skolos perkėlimo požymių, nebuvo gautas skolininko (kreditoriaus) sutikimas, tokiu atveju reikalavimo teisės perdavimo sutartis negalioja. Atsižvelgiant į tai, rekomenduotina, kad dvišalės sutarties pagrindu perduodžiamai reikalavimo teisei būtų gautas skolininko (kreditoriaus) sutikimas arba kreditorius imtųsi visų įmanomų priemonių, kad skolininkas būtų informuotas apie reikalavimo teisės perdavimo sutarties, turinčios skolos perkėlimo požymių, sudarymą.

Taigi nors įstatymo, kuriuo kreditoriui suteikiama teisė be skolininko sutikimo perduoti reikalavimo teises, nuostatomis siekiama nustatyti tiek pradinio, tiek naujojo kreditoriaus ir skolininko teisių ir pareigų pusiausvyrą, tačiau nėra aiškių teorinių ir praktinių pozicijų dėl reikalavimo teisės perdavimo, kurios pagrindas yra vienašalė arba dvišalė sutartis.

Perleidžiant reikalavimo teises, kai pagrindinė sutartis yra vienašalė, skolininko pozicija neturi įtakos reikalavimo perdavimo sandorio galiojimui, nes skolininko sutikimas dėl reikalavimo teisės perdavimo nėra reikalavimo teisės perdavimo sąlyga, jeigu tai nenustatyta įstatyme ar sutartyje. Tačiau perduodžiant reikalavimo teises, kai pagrindinė sutartis yra dvišalė, kreditorius, pasitraukdamas iš prievolės, naujam kreditoriui negali perduoti tik teisių, o pareigas pasilikti. Toks reikalavimo teisės perdavimas prievolės ir teisės principų prasmėmis turi ir skolos perkėlimo požymių. Todėl atsižvelgiant į civilinės teisės protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principus, darytina išvada, kad, perduodžiant reikalavimo teises, turinčias skolos perkėlimo požymių, turėtų būti reikalingas skolininko (kreditoriaus) sutikimas. Toks reikalavimo perdavimo sandoris teisinius padarinius skolininkui sukurtų tik gavus jo rašytinį sutikimą.

■

Vytautas Gaivenis

ŠEŠIOLIKA METŲ GULAGO PRAGARE

Prieš kelerius metus rašydamas apie tarpukario Lietuvos notarų, kurių likimus sutraiskė sovietinės okupacijos represijų mašina¹, trumpai užsiminiau apie Kaišiadorių notarą Juozą Gaputį. Artėjant šio išskirtinio visuomenininko ir teisininko gimimo 110-osioms metinėms, derėtų išsamiau aprašyti jo nueitą kančių kelią.

Juozas Gaputis gimė 1903 metais Rygoje, darbininko šeimoje. Sulaukęs 26-erių, 1929 metais Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 338 nuo tų pačių metų lapkričio 1 d. paskirtas Širvintų notaru laisvai samdomo tarnautojo teisėmis². 1931 m. vasarą perkeltas dirbti į Kaišiadorių miestą, kur notaro pareigas perėmė iš Antano Orinto. Kontorą įsteigė nuosavame name Vytauto gatvėje. Teisinių kalendoriuje nurodytas Kaišiadorių notaro kontoros telefonas Nr. 38 – telefonas tuo metu buvo įtaigos prestižo reikalas.

Jau atkūrus Nepriklausomybę, gyvenimo saulėlydyje J. Gaputis viename laišku savo biografiją išdėstė kukliai ir santūriai (dėl autentiškumo kalba netaisyta)³: „Kaišiadorių notaru dirbau beveik 10 metų, tame tarpe apie 4 mėn. tarybiniu notaru. Atleistas iš

Juozas Gaputis 1959 metais – jau Lietuvoje

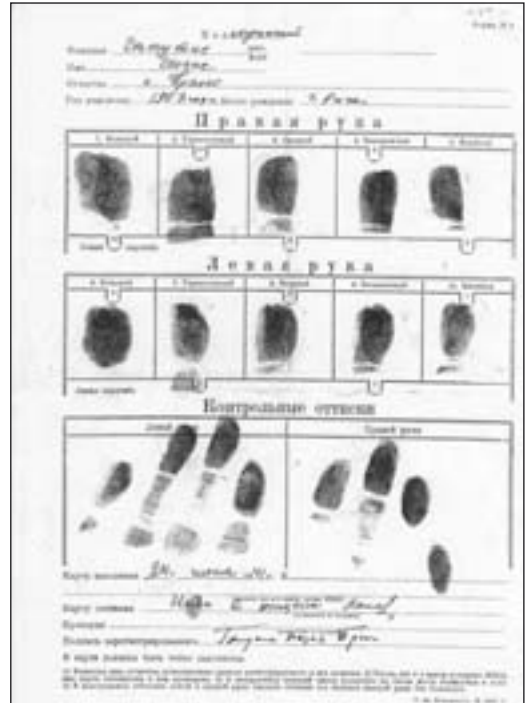
¹ „Notariatas“ Nr.6, 2008, p. 15–25.

² Lietuvos valstybinio archyvo 1991-03-17 pažyma Nr. 201.

³ Juozo Gapučio 1994-01-21 laiškas Kaišiadorių rajono 2-ojo notarų biuro notarei Genovaitėi Strigijenei (vėliau teisėjai).

Notaras J. Gaputis su šeima savo biuro Kaišiadoryse prieangyje, 1933 m.

Iš NKVD bylos. J. Gapučio pirštų atspaudai

pareigų 1940 m. lapkričio mėn. dėl man nežinomų priežasčių. Po 2 mėn. laiko aš buvau pakviestas dirbti vyriausiuoju buhalteriu ir juriskonsultu į suvalstybintą akcinės bendrovės „Miškas“ fabriką prie Žaslių geležinkelio stoties. Čia dirbdamas 1941 m. birželio 14 aš ir visa mano šeima buvome areštuoti savo namuose Kaišiadoryse, nuvežti į Sibirą – ten nuteisti: aš kalėti lageriuose, o visa šeima – gyventi trėmime, ir tik po 16 metų, 1957 m. sausio mėn. grįžome į savo tėvynę Lietuvą.“

Sovietų valdžia J. Gaputį suėmė, įžvelgdama jo, kaip ir kitų to meto inteligentų, visuomenininkų, „grėsmę revoliucijai“. J. Gapučio visuomeninė veikla buvo itin išsami, peržengianti mažo provincijos miestelio notaro interesų ribas. Būdamas Tautininkų sąjungos nariu, 1937–1940 m. J. Gaputis vadovavo partijos Kaišiadorių miesto skyriui, buvo aktyvus Šaulių sąjungos narys, 1932–1939 m. – Vilniaus vadavimo sąjungos narys, 1935–1940 m. – organizacijos „Namų savininkai“ pirmininkas.

„Lietuvos inteligentiją sunaikinti bolševikams buvo svarbiau už viską. Tą jie ir darė... Nužudyk tautos protą ir jos širdį – moralę, kultūrą, papročius, sumen-

kink jos istoriją, ir nebeliks tautos, net žemėlapyje nebeliks.“⁴

Sovietinių represinių struktūrų J. Gapučiu iškelto baudžiamosios bylos kaltinamojoje išvadoje nurodyta: „aktyviai kovojo prieš darbininkų klasę ir revoliucinį judėjimą Lietuvoje“.

Kartu su J. Gapučiu buvo išvežta ir visa „liaudies prieš“ šeima: žmona Marija (g. 1905), sūnus Vytautas (g. 1920), dukros Vida (g. 1932) ir naujagimė Regina (g. 1940). Žyma „Visiškai slaptai“ pažymėtame ištremimo raporte pranešama, jog trijų narių „operatyvinė grupė“ 1941 metų birželio 14 dieną iš Kaišiadorių „išskeldino <...> vieną šeimą, susidedančią iš 5 asmenų. Per būsto kratą jokių „įkalčių“ – ginklų, „kontrevoliucinės literatūros“ – nerasta.

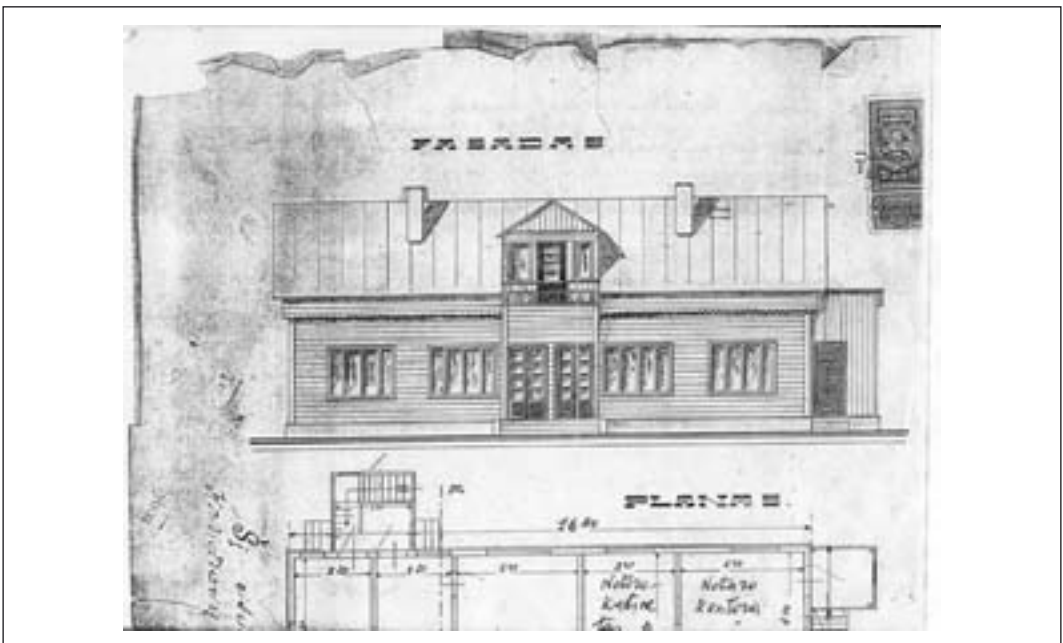
1943 metais, Antrojo pasaulinio karo įkarštyje, J. Gaputis buvo kalinamas Šiaurės Rusijoje, Archangelsko srityje, Jercevo geležinkelio stoties apylinkėse esančioje stovykloje, priklausančioje NKVD Kargopolio lagerių sistemai. Jo šeima buvo ištremta už tūkstančių kilometrų, į Sibiro Altajaus kraštą.

⁴ Laisvės kovų archyvas Nr.36, Kaunas, 2004, p.216.

Gapučio kaltinamoji išvada: „aktyviai kovojo prieš darbininkų klasę ir revoliucinį judėjimą“

„Operatyvinės grupės“ raportas apie Gapučių šeimos ištrėmimą

Sena inventORIZACIJOS BYLA – J.Gapučio notaro biuras Kaišiadoryse

205

Выписка из протокола № 26

Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР

од. _____ от „16“ _____ 1943 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>108. Дело № 194/УТНОД Архангельской обл. по обвин. ГАПУТИС Новака сын Проваса - 1903 г.р., урож. г. Риги, литовец, гр-н СССР. По врсста работел буржхгантэрон на десоньяльном заводе. Обвиняется по ст. 58-13 УР. РСФСР.</p>	<p>ГАПУТИС Новака сын Проваса, за борьбу против революционного движения - заключить в место принудителного трудовой лагеря сроком на ВОСЕМЬ лет, считая срок с 14-го июня 1941 года.</p> <p style="text-align: right;">Архангельск. обл. Наргопольлар ИВД № 8/28007 - 24/VI-1943 г.</p>
<p>Вич. Секретарияма Особого Совецания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР</p>	

J. Gaputis
1999 metais

Ypatingojo pasitarimo nuosprendžio nuorašas – J. Gaputis nuteistas 8 metus kalėti lageriuose

1943 m. vasario 12 d. J. Gapučio medicininio patikrinimo pažymoje nurodyta, kad kalinys kenčia nuo avitaminozės, išsekimo, jam skirtas gydymas stacionare. Tačiau represijų mechanizmas tebemato palieglėjo kalinio pavojų sovietinei santvarkai. Baudžiamojoje byloje J. Gaputis kaltinamas pagal Rusijos Baudžiamojo kodekso 58–13 straipsnį⁵. Bylą tyręs vyresnysis tardytojas saugumo kapitonas Golunovas, vadovaudamasis RTFSR Baudžiamojo proceso kodekso 208 straipsniu, 1943 m. balandžio 29 d. siūlo „valstybiniam nusikaltėliui“ J. Gapučiui pritaikyti aukščiausią bausmę – sušaudymą ir bylą perduoti vadinamajam Ypatingajam pasitarimui⁶. Tokiam tardytojo pasiūlymui pritarė jo viršininkas, saugumo majoras Zaborščikovas. Tačiau visiškai netikėtai

šalyje, kur represinės struktūros nevertina žmogaus gyvybės, įvyksta stebuklas. Ypatingasis pasitarimas 1943 m. birželio 16 d. nutarimu Nr.36 kandidatą į mirtininkus J. Gaputį nuteisia aštuonerius metus kalėti lageryje, bausmės atlikimą skaičiuojant nuo 1941 m. birželio 14 dienos. „Kaip ypatingai pavojingas nusikaltėlis jis turi būti laikomas Ypatingajame MVD lageryje.“

Nuo fizinio sunaikinimo notarą ir jo šeimą išgelbėjo sovietinio diktatoriaus Josifo Stalino mirtis. 1956 m. spalio 2 d. LTSR Aukščiausiojo Teismo nutartimi Juozas Gaputis reabilituotas, baudžiamoji byla nutraukta.

1957 m. palaužtos sveikatos buvęs notaras su šeima grįžo į Lietuvą.

Notaras, visuomenės veikėjas, patriotas išvydo atkurtą Lietuvos nepriklausomybę. Senolis mirė 2000 m. rugsėjo 26 d., sulaukęs 97 metų. Palaidotas Vilniuje, Karveliškųjų kapinėse.

⁵ RTFSR Baudžiamojo kodekso 58–13 straipsnis numatė atsakomybę už „aktyvią kovą prieš revoliucinį judėjimą“, užimamas atsakingas pareigas, kontroliniuose vyriausybėse, buvo numatoma bausmė kaip ir 58–2 straipsnyje – sušaudymas arba, jei esama lengvinančių aplinkybių, ne trumpesnis nei 3 m. laisvės atėmimas.

⁶ Ypatingasis pasitarimas – viena iš svarbiausių masinių represijų vykdyto institucijų, veikusių prie SSRS vidaus reikalų liaudies komisaro, o nuo 1946 m. – prie SSRS valstybės saugumo ministro. Pagal vietos saugumo institucijų pateiktą medžiagą supaprastinto proceso būdu jis skelbdavo nuosprendžius.

EUROPOS NOTARIATAS

2010 m. gruodžio 10 d. Briuselyje (Belgija) vyko Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE) generalinės asamblėjos posėdis, kuriame Lietuvos notarų rūmams atstovavo prezidentas Marius Stračkaitis ir rūmų teisininkė konsultantė Sandra Vencloviėnė. Asamblėjos posėdžiui pirmininkavo CNUE prezidentas Robertas Barone.

1. Autentiški dokumentai

Generalinei asamblėjai buvo pateikta informacija, kad Europos Parlamento Teisės reikalų komitetas (JURI) peržiūri reglamentą „Briuselis I“. Dėl šio reglamento CNUE atstovai susitiko su Europos Parlamento nariu iš Lenkijos Tadeuszu Zwiefka, kuris 2010 m. rugsėjo 7 d. plenarinės sesijos metu pateikė pranešimą dėl reglamento „Briuselis I“ Europos Parlamentui. CNUE atkreipė dėmesį, kad T. Zwiefka pasiūlė nustatyti papildomus apribojimus autentiškų dokumentų įsigaliojimui, kurių nėra dabar galiojančiame reglamente „Briuselis I“. Priėmus tokius reglamento „Briuselis I“ pakeitimus, būtų susilpninta autentiškų dokumentų reikšmė. Tai prieštarautų CNUE pozicijai, pagal kurią autentiški dokumentai galioja kitoje valstybėje tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir kilmės šalyje. Generalinė asamblėja balsavo dėl vienos iš trijų pateiktų alternatyvų dėl reglamento „Briuselis I“ 57 straipsnio turinio. Vienbalsiai buvo pritarta antrajai alternatyvai, pagal kurią reglamento 57 straipsnis papildomas nauju 1 punktu, nustatančiu, kad autentiškas dokumentas reiškia dokumentą, kuris yra parengtas, vadovaujantis visais formalumais, ar užregistruotas kaip autentiškas dokumentas ir kurio autentiškumas yra susijęs su jo patvirtinimu parašu ir tvirtinamu dokumento turiniu; kuris buvo sudarytas valdžios institucijos ar kito valstybės narės tuo tikslu įgalioto asmens. Autentiškas dokumentas

taip pat yra visiškai vykdytinas valstybėje, kurioje pateikiamas.

2. Paveldėjimo teisė: notaro tvirtinami dokumentai

Europos Komisija 2010 m. gruodžio 3 d. pateikė CNUE klausimus dėl autentiškų dokumentų, kurie susiję su paveldėjimu. Generalinė asamblėja vienbalsiai nusprendė, kad į Europos Komisijos klausimą atsakyti būtina, taip pat nustatė, jog iki 2011 m. sausio 5 d. notariatai turi parengti atsakymus.

3. E. teisingumas ir naujosios technologijos

2010 m. birželio 16 d. buvo atidaryta Europos e. teisingumo svetainė internete, kurioje šiuo metu jau 12 tūkstančių puslapių. Informacija pateikiama 22 kalbomis adresu: <http://e-justice.europa.eu/home.do>. Svetainė skirta daugiausiai ES piliečiams, taip pat verslininkams ir teisininkams. Atkreiptas dėmesys, kad interneto svetainėje trūksta skyriaus apie prevencinį teisingumą ir apskritai informacijos apie preventyviąją teisę. Tai laikytina svetainės trūkumu. CNUE pasiūlė pateikti aprašymą apie notarus ir jų atliekamas funkcijas. Vyko svarstymas. Pasiūlymui pritarta.

Generalinei asamblėjai tai pat pateikta informacija apie Europos notarų katalogą (EDN) (<http://77.76.214.14/ednweb>). Visi Europos notariai tai pakviesti dalyvauti šiame projekte. Pareiškusiems pageidavimą CNUЕ atsiųs visą reikalingą techninę informaciją ir prisijungimo kodus prie EDN. Šiuo metu apie 10 notariatų jau testuoja EDN ir sudaro nacionalinius notarų sąrašus, kurie bus paskelbti kataloge.

4. Europos sutarčių teisė

Generalinei asamblėjai buvo pateikta informacija apie Europos Komisijos tęsiamą darbą sutarčių teisės srityje. Europos Sąjungos bendroji rinka pagrįsta sutarčių teise, įvairiausiomis sutartimis, kurias reglamentuoja skirtingos nacionalinės sutarčių teisės normos. Sutartys – tai įmonių ir vartotojų santykių pagrindas. Vis dėlto įmonėms – ypač mažosioms ir vidutinėms – kyla tarptautinės prekybos kliūčių, nes visose 27 ES valstybėse narėse reikia laikytis skirtingų sutarčių teisės normų. Dėl galiojančių skirtingų teisės normų gali būti patiriama papildomų sandorių sąnaudų, skatinamas įmonių teisinis netikrumas ir vartotojų nepasitikėjimas. Vartotojams ir įmonėms, norinčioms pasinaudoti ES bendrosios rinkos teikiama nauda, kyla didelių kliūčių. Pavyzdžiui, 61 proc. tarptautinių pardavimo sandorių neįvyksta, nes pardavėjai atsisako prekes tiekti į vartotojo valstybę. Dėl sandorių sąnaudų (patiriamų, tarkime, pritaikant sutarčių sąlygas ir prekybos politiką arba užsakant teisės normų vertimą) ir teisinio netikrumo, atsirandančio dėl kitos valstybės sutarčių teisės, mažusiosioms ir vidutinėms įmonėms, kurios sudaro beveik 99 proc. visų ES įmonių, plėstis bendrojoje rinkoje nepaprastai sunku. Tokią padėtį lėmė daugiausia teisinės kliūtys ir teisinis netikrumas dėl taikytinų normų.

Norėdama išspręsti šias problemas ir padidinti Europos bendrosios rinkos potencialą, Europos Komisija priėmė strateginį politikos dokumentą – Žaliąją knygą dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms, kurioje pasiūlė keletą vientisesnės sutarčių teisės koncepcijos kūrimo galimybių ir įvairių sutarčių teisės vienodinimo būdų. Tikslas – įmonėms užtikrinti daugiau teisinio tikrumo, o vartotojams – paprastesnes taisykles.

Joje svarstomos šios politinės galimybės:

- Neprivalomų pavyzdinių sutarčių normų, kuriomis būtų galima vadovautis Europos bendrojoje rinkoje, paskelbimas internete;
- Privalomų ir neprivalomų priemonių ES teisės aktų leidėjams rinkinys, kuriuo jie vadovautųsi, priimdami teisės aktus, ir taip būtų užtikrinamos

kokybiškesnės ir vienodesnės normos;

- Sutarčių teisės rekomendacija, kuria ES valstybės narės būtų raginamos Europos sutarčių teisę inkorporuoti į savo nacionalinės teisės sistemą, taip iš dalies būtų vadovaujamos Jungtinių Valstijų modeliu, kuriuose visos, išskyrus vieną, 50 valstijų savanoriškai priėmė Bendrąjį komercinį kodeksą (angl. *Uniform Commercial Code*);
- Neprivalomoji Europos sutarčių teisė (arba „28-oji sistema“), kurią sutartiniuose santykiuose laisvai pasirinktų vartotojai ir įmonės. Ši neprivalomoji teisė būtų alternatyva galiojančioms nacionalinėms sutarčių teisės normoms ir būtų išversta į visas kalbas. Šią teisę būtų galima taikyti vien tarptautinėms sutartims arba ir tarptautinėms, ir nacionalinėms sutartims. Visą sutarties galiojimo laiką ja būtų užtikrinamas aukštas vartotojų apsaugos ir teisinio tikrumo lygis;
- Nacionalinių sutarčių teisės normų suderinimas ES direktyva;
- Visiškas nacionalinių sutarčių teisės normų suderinimas ES reglamentu;
- Visaverčio Europos civilinio kodekso, pakeisiančio nacionalines sutarčių teisės normas, parengimas;

Žaliąją knygą galima rasti internete adresu:

http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/news_consulting_public_en.htm

Viešos konsultacijos dėl Žaliosios knygos vyks iki 2011 m. sausio 31 d. CNUЕ Europos sutarčių teisės / vartotojų teisės darbo grupė parengė ir generalinei asamblėjai pateikė atsiliepimų projektą į Europos Komisijos Žaliąją knygą. Atsiliepimų projektas buvo persiųstas visiems notariatams 2010 m. gruodžio 3 d. Generalinė asamblėja atsakymų projektui pritarė.

5. Vartotojų teisių direktyva

2008 m. spalio 8 d. Europos Komisija priėmė Vartotojų teisių direktyvos projektą. Pasiūlyta direktyva supaprastina keturias šiuo metu galiojančias direktyvas, skirtas vartotojų teisėms:

- 1) Direktyvą 85/577/EEC, kuri skirta apsaugoti vartotojus, sudarant sutartis ne prekybai skirtose patalpose;
 - 2) Direktyvą 93/13/EEC, kuri apibrėžia nesąžiningas sutarčių su vartotojais sąlygas;
 - 3) Direktyvą 97/7/EC, kuri skirta vartotojų apsaugai, sudarant nuotolines prekybos sutartis;
 - 4) Direktyvą 1999/44/EC, kuri skirta aspektams dėl tam tikrų prekių pardavimo ir susijusių garantijų.
- Direktyvos projektas šiuo metu aptariamas ES Taryboje ir Europos Parlamento komitete (IMCO). Par-

lamento narys vokiečių Andreasas Schwabas buvo paskirtas pranešėju dėl Vartotojų teisių direktyvos. 2010 m. liepos 12 d. A. Schwabas pateikė savo pasiūlymų projektą.

CNUE Europos sutarčių teisės / vartotojų teisės darbo grupės nariai pateikė nuomonę, kad, palaikant Europos notariatams, reikia parengti pasiūlymus dėl Vartotojų teisių direktyvos projekto, kurie galėtų būti naudojami lobistiniais tikslais IMCO komitete bei kitur. Kadangi buvo gauta labai daug pasiūlymų, galutinė balsavimo data dėl jų IMCO komitete perkelta į 2011 m. sausio 26 d.

6. Dėl teisininkų mokymo

Vadovaujantis Stokholmo programa, patvirtinta 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Tarybos, teisininkų mokymas yra viena prioritetinių teisingumo sričių ateinančiais metais. 2010 m. balandžio 20 d. Europos Komisija paskelbė Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planą. Dėl mokymų Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų plane nurodoma, kad 2011 m. bus priimtas komunikatas dėl visų teisinių profesijų mokymo ir bandomųjų „Erasmus“ tipo projektų (2010–2012 m.).

CNUE gavo Europos Komisijos pasiūlymą dalyvauti darbo grupėje, rengiant komunikatą. CNUE paskyrė notarą iš Lenkijos, atstovausiantį organizacijai. Europos Komisija taip pat pradėjo konsultacijas dėl planuojamų mokymų.

Atsižvelgiant į tai, kad tokie mokymai sudaro pagrindinę Europos notarų tinklo (ENN) veiklą 2010 ir 2011 m., CNUE pakvietė notarius ir ENN mokymų ekspertus pateikti savo nuomonę dėl mokymų.

CNUE siūlytų mokymus rengti per ENN. Mokymų tikslai būtų:

- 1) notarų mokymas apie Bendrijos teisę;
- 2) įtraukti mokymus apie Bendrijos teisę į nacionalines programas;
- 3) mokymai turėtų būti siejami su praktika.

ENN 2011 m. surengs du bandomuosius notarų mokymus. Tai bus vienos dienos konferencijos 100 dalyvių iš konferencijas rengiančių šalių, būtent iš Austrijos ir Italijos, bei iš jų kaimyninių valstybių.

7. 2011 metų trečiasis Europos notarų kongresas

Austrijos notaras Stephanas Matykas, atsakingas už 3-iojo Europos notarų kongreso organizavimo darbus, generalinei asamblėjai pateikė informaciją apie numatomą kongreso biudžetą. Siūlyti keli biudžeto variantai: 1) kongresas rengiamas 1000 dalyvių. To-

kiu atveju CNUE išlaidos sudarytų apie 800 000 EUR; 2) kongresas rengiamas 450–500 dalyvių. Tuomet CNUE išlaidos sudarytų apie 305 000 EUR. Tuo atveju, jeigu būtų pasirinkta rengti kongresą, tikintis 1000 dalyvių, svarstytinas klausimas dėl papildomų išlaidų kompensavimo notariatams. Tuomet, esant nuostoliui, pavyzdžiui, Lietuva turėtų padengti 1,7 proc. sumos, o tai galėtų sudaryti apie 2263,34 EUR. Generalinės asamblėjos metu, siekiant mažinti kongreso organizavimo išlaidas, pateikti siūlymai rengti kongresą ne Briuselyje. Taip pat vyko svarstymas, ar iš viso tikslinga rengti tokį kongresą. Atsižvelgiant į ekonominę padėtį, dalyvių balsų dauguma nutarta rengti kongresą, planuojant 450–500 dalyvių. Lenkijos notariatas pasisakė už kongreso organizavimą 1000 dalyvių.

8. 2011 metų biudžetas

Generalinei asamblėjai buvo pateiktas 2011 m. CNUE biudžetas. Pažymėtina, kad CNUE prašymus dėl narystės mokesčio sumažinimo pateikė Malta, Latvija, Lietuva ir Portugalija. **Generalinė asamblėja pritarė narystės mokesčio sumažinimui Maltai, Latvijai ir Lietuvai. Lietuva mokės tik 50 proc. visos sumos, t. y. vietoj 21 197,52 EUR mokės 10 598,76 EUR. Visų šių valstybių nario mokesčio dalį padengs Austrija, Vokietija, Prancūzija ir Liuksemburgas. Portugalijai pasiūlyta nario mokesčių sumokėti dalimis.**

Generalinei asamblėjai taip pat pateiktas pasiūlymas padidinti nario mokesčių 2011 metais 1,7 proc. Vyko balsavimas. Balsų dauguma buvo patvirtintas siūlomas biudžetas ir pritarta narystės mokesčio padidinimui. Priešingos nuomonės dėl narystės mokesčio padidinimo buvo Lietuvos, Latvijos, Rumunijos ir Portugalijos notariatai.

9. Atmintinių apie paveldėjimą atnaujinimas

Generalinė asamblėja diskutavo dėl atmintinių apie paveldėjimą atnaujinimo kasmet (svetainėje internete <http://www.successions-europe.eu/lt/home>). Notariatams naudinga periodiškai atnaujinti informaciją, nes tokiu būdu užtikrinama galimybė skelbti informaciją apie paveldėjimo teisę ir notarų funkcijas. Taip pat yra svarbus CNUE, kaip partnerės, dalyvavimas kuriant e. teisingumo svetainę internete. Europos Komisija pabrėžė, kad prieš įsipareigojant atnaujinti puslapį internete, reikėtų įvertinti finansines galimybes, nes ji negali užtikrinti, kad atnaujinimo darbai bus finansuojami kiekvienais metais.

■

2011 m. kovo 18 d. Briuselyje (Belgija) įvyko Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE) generalinės asamblėjos posėdis, kuriame Lietuvos notarų rūmams atstovavo prezidentas Marius Stračkaitis ir rūmų teisininkė konsultantė Sandra Vencloviėnė. Asamblėjai pirmininkavo CNUE prezidentas, Austrijos notaras Rudolfas Kaindlas.

1. Žalioji knyga. Mažiau administracinių formalumų piliečiams: skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą

Generalinės asamblėjos pirmininkas R. Kaindlas informavo, kad 2010 m. gruodžio 14 d. Europos Komisija paskelbė Žaliąją knygą „Mažiau administracinių formalumų piliečiams: skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“. Šiuo dokumentu siekiama pradėti viešąsias konsultacijas apie siūlymus, kaip palengvinti įvairių rūšių dokumentų judėjimą ir asmenų civilinio statuso pripažinimą. Sunkumų šiuo metu kelia tai, kad Europos piliečiams kitoje nei kilmės valstybės narėje norint pateikti viešuosius dokumentus, tenka įveikti daugybę administracinių formalumų (dokumentų legalizavimas, tvirtinimas pažyma *Apostille*, sertifikuoto vertimo pateikimas), o vienos valstybės civilinės būklės dokumentai, konstatuojantys santuoką, gimimą ar mirtį, nebūtinai turi pasekmių kitoje valstybėje narėje. Konsultacijų tikslas – sužinoti suinteresuotų sričių atstovų ir plačiosios visuomenės nuomonę, siekiant suformuoti šių sričių Sąjungos politiką ir parengti susijusius teisės aktų pasiūlymus. Konsultacijos dėl klausimų, susijusių su laisvu viešųjų dokumentų judėjimu ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimu, vyks iki 2011 m. balandžio 30 d.

CNUE Šeimos teisės darbo grupė kartu su Europos autentiškų dokumentų darbo grupe parengė atsakymų projektą į Žaliąją knygą, kurią pateikė svarstyti generalinei asamblėjai. Atskiras nuomonės dėl atsakymų projekto pateikė Nyderlandų, Vokietijos ir Prancūzijos notariatai. Pažymėta, kad atskirų notariatų nuomonės išsiskiria dėl viešųjų dokumentų judėjimo, taip pat dėl civilinės būklės dokumentų automatiško pripažinimo. Generalinės asamblėjos metu Nyderlandų notariato atstovai išreiškė nuomonę, kad neturėtų būti atsisakoma dokumentų legalizavimo (tvirtinimo pažyma *Apostille*), siekiant apsaugoti nuo galimo sukčiavimo, dokumentų

klastojimo. Generalinė asamblėja pavedė CNUE Šeimos teisės darbo grupei kartu su Europos autentiškų dokumentų darbo grupe parengti naują atsakymų projektą, atsižvelgiant į notariatų pateiktas pastabas.

2. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo

Generalinės asamblėjos pirmininkas R. Kaindlas informavo, kad 2011 m. gruodžio 3 d. Europos Komisija pateikė CNUE klausimyną dėl autentiškų dokumentų. Taip pat pažymėjo, kad 2010 gruodžio 14 d. generalinė asamblėja yra priėmusi sprendimą atsakyti į visus Europos Komisijos pateikiamus klausimus. CNUE Paveldėjimo teisės darbo grupė, susitikusi 2011 m. sausio 11 d., įvertino gautus notariatų atsakymus ir juos susistemino. Gauti rezultatai buvo pateikti generalinei asamblėjai susipažinti. Atsakymas Europos Komisijai išsiųstas 2011 m. vasario pradžioje. 2011 m. vasario 11 d. Europos Komisija susisiekė su CNUE administracija ir informavo apie pageidavimą susitikti, siekiant detaliau aptarti gautus atsakymus į klausimyną. Generalinė asamblėja apsvairstė, ar reikėtų keisti CNUE poziciją dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo. Prancūzijos, Liuksemburgo, Ispanijos notariatai pateikė savo komentarus. Svarstytas klausimas dėl autentiškų dokumentų apibrėžimo. Nuspręsta, atsižvelgiant į išsakytus komentarus, parengti naują CNUE poziciją.

3. Registrų sąveika

Pirmininkas R. Kaindlas informavo, kad Europos Komisija 2011 m. vasario 24 d. paskelbė direktyvos projektą, keičiantį direktyvas 89/666/ECC, 2005/56/EC ir

2009/101/EC dėl centrinių, verslo ir įmonių registrų sąveikos. Pažymėta, kad ES komisaras Michelis Barnieris kritiškai vertino CNUE atsakymą dėl Žaliosios knygos apie registrų sąveiką. Generalinė asamblėja nusprendė pavesti CNUE Bendrovių teisės darbo grupei parengti naują poziciją.

4. Naujosios technologijos

Pateikta informacija, kad 2011 m. vasario 18 d. Europos Komisija pradėjo viešas konsultacijas dėl elektroninių parašų, elektroninės atpažinties ir elektroninio tapatumo nustatymo. Elektroniniai parašai, elektroninė atpažintis ir elektroninis tapatumo nustatymas gali būti svarbios priemonės, vartotojams ir paslaugų teikėjams, suteikiančios pasitikėjimo saugiomis, patikimomis ir patogiomis naudoti interneto paslaugomis, tačiau šios elektroninės priemonės turi veikti visose valstybėse narėse. Konsultacijų rezultatais Komisija remsis peržiūradama dabartinę Elektroninio parašo direktyvą ir rengdama abipusio elektroninės atpažinties ir elektroninio tapatumo nustatymo pripažinimo iniciatyvą. Konsultacijų dokumentas pateikiamas adresu: <http://ec.europa.eu/yourvoice/ipm/forms/dispatch?form=eid4&lang=en>.

Pirmininkas R. Kaindlas taip pat informavo, kad jau yra sukurtas Europos notarų katalogas (angl. *European Directory of Notaries* (EDN)) internete. Prie jo prisijungti galima adresu www.notaries-directory.eu. Sistema pastaraisiais mėnesiais buvo testuojama kai kurių CNUE narių notariatų, šiuo metu prie sistemos yra prisijungę Kroatijos, Čekijos, Vokietijos, Graikijos, Slovakijos ir Slovėnijos notariatai. Kuo skubiau (iki 2011 m. balandžio 14, 15 d.) prie sistemos prisijungti pakviesti visi notariatai.

5. Europos testamentų registrų tinklas

Generalinė asamblėja aptarė Europos testamentų registrų tinklo veiklą. Pažymėta, kad Europos testamentų registro tinklas gavo prašymą prie jo prijungti Didžiojoje Britanijoje sukurtą testamentų registrą. Ispanijos notariatas pažymėjo, kad tai yra privatus registras, todėl jis negalėtų būtų sujungtas su viešais Europos testamentų registrais. Prancūzijos notariatas išreiškė nuomonę, kad reikėtų detaliau išnagrinėti testamentų registro Didžiojoje Britanijoje veiklą ir tada priimti galutinį sprendimą.

6. Europos notarų kongresas

Pirmininkas R. Kaindlas informavo, kad 2010 m. gruodžio 10 d. CNUE generalinė asamblėja priėmė

sprendimą surengti vienos dienos 3-iajį Europos notarų kongresą (apie 450 dalyvių). Kongresas vyks 2011 m. birželio 28 d. Briuselyje, kongresų centre. Kongresą organizuoja CNUE administracija, prezidentas R. Kaindlas ir Austrijos notariatas. Organizatoriai pateikė naują kongreso biudžeto projektą ir jis buvo apsvarstytas. Pažymėta, kad biudžetas yra nepalyginamai mažesnis nei buvusių kongresų Varšuvoje ir Romoje. Šio biudžeto išlaidos sieks apie 250 tūkst. eurų, tuo tarpu pirmųjų dviejų kongresų išlaidos viršijo 1 mln. eurų. Su kai kuriomis privačiomis bendrovėmis sutarta dėl 100 tūkst. eurų paramos. Darbo grupė, sudaryta iš Austrijos, Belgijos, Prancūzijos ir Rumunijos notariatų atstovų, parengė viešųjų ryšių strategiją. Buvo sukurta kongreso svetainė internete, kuri palengvins dalyvių registraciją ir kongreso programos pateikimą. Informacija taip pat pateikiama CNUE svetainėje.

7. Biudžetas

Pateikta informacija apie rengiamą CNUE biudžetą. Jis bus tvirtinamas artimiausiam generalinės asamblėjos posėdyje, kuris įvyks birželio 16, 17, 18 d. Vienoje, Austrijoje.

8. Turkijos notariato prašymas suteikti stebėtojo statusą CNUE

CNUE informavo, kad 2010 m. lapkričio 23 d. Turkijos notariato prezidentas Fahrīs Kōse atsiuntė CNUE prašymą suteikti Turkijos notariatui stebėtojo statusą. Pagal CNUE statuto 6 straipsnį, CNUE generalinė asamblėja gali suteikti nacionaliniam lotyniškojo tipo notariatui, kuris yra UINL narys ir kuris yra valstybėje, oficialioje kandidatėje į ES narius, CNUE nario stebėtojo statusą. CNUE nariai, turintys stebėtojo statusą, yra kviečiami dalyvauti generalinės asamblėjos susitikimuose, tačiau neturi balsavimo teisės. Jie taip pat turi priėjimą prie informacijos, kuri teikiama visateisiam CNUE nariams. Dėl stebėtojo statuso suteikimo išimtinai sprendžia generalinė asamblėja. Sprendimui priimti reikia $\frac{3}{4}$ balsų daugumos. Stebėtojo statusą turintiems nariams generalinėje asamblėjoje atstovauja prezidentas arba kitas įgaliotas asmuo. 2011 m. vasario 25 d. CNUE Vykdomasis komitetas priėmė nutarimą pradėti svarstymus dėl nario stebėtojo statuso Turkijos notariatui suteikimo. CNUE nariai notariatai nusprendė klausimo svarstymą atidėti kitam posėdžiui, o iki jo surengti CNUE ir Turkijos notariato prezidentų susitikimą.

■

CNUE prezidentas R. Kaindlas (kairėje) su kolegomis iš Estijos ir Lietuvos

CNUE PRIORITETAU 2011 METAIS – SUTARČIŲ IR ĮMONIŲ TEISĖS, PAVELDĖJIMO IR SUTUOKTINIŲ TURTO REGLAMENTAI

Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis vasario 7 d. Taline dalyvavo susitikime su Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE) prezidentu, Austrijos notaru Rudolfu Kaindlu ir Estijos notarų rūmų vadovybe.

Š. m. sausio 1 dieną vienerių metų kadenciją pradėjęs R. Kaindlas atvyko į Taliną Baltijos šalių notarams pristatyti Austrijos pirmininkavimo CNUE darbotvarkę ir jos prioritetus.

„Neabejojame, kad notarų padėčiai Europos Sąjungoje ir CNUE veiklai įtakos turės planuojamas netrukus paskelbti Europos Teisingumo Teismo sprendimas dėl Europos Bendrijų sutarties pažeidimo – pilietybės reikalavimo notarams“, – sakė Austrijos notaras.

Interviu „Notariatui“ R. Kaindlas teigė, jog 2011 metų CNUE darbotvarkai daug įtakos turės Europos Komisijos svarstomi ar įgyvendinami projektai, tiesiogiai susiję su notariatu. Tai Vieningos rinkos aktas, Europos Sąjungos pilieybės programa ir Europos Komisijos veiklos programa 2011 metams. Notariatui itin aktualūs derinimo stadiją Europos Komisijoje pasiekę Paveldėjimo reglamento projektas, Romos III reglamentas (dėl skyrybų), Briuselio I reglamentas ir Europos įmonių įstatymas. Numatomos derybos dėl teisės aktų pataisų, susijusių su paskolomis ir įkeitimu, sutuoktinių turto teisiniu režimu, kovos su pinigų plovimu sustiprinimu, Europos e. teisingumo portalo (e-Justice) plėtra ir jo sujungimas su įmonių ir žemės registras.

Pasak R. Kaindlo, tarp CNUE prioritetų 2011 metais – trijų jau pradėtų arba pradėdamų projektų, kuriuos

kofinansuoja Europos Komisija, įgyvendinimas. Tai: 1) vidinis interneto portalas, skirtas sutuoktinių turto teisiniam režimui, 2) kasmetinė Europos notarų tinklo (ENT) programa, numatanti profesinio mokymo iniciatyvą Europos teisės srityje bei paveldėjimo teisės bazės www.successions-europe.eu portalo pildymą, 3) interneto portalo „Europos notarų katalogas“ sudarymas (projektui vadovauja Slovėnija, partneriai – Austrijos notarų rūmai ir CNUE).

Interviu „Notariatui“ R. Kaindlas taip pat sakė, kad šiemet planuojami trys dideli vieši notariato renginiai: balandžio 7–8 dienomis Zalcburge (Austrija) įvyksianti Europos notarų konferencija (pagrindinė tema – „Austrijos visuotinio civilinio kodekso 200-osios metinės ir Europos sutarčių teisė“), CNUE Trečiasis kongresas Briuselyje birželio 28 d., ir spalio 17 d. Briuselyje drauge su Europos Komisija rengiama konferencija sutuoktinių turto teisės klausimais. Be minėtų renginių, CNUE surengs po keturis generalinės asamblėjos ir Vykdomosios tarybos posėdžius bei keliolika darbo grupių posėdžių.

„Viliamės, kad Baltijos šalių notariatai kuo aktyviau dalyvaus konferencijoje Zalcburge ir kongrese Briuselyje, nes Europos Komisijai privalome pabrėžti notaro profesijos svarbą užtikrinant skaidrius ir efektyvius verslo santykius“, – sakė R. Kaindlas.

Susitikimo metu Estijos notarų rūmų prezidentė Anne Saaber ir Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis išsamiai pristatė Estijos ir Lietuvos notariatų padėtį, svarstomas įstatymų leidybos iniciatyvas, santykius su valstybinėmis institucijomis.

■

9-ASIS EUROPOS TEISMŲ TINKLO CIVILINĖSE IR KOMERCINĖSE BYLOSE ATSTOVŲ METINIS SUSITIKIMAS

2011 m. sausio 20–21 d. Briuselyje (Belgijoje) įvyko 9-asis Europos teismų tinklo civilinėse ir komercinėse bylose atstovų metinis susitikimas. Susitikime dalyvavo Lietuvos notarų rūmų teisininkė Sandra Vitkauskaitė.

Susitikimui pirmininkavo Europos Komisijos Generalinės teisingumo valdybos (DG Justice) Teismų bendradarbiavimo civilinėse bylose A1 skyriaus vadovė Saala Saastamoinen ir Generalinės teisingumo

valdybos Civilinio teisingumo A valdybos vadovė Paraskevi Michou. Pranešimus skaitė Europos teismų tinklo (toliau – Tinklas) nariai, teisėjai, advokatų, notarų bei antstolių profesijų atstovai.

Europos Komisijos Generalinės teisingumo valdybos vyriausioji vadovė Francoise Le Bail pabrėžė Tinklo naudą piliečiams ir būtinumą jį tobulinti. Pažymėjo, kad pagrindinis Tinklo tikslas yra efektyvus teisingumas civilinėse ir komercinėse bylose. Siekiama paša-

LNR teisininkė Sandra Vitkauskaitė (dešinėje)

linti teisines kliūtis piliečiams, studijuojantiems, dirbantiems ar kuriantiems šeimas kitose valstybėse. Tinklo sekretorius Christophas Sajonzas pateikė informaciją apie Tinklo struktūrą. Tinklas funkcionuoja nuo 2002 m. gruodžio 1 d. Šiuo metu yra 436 nariai, iš jų – 109 asmenys, per kuriuos galima pasiteirauti. Kasmet organizuojami 6 Tinklo narių susitikimai. Tinklo sekretorius taip pat informavo apie asmenų pasiteirauti funkcijas. Asmenys pasiteirauti vaidina pagrindinį vaidmenį Tinkle. Asmenys pasiteirauti teikia reikalingą informaciją savo valstybės Tinklo nariams, bendradarbiauja su kitų valstybių asmenimis pasiteirauti, taip pat pateikia aktualią Tinklo informaciją visuomenei.

Vokietijos federalinių notarų rūmų narys dr. Markusas Buschaumas pristatė Europos notarų tinklą, kuriam priklauso 21 Europos Sąjungos valstybės ir Kroatijos notariatai. Pristatytas Europos Sąjungos notariatų tarybos projektas – tinklalapis www.successions-europe.eu, kuriame pateikiama informacija apie paveldėjimo santykių teisinį reglamentavimą Europos Sąjungos šalyse narėse (išskyrus Daniją) ir Kroatijoje. Pažymėjo, kad siekiant nepažeisti įpėdinių teisių paveldėjimo bylose, svarbu išsiaiškinti kitos valstybės, su kuria paveldėjimo byla yra susijusi, teisinį paveldėjimo teisių reglamentavimą.

Dr. M. Buschaumas taip pat pažymėjo, kad Tinklo narių pagalba galima sustiprinti preventyvių teisingumą, taip pat reikalingas bendradarbiavimas tarp notarų ir kitų teisinių profesijų atstovų.

Europos Komisijos atstovai pristatė pagrindines

2010 m. Europos Komisijos naujoves. Markusas Zalewskis aptarė situaciją, buvusią prieš priimant 2010 m. gruodžio 20 d. Reglamentą Nr. 1259/2010 (Roma III), kai ES negaliojo kiti teisės aktai, reglamentuojantys bendrai taikytinas teisės normas. Reglamentu „Roma III“ įgyvendinamas tvirtesnis valstybių narių bendradarbiavimas santuokai nutraukti ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. Karen Vandekerckhove pristatė Europos Komisijos siūlymus 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Tarybos reglamentui Nr. 44/2001 (Bruselis I), kurie atsakovui, esančiam kitoje nei priimtas teismo sprendimas valstybėje, padėtų lengviau apskusti teismo sprendimą, taip pat dėl kitų procesinių trūkumų taisymo. Jérôme'as Carriatas pristatė 2008 m. balandžio 23 d. priimtą Mediacijos direktyvą, pagal kurią kiekvienas teisėjas prieš bylai patenkant į teismą turėtų spręsti ginčą mediacijos būdu. Atkreipė dėmesį į tai, kad kai kuriose valstybėse mediaciją kaip ginčų sprendimo būdą galėtų vykdyti ir notari. Direktyva taip pat reglamentuoja keliamus reikalavimus norintiems tapti mediatoriais.

Emmanuelle Cretin-Magand pristatė Europos teismų mokymo programą, kuria siekiama teisinių profesijų atstovus (daugiausia – teisėjus) mokyti įgyvendinti Europos Sąjungos dokumentus, efektyviau kurti bendrą teisingumą visoje ES. Mokymai vyktų internetu, būtų organizuojamos konferencijos įvairiais lygmenimis (vietiniu, regioniniu, nacionaliniu, tarptautiniu). Iki 2015 m. siekiama surengti mokymus didžiąjai daliai teisinių profesijų atstovų.

Lietuvos notarų rūmai
Olimpiečių g. 4, Vilnius

www.notariatas.lt

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI

9 771822 812003